

KUJAWSKO-POMORSKI
PRZEGŁĄD OŚWIATOWY

UczMy

ISSN 2300-830X

I - II 2022

Nr 1(43)

**EGZAMINY
ZEWNĘTRZNE**

KUJAWSKO-POMORSKIE CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI WE WŁOCŁAWKU

MIEJSCEM ODKRYWANIA TALENTÓW

**ODKRYWAMY
TALENTY
2022**

Termin nadsyłania prac: **do 16 maja 2022 r.**

szczegóły: WWW.CEN.ORG.PL zakładka **KONKURSY**

NA KUJAWSKĄ NOTĘ

V PRZEGŁĄD DZIECIĘCYCH GRUP TANECZNYCH

PATRONAT HONOROWY:

MARSZAŁEK WOJEWÓDZTWA
KUJAWSKO-POMORSKIEGO
Piotr Calbecki

ZGŁOSZENIA DO

1 MARCA 2022

szczegóły: WWW.CEN.ORG.PL zakładka **KONKURSY**

KUJAWSKO-POMORSKIE CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI WE WŁOCŁAWKU
AKREDYTOWANA WOJEWÓDZKA PLACÓWKA DOSKONAŁENIA

ul. Nowomiejska 15A, 87-800 Włocławek, tel. 54 231 33 42, fax. 54 412 10 98, e-mail: kpcen@cen.info.pl

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli we Włocławku
jest Jednostką Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Koordinator:

Michał Babiarczyk
Urząd Marszałkowski Województwa
Kujawsko-Pomorskiego

Redaktorzy:

Dorota Łańcucka
KPCEN we Włocławku

Danuta Potręć
KPCEN w Toruniu

Anna Rupińska
KPCEN w Bydgoszczy

Zespół redakcyjny:

Ewa Kondrat
Anna Puścińska
Katarzyna Karska-Rasmus
Tadeusz Wański
(projekt okładki)

Korekta:

Anna Rupińska

Opracowanie graficzne i skład:

Monika Lis

Wydanie cyfrowe:

Krzysztof Kosiński

Przyjmowanie materiałów:

e-mail: d.lancucka@cen.info.pl
e-mail: Danuta.Potrtec@kpcen-torun.edu.pl
e-mail: anna.rupinska@cen.bydgoszcz.pl

Wydawca:

Kujawsko-Pomorskie Centrum
Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy
Kujawsko-Pomorskie Centrum
Edukacji Nauczycieli w Toruniu
Kujawsko-Pomorskie Centrum
Edukacji Nauczycieli we Włocławku

Skład i druk:

Kujawsko-Pomorskie Centrum
Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy
ul. Jagiellońska 9, 85-067 Bydgoszcz

*Redakcja zastrzega sobie prawo
adiustowania i skracania tekstów
oraz niezwracania materiałów*

Na okładce:

Z zasobów Canva dla edukacji

Czasopismo UczMy

EGZAMINY ZEWNĘTRZNE

Anna Puścińska	
<i>Egzaminy zewnętrzne w edukacyjnej perspektywie</i>	5
Ewa Kondrat	
<i>Przygotowanie do egzaminu? Przygotowanie do życia</i>	7
Dorota Podorska	
<i>Czynniki mające wpływ na egzamin zewnętrzny z języka polskiego</i>	8
Iwona Rostankowska	
<i>Egzamin ósmoklasisty z języka polskiego, czyli co nieco o sztuce argumentacji</i>	10
Justyna Adamska	
<i>Przygotowanie do egzaminu ósmoklasisty z języka angielskiego</i>	12
Agnieszka Szymczak, Agnieszka Przybyszewska	
<i>Matematyka nie tylko dla ósmoklasisty</i>	15
Justyna Prud	
<i>Na egzaminach z matematyki w 2021 roku... łatwo nie było</i>	17
Małgorzata Trzeciak	
<i>Matura rozszerzona z geografii - sukces czy przegrana?</i>	20
Konrad Trokowski	
<i>Jak interpretować ogólnodostępne zasady oceniania egzaminu maturalnego z chemii?</i>	22

OBLICZA EDUKACJI

Dorota Łańcucka	
<i>Harmonia różnorodności</i>	25
Roma Gorczyca	
<i>Uciec czy utknąć? Escape room w edukacji</i>	26

Z PRAKTYKI NAUCZYCIELA

Aldona Mróz	
<i>Mali gospodarze w przedszkolu</i>	28
Beata Legun	
<i>Małe i duże przedszkolaka podróże - Klub Małego Europejczyka</i>	30
Katarzyna Dębska, Aleksandra Wawrzonkowska	
<i>„Kubusiowy Wolontariat” – tak pomagają przedszkolaki</i>	33
Joanna Gralak	
<i>Nasza przygoda z Planem Daltonskim</i>	35
Milena Mikołajczyk	
<i>Głodni czytania</i>	36
dr Aleksandra Stolarczyk	
<i>W jakim rytmie puka serce ucznia? – o lekturze pełnej emocji</i>	38
Alicja Mechula	
<i>Czy TIK na języku polskim angażuje uczniów do pracy?</i>	40
Lucyna Bleszyńska, Iwona Orłowska, Alicja Wolter	
<i>Inspiracje w codziennej pracy nauczyciela w czasach edukacji na odległość</i>	42
Krzysztof Nowaczyk	
<i>Specjalistyczne Centrum Wspierania Edukacji Włączającej (SCWEW)</i>	44
Krzysztof Nowaczyk	
<i>Specjalistyczne Centrum Wspierania Edukacji Włączającej - kolejny etap pracy SCWEW</i>	45
Karolina Świerczyńska	
<i>Cisza przed burzą... - o tym jak rozwijać inteligencję emocjonalną u dzieci</i>	48

BIBLIOTEKI PEDAGOGICZNE DLA EDUKACJI

Anna Wiligalska	
<i>Egzaminy zewnętrzne</i>	50

Szanowni Państwo

„Świat zmienia się tak szybko, że według prognoz blisko 65% dzieci obecnie uczących się w szkole podstawowej będzie pracowało w zawodach, które jeszcze nie istnieją” - alarmuje, na podstawie raportu Światowego Forum Ekonomicznego w Davos pani Anna Puścińska z KPCEN we Włocławku. I w związku z tym zastanawia się: „w jakie kompetencje winniśmy wyposażać uczennice i uczniów, aby odnaleźli się w rzeczywistości, której nikt z nas do końca nie zna?”

Innymi słowy rodzice, wychowawcy i nauczyciele, których podstawowym zadaniem jest przygotować swoich podopiecznych do życia, nie mają pojęcia (bo nie mogą mieć - biorąc pod uwagę tempo przemian, zwłaszcza technologicznych), jak owo życie za kilkanaście lat będzie wyglądało.

Czyżby więc wychowanie, zdefiniowane sto lat temu (wówczas w sposób wręcz rewolucyjny) przez Owidiusza Decroly jako „przygotowanie do życia przez życie”, straciło sens? Traktowane w sposób dosłowny na pewno tak. W tej sytuacji rozsądnym rozwiązaniem wydaje się wskazane przez panią Annę Puścińską nastawienie na kształcenie: „ludzi samodzielnie myślących, twórczych (...) i umiejących rozwiązywać problemy”.

Jednak czy kolejne testy, sprawdziany i egzaminy (od tych ze szkoły podstawowej po maturę), przez które obecnie przechodzą co kilka lat w swojej szkolnej karierze, uczniowie, to skuteczna droga do rozwijania samodzielnego myślenia? Nad tym, między innymi, zastanawiają się autorzy artykułów, które znalazły się w obecnym wydaniu „UczMy”.

Myślę jednak, że trzeba także pamiętać, iż człowiek to nie tylko intelekt i umiejętności, ale także emocje. A te, zwłaszcza w młodym wieku, bywają wręcz ogromne, ukazując świat w czarno-białych barwach. Stąd tak ważna rola rodziców i wychowawców, gdyż, jak już 30 lat temu zauważył Leszek Kołakowski: „Wychowanie, całkowicie wyzwolone z autorytetu, tradycji i dogmatu, kończy się nihilizmem”.

Dlatego musimy szybko znaleźć odpowiedź na pytanie, jak budować autorytet i uczyć tradycji pokolenie, które już dziś żyje w innym, niż my wyrastaliśmy świecie. Inaczej wkrótce może się okazać, że nie tylko nie będziemy w stanie odpowiednio wychowywać młodego pokolenia, ale wręcz zatracimy z nim porozumienie.

Piotr Całbecki

Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego

**W następnym numerze
Oceniać czy doceniać**

Egzaminy zewnętrzne w edukacyjnej perspektywie

Czasy, w których żyjemy, charakteryzują się nie spotykaną dotychczas dynamiką zmian. Jeśli spojrzymy w całkiem nieodległą przeszłość, to stwierdzimy, że świat 10, a nawet 5 lat temu, wyglądał inaczej. Decydującą rolę odegrała tu rewolucja cyfrowa. Zmiany dotyczą również edukacji. Jej słabe i mocne strony dobitnie wypunktował czas przymusowej zdalnej nauki. Zdaniem prof. Jacka Pyżalskiego z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu „polscy nauczyciele w porównaniu z nauczycielami wielu krajów bardzo sprawnie nauczyli się w krótkim czasie korzystać z narzędzi do prowadzenia zajęć online”. W tej beczce miodu jest jednak łyżka dziegciu, bo w tej samej wypowiedzi pada stwierdzenie, że „gorzej było z metodyką pracy dydaktycznej”¹. Sama sprawność w posługiwaniu się narzędziami to dziś zbyt mało. Świat zmienia się tak szybko, że według prognoz blisko 65% dzieci obecnie uczących się w szkole podstawowej będzie pracowało w zawodach, które jeszcze nie istnieją². W jakie kompetencje winniśmy wyposażać uczennice i uczniów, aby odnaleźli się w rzeczywistości, której nikt z nas do końca nie zna? Pewnym jest, że **rośnie zapotrzebowanie na ludzi samodzielnie myślących, twórczych i kreatywnych, otwartych na innowacje i umiejących rozwiązywać problemy**.

Z PERSPEKTYWY UNII EUROPEJSKIEJ

O wyzwaniach stojących przed absolwentami szkół, nie tylko w Polsce, była mowa podczas **IV Kongresu Edukacji**, który odbył się 30 września br., a hasło tegorocznego spotkania online brzmiało: *Nowe perspektywy. Szersze horyzonty. Erasmus+ | EKS 2021-2027*. Sesje tematyczne i dyskusje eksperckie Kongresu prezentowały możliwości, jakie pojawiły się w programach zarządzanych przez Narodową Agencję Programu Erasmus+ i Europejskiego Kor-

pusu Solidarności w nowej perspektywie finansowej na lata 2021-2027. Możliwości te są powiązane z czterema przekrojowymi priorytetami:

- transformacją cyfrową
- uczestnictwem w życiu demokratycznym
- włączaniem i różnorodnością oraz środowiskiem
- walką ze zmianami klimatycznymi³.

Są to główne wyzwania, z jakimi nasi obecni uczniowie będą się mierzyć w dorosłym życiu. Aby im sprostać, potrzebujemy nowych modeli edukacji na miarę XXI wieku.

SCENARIUSZE DLA POLSKI

Wizja dotycząca kierunków rozwoju pojawia się w opublikowanym w tym roku (2021) **Raporcie: Przyszłość edukacji. Scenariusze 2046** opracowanym w oparciu o badania prowadzone wspólnie przez infuture.institute i Collegium Da Vinci w Poznaniu. Instytut został powołany przez Natalię Hatałską, wpływową i uznaną ekspertkę w dziedzinie analizy, prognozowania i badania trendów w relacjach nasytku rynek-marka-technologia-konsument. Collegium Da Vinci w Poznaniu to jedna z najstarszych w Wielkopolsce niepublicznych uczelni, jej działania skupiają się nie tylko wokół edukacji, ale również na sferze biznesu. Współpraca z biznesem pozwala na nauczanie i uczenie się spojrzeć z innej, nowej perspektywy. Eksperci, którzy dzisiejszą polską szkołę ocenili krytycznie, wyodrębnili różnorodne czynniki zmian, które w ciągu kolejnych 25 lat będą miały znaczący wpływ na edukację. Zespół badawczy zdefiniował 10 głównych obszarów, stanowiących wyzwania dla współczesnej edukacji:

1. Zdobywanie informacji aktualnych i istotnych
2. Utrzymywanie motywacji i pasji do nauki
3. Redefinicja tego, kim jest/ będzie „uczeń” szczególnie w dobie trendu *lifelong learning*
4. Oparcie edukacji na wiedzy, która jest przydatna w życiu

1. Lekcja wyniesiona ze zdalnego nauczania // TIK w edukacji Nr 2/2020

2. Źródło: <https://reports.weforum.org/future-of-jobs-2016/chapter-1-the-future-of-jobs-and-skills/#view/fn-1>

3. Źródło: <https://www.frse.org.pl/aktualnosci/iv-kongres-edukacji-zanami-dziekujemy-uczestnikom>

5. Wypracowanie bardziej zindywidualizowanego podejścia do uczących się
6. Położenie nacisku na naukę kompetencji miękkich
7. Umiejętne wykorzystanie nowych technologii i innowacyjnych rozwiązań w edukacji
8. Większa umiejętność wzbudzania zainteresowania nauczаныmi przedmiotami
9. Budowanie rzeczywistych relacji nauczyciel/wykładowca - student/uczeń
10. Skuteczna weryfikacja umiejętności i przyswojonej wiedzy.

Pełny raport można bezpłatnie pobrać ze strony infuture.institut (w zakładce Raporty) lub strony Collegium da Vinci, na której można także obejrzeć debatę o przyszłości edukacji.

W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM

Dokumentem dotyczącym naszego regionu, w którym wizja edukacji także zajmuje ważne miejsce, jest uchwalona w grudniu 2020 **Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku - Strategia Przyspieszenia 2030⁴**. W Strategii (w oparciu o przeprowadzone prace diagnostyczne) jako kluczowe zidentyfikowano trzy stanowiące wyzwania rozwojowe obszary: niski poziom rozwoju społecznego, niski poziom przedsiębiorczości oraz zaawansowanie procesów starzenia się społeczeństwa.

Pierwszym i najważniejszym wyzwaniem jest „poprawa poziomu rozwoju społecznego mieszkańców województwa”. Autorzy Strategii stwierdzają, że w naszym województwie charakteryzuje się on niższym niż w innych częściach kraju poziomem: wykształcenia (zarówno w aspekcie udziału osób z wyższym wykształceniem, jak i jakości kształcenia w szkołach na terenie województwa), kwalifikacji zawodowych, aktywności społecznej, przedsiębiorczości mieszkańców. Twórcy Strategii uważają, że poprzez wieloaspektowe związki przyczynowo-skutkowe, poziom rozwoju społecznego przekłada się na obniżanie jakości życia mieszkańców oraz konkurencyjności gospodarki województwa.

Zagadnienia edukacji są nieodłączną częścią problematyki związanej z kształtowaniem rozwoju społecznego. W naszym województwie szczególnie

istotną, gdyż osiągnięcie celu nadrzędnego „Strategii Przyspieszenia 2030+” bez edukacji jest niemożliwe. Wyodrębnienie celu zwracającego uwagę na potrzebę podniesienia jakości kształcenia, stanowi podkreślenie ważności problemu oraz deklarację determinacji do interwencji w tym zakresie. Wyznaczonym w Strategii celem do roku 2030 jest, aby wyniki kształcenia mierzone egzaminami zewnętrznymi były docelowo w województwie kujawsko-pomorskim korzystniejsze od średnich krajowych. W ramach celu operacyjnego dotyczącego tego zagadnienia, zakłada się działania na wszystkich etapach procesu edukacji. Oznacza to prowadzenie działań na większą skalę i bardziej intensywnie niż w innych województwach.

Ranga zagadnienia znajduje także odzwierciedlenie w wyznaczonym na bieżący rok szkolny priorytecie Kujawsko-Pomorskiego Kuratora Oświaty:

„Wzmocnienie procesu nauczania i uczenia się języka polskiego, matematyki i języków obcych w celu poprawy wyników egzaminu zewnętrznego.”

Rekomendowana jest realizacja tego zadania we współpracy z wojewódzkimi placówkami doskonalenia nauczycieli funkcjonującymi na naszym terenie.

W Strategii, tak jak w sformułowaniach pojawiających się w priorytetach Europejskiego Korpusu Solidarności oraz raporcie „Przyszłość edukacji”, podkreślane są analogiczne prawidłowości: **na rynku pracy najważniejsze będą takie cechy jak *crossowanie* umiejętności, czyli zdolność łączenia i wykorzystywania wiedzy z wielu dziedzin, zdolność do pracy w wielokulturowych, globalnych środowiskach - łatwość adaptacyjna, umiejętność pracy w zróżnicowanych warunkach kulturowych oraz praca w wirtualnych zespołach, odbywająca się często w szumie informacyjnym, gdy kluczowe znaczenie mieć będzie zdolność do selekcji, rozróżniania i filtrowania informacji.**

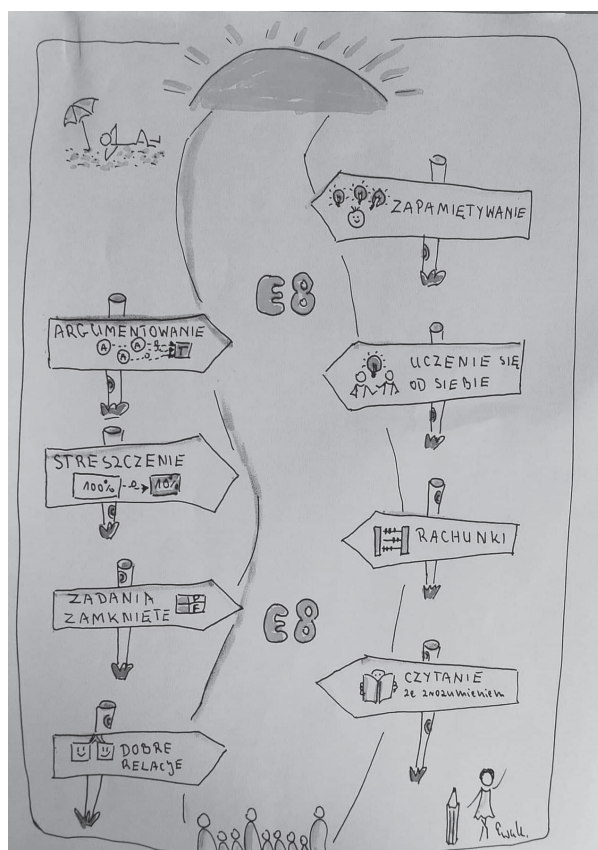
Jak widać - dominujące trendy są spójne. W ich kontekście podniesienie jakości kształcenia i poprawa wyników egzaminów zewnętrznych są niezwykle istotnymi wyzwaniami dla szkolnych społeczności. Ich osiąganie warto postrzegać w szerszej perspektywie: jako dążenie do poprawy poziomu rozwoju społecznego oraz przygotowanie naszych uczniów do wyzwań przyszłości. Pracujemy nad tym tu i teraz, niezależnie od tego w jakiej części kraju lub świata przyjdzie absolwentom i absolwentkom naszych szkół żyć i pracować.

4. Załącznik do uchwały nr XXVIII/399/20 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 grudnia 2020 r.

Przygotowanie do egzaminu? Przygotowanie do życia

Przed egzaminami ósmoklasisty nauczyciele przedmiotów egzaminacyjnych są chyba bardziej przejęci niż ich podopieczni. Testów nie można oblać, do jakiejś szkoły ósmoklasiści z pewnością się dostaną - szczególnie w większych miejscowościach. Zdarza się, że uczniowie nawet nie wykorzystują czasu i wychodzą z sali egzaminacyjnej tuż po podpisaniu arkusza. Można mieć nadzieję, że przynajmniej jednostki z ambitnymi planami na przyszłość bardziej się przyłożą i rozwiążą większość zadań.

Fot. Ewa Kondrat

Nauczyciele stoją przed wyzwaniem - co zrobić, żeby nie tylko przygotować uczniów do egzaminów (oczywiście realizując zapisy w podstawach programowych), ale przede wszystkim sprawić, żeby młody człowiek raczył podjąć trud napisania odpowiedzi w testach egzaminacyjnych. Nie ma cudownych rozwiązań, ale można podjąć wspólne działania, które zachęcą ósmoklasistów do zmierzenia się z zadaniami.

Od kilku lat mamy w ofercie naszej placówki szkolenie *Egzamin ósmoklasisty zadaniem szkoły. Wskazówki do pracy z uczniami*. Prowadzimy je w tandemie matematyczno (Agnieszka Przybyszewska)-polonistycznym (Ewa Kondrat). Posiłkujemy się również wskazówkami przygotowanymi przez nauczycieli konsultantów, doradców metodycznych języków obcych. Nasze zajęcia, które prowadzimy w formie stacjonarnej i zdalnej, cieszą się dużą popularnością.

Szkolenie jest skierowane do wszystkich nauczycieli. Dlaczego? Przeważnie większość członków rady pedagogicznej nie zna struktury arkuszy egzaminacyjnych, typów zadań, wymagań egzaminacyjnych. A przecież część umiejętności sprawdzanych podczas egzaminów można ćwiczyć podczas wszystkich zajęć edukacyjnych. Podobnie rzecz się ma z zadaniami - można przygotować zwykły sprawdzian, odwzorowując schemat zadań zamkniętych i tym samym wesprzeć uczniów w opanowaniu technik odpowiadania (m.in. zaznaczania jednej z odpowiedzi, np. A,B,C,D lub PP, PF, FP, FF, albo AC, AD, BC, BD oraz A1, A2, A3, B1, B2, B3).

Zaczynając od podstaw piramidy Masłowa, warto zadbać o fundamenty, m.in. o poczucie bezpieczeństwa. Dobrej atmosferze bardziej będzie sprzyjać stosowanie strategii oceniania kształtującego, bazowanie na udzielaniu informacji zwrotnej, uczeniu się od siebie niż ciągłe testowanie w formie klasówek. Procesy uczenia się można również wspierać, wykorzystując wiedzę o tym, jak się uczy mózg, kiedy pracuje intensywniej, jakie czynniki go pobudzają - odsyłamy do obszernej literatury.

Lepiej sprawdza się inwestowanie w budowanie u uczniów poczucia własnej wartości i motywowanie przez podkreślanie przydatności poznawanej wiedzy oraz umiejętności w całym życiu niż powtarzanie: *bo to może być na egzaminie*.

Jakie umiejętności, sprawdzane na egzaminie i przydatne w różnych sytuacjach życiowych, można ćwiczyć zarówno na lekcjach historii, wychowania fizycznego czy w edukacji wczesnoszkolnej?

- Umiejętności polonistyczne: czytanie ze zrozumieniem, streszczanie, argumentowanie, pisanie zaproszeń na szóstkę: 6 elementów: kto? kogo? na co? gdzie? kiedy? (data, godzina!).

- Umiejętności matematyczne: ćwiczenia rachunkowe w najróżniejszych konfiguracjach na wszystkich przedmiotach oraz myślenie matematyczne poprzez dostrzeganie i szukanie analogii, klasyfikowanie a także porządkowanie. Formy zabawowe mile widziane.
- Języki obce: rozumienie słuchanego tekstu, również w języku ojczystym, powtarzanie całych fraz - czyli ćwiczenia usprawniające zapamiętywanie z wykorzystaniem sprawdzonych technik.

Dorota Podorska
KPCEN we Włocławku

Czynniki mające wpływ na egzamin zewnętrzny z języka polskiego

Egzaminy zewnętrzne na stałe wpisały się w rzeczywistość szkolną. Mimo że towarzyszą nam od dawna, to jednak cały czas wywołują wiele emocji i różnie są oceniane w środowisku rodziców, uczniów, a także nauczycieli. Niektórzy nazywają je koniecznością szkolną, wymogiem systemowym czy też przepustką do tak zwanej „lepszego szkoły”, inni uważają, że to zbędny stres. Mówi się również o niskiej przydatności wyniku egzaminu zewnętrznego w pracy szkoły. Czy te opinie są jednak słuszne? Wydaje się, że chyba większość z nich powodowana jest emocjami, które mają swoje źródło w porównywaniu szkół w zależności od uzyskanego wyniku. Niezależnie od opinii i odczuć bez wątpienia można uznać, że egzamin zewnętrzny dostarcza wiedzy na temat efektów nauczania i uczenia się, ale nie powinien być tylko podstawą do ogólnej oceny pracy ucznia, nauczyciela i szkoły, gdyż na jego wynik mają wpływ różne czynniki.

KONTEKSTOWA INTERPRETACJA WYNIKÓW EGZAMINU

Poszukując wyjaśnienia przyczyn uzyskanych wyników egzaminu, powinniśmy przeprowadzić ich kontekstową interpretację, czyli ustalić, w jakich warunkach odbywało się nauczanie-uczenie się. Wśród czynników kontekstowych należy wyróżnić:

1. **Indywidualne (osobowościowe):**
  - a) aspiracje, ambicje własne uczniów

Podczas szkolenia posługujemy się schematem - autostradą E8 z zbieżnością ku zasłużonemu sukcesowi. Omawiamy konkretne propozycje metodyczne, które mogą w pozytywnej atmosferze pomóc uczniom opanować powyższe umiejętności. Z pewnością wykorzystają je w życiu i, jest duże prawdopodobieństwo, również podczas egzaminu.

- b) motywacja
  - c) umiejętność gospodarowania czasem
  - d) frekwencja ucznia
  - e) inteligencja ucznia.
2. **Środowiskowe (społeczne):**
    - a) sytuacja materialna rodziny
    - b) wykształcenie rodziców
    - c) dostęp do komputera/internetu
    - d) wielkość aglomeracji i związana z tym bogata infrastruktura w miejscu zamieszkania oraz możliwość kontaktu z instytucjami
    - e) merytoryczna pomoc rodziny w nauce/ zaangażowanie rodziców w kształcenie dzieci
    - f) zaufanie i partnerstwo w relacjach dziecko - rodzice, nauczyciele - uczniowie
    - g) aspiracje rodziców
    - h) wpływ grup rówieśniczych.
  3. **Pedagogiczne (dotyczące szkoły jako instytucji oraz systemu szkolnego i nauczycieli):**
    - a) wielkość szkoły
    - b) systematyczna, autentyczna współpraca nauczycieli
    - c) rozwijanie zainteresowań, udział uczniów w dodatkowych zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych
    - d) korzystanie z korepetycji i kursów przygotowujących do egzaminów
    - e) wyposażenie szkół w pomoce dydaktyczne
    - f) czytanie
    - g) dostęp do internetu i umiejętne korzystanie z jego zasobów

h) nauczycielskie systemy kształcenia.

Podsumowując, na wyniki egzaminu mają wpływ czynniki zewnętrzne i wewnętrzne. Do czynników zewnętrznych zaliczyć należy środowisko i czynniki indywidualne (uczniowskie), a czynnikami wewnętrznymi są czynniki pedagogiczne (szkolne). Każdy z omówionych czynników jest ważny i wszystkie składają się na efekt w postaci uzyskanego wyniku, jednak nie na każdy mamy wpływ. Warto się zatem przyjrzeć i zastanowić nad tymi czynnikami, na które bezpośredni wpływ ma nauczyciel i może jeszcze razem z uczniami nad nimi popracować, zanim kolejny rocznik przystąpi do egzaminu.

Jakie działania warto podjąć, aby poprawić wyniki z języka polskiego?

Z badań i raportów z ewaluacji wewnętrznej szkół wynika, że bardzo ważnym czynnikiem, który wpływa na efekt egzaminu zewnętrznego jest systematyczna analiza wyników egzaminu, dzięki której poprawia się jakość pracy szkoły w tym zakresie. Zatem pierwszą ważną kwestią dotyczącą poprawy wyników egzaminu jest na pewno poznanie obszarów, które wypadły najgłębiej. To pozwoli określić umiejętności i zadania, z którymi nasi uczniowie sobie nie poradzili. Każdego roku CKE przygotowuje obszernie sprawozdanie dotyczące wyników egzaminu. Warto się z nim zapoznać i porównać z wynikami szkoły oraz klasy, z którą się pracowało. Teoretycznie wydaje nam się, że w kolejnym roku, kiedy mamy już innych uczniów, będą też inne problemy edukacyjne. Kiedy jednak przyjrzymy się sprawozdaniom z wyników egzaminów z języka polskiego z kolejnych lat, zauważymy, że bardzo często każdego roku powtarzają się słabe wyniki w kontekście tych samych umiejętności i typów zadań. Dlatego ważne jest, aby systematycznie pracować nad określonymi rodzajami zadań egzaminacyjnych i umiejętnościami z podstawy programowej, które na egzaminie wypadają najgłębiej. Może też, myśląc o egzaminach, warto zmodyfikować plany nauczania, aby umieścić w nich tylko te treści i umiejętności, które zostały wskazane w Podstawie programowej. Niestety, nauczyciele często zapominają o tym, że to właśnie podstawa programowa jest najważniejsza, a nie program czy materiały z wydawnictwa, do którego mają dostęp. Warto

dodać, że nauczyciel nie realizuje też podręcznika. Najważniejsze są umiejętności z podstawy programowej, więc dobrze jest na początku roku szkolnego przeanalizować ten dokument i przygotować na jego podstawie dla naszych uczniów cele i kryteria sukcesu w języku zrozumiałym dla nich. To zdecydowanie pomoże nam w skutecznym planowaniu lekcji, a także ukierunkowaniu pracy na efekty, bo przecież językiem efektów pisana jest podstawa programowa. Dodatkowo, pracując w ten sposób na każdej lekcji, odkrywamy przed uczniami „tajemnice”, które do tej pory znał tylko nauczyciel, dzięki temu uczeń staje się również odpowiedzialny za własny proces uczenia się. To zdecydowanie podnosi jego motywację wewnętrzną, która jest również ważnym czynnikiem wpływającym na wynik egzaminu zewnętrznego.

Kolejnym istotnym czynnikiem w temacie wyników egzaminu zewnętrznego, na który zdecydowanie ma wpływ każdy z nas, jest nauczycielski system kształcenia. Tym wyższe wyniki będą osiągał uczeń, im ciekawsze sytuacje dydaktyczne będzie potrafił stwarzać nauczyciel. Chcąc być efektywnym w tym, co się robi, chcąc wpłynąć na jakość swojej pracy, czyli m.in. na wyniki z egzaminu, każdy z nas musi poznać indywidualne potrzeby uczniów, dostosować do nich odpowiednie metody nauczania i tak stworzyć środowisko dla procesu uczenia się, by było pomocne w osiąganiu zamierzonych efektów ujętych w cele sformułowane na bazie podstawy programowej. Nauczyciel, analizując osiągnięcia swojej pracy, poddaje ją ewaluacji, w wyniku której dostrzega błędy, umożliwiające mu modyfikowanie własnych działań oraz sposobu nauczania, co przekłada się na wyższe wyniki podczas egzaminu zewnętrznego. Nauczycielski system kształcenia powinien również zakładać dużą liczbę powtórek. Powtarzając te same typy zadań oraz umiejętności, realizuje się je na zdecydowanie wyższym poziomie, co sprzyja wyższym wynikom egzaminacyjnym.

Przygotowując uczniów do egzaminu z języka polskiego, warto przemyśleć, jakie metody i narzędzia pomogą nam w rozwijaniu umiejętności, które wypadły najgłębiej podczas egzaminu. Tu warto zwrócić uwagę na następujące propozycje:

Umiejętności egzaminacyjne, które wypadły najgłębiej w roku szkolnym 2020/21	Propozycja metod i narzędzi do rozwijania wskazanych umiejętności
Umiejętność rozumienia utworów literackich, czytanie ze zrozumieniem	Logiczna gałązka Lawina pytań Gwiazda 6-ciu pytań Technika Widzę-Myszę-Zastanawiam się

Umiejętność argumentowania i uzasadniania z podaniem przykładu z lektury	Logiczna gałązka 5x dlaczego Kodowanie kolorami
Umiejętność poprawnego pisania pod względem językowym ortograficznym i interpunkcyjnym	Technika tekstu wzorcowego Wdrażanie do samooceny i oceny koleżeńskiej Informacja zwrotna

Na koniec warto wspomnieć, że bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na poprawę wyników jest współpraca nauczycieli i to nie tylko jednego zespołu humanistycznego, gdyż wiele umiejętności można

rozwijać i ćwiczyć na każdym przedmiocie, dlatego szkole potrzeba spójnych działań wszystkich nauczycieli, aby wspierać ucznia w jego drodze do jak najlepszych osiągnięć.

Iwona Rostankowska
KPCEN w Bydgoszczy

Egzamin ósmoklasisty z języka polskiego, czyli co nieco o sztuce argumentacji

Od wielu lat uczniowie kończący szkołę podstawową przystępują do egzaminów zewnętrznych. Kiedyś był to sprawdzian szóstoklasisty. Po ostatnich zmianach strukturalnych uczniowie kończący ten etap edukacyjny zdają egzamin ósmoklasisty. O czym warto pamiętać? Egzamin jest obowiązkowy dla uczniów szkół podstawowych, co oznacza, że każdy uczeń musi do niego przystąpić, aby ukończyć szkołę. Nie jest określony minimalny wynik, jaki uczeń powinien uzyskać, dlatego egzaminu ósmoklasisty nie można nie zdać. Jest przeprowadzany w formie pisemnej.

Egzaminy zewnętrzne pełnią kilka funkcji. Przede wszystkim sprawdzają poziom osiągnięć edukacyjnych (wiadomości i umiejętności) z przedmiotów egzaminacyjnych.

Egzamin ósmoklasisty pełni dwie zasadnicze funkcje:

1. określa poziom wykształcenia ogólnego uczniów w zakresie obowiązkowych przedmiotów egzaminacyjnych i zapewnia uczniowi, jego rodzicom, nauczycielom oraz władzom oświatowym informację zwrotną na temat tego poziomu wykształcenia

2. zastępuje egzamin wstępny do szkół ponadpodstawowych, które wykorzystują wyniki egzaminu ósmoklasisty z poszczególnych przedmiotów jako kryteria w procesie rekrutacji, jeżeli liczba kandydatów jest większa niż liczba wolnych miejsc w danej szkole.

Obszary umiejętności sprawdzane w czasie egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego to

- I. Kształcenie literackie i kulturowe
- II. Kształcenie językowe
- III. Tworzenie wypowiedzi
- IV. Samokształcenie.

W arkuszu znajdują się zarówno zadania otwarte, jak i zamknięte. Muszą być one zgodne z podstawą programową oraz wymaganiami egzaminacyjnymi, zmienionymi pod koniec 2019 roku ze względu na sytuację pandemiczną i naukę zdalną. Uczniowie przystępujący do egzaminu ósmoklasisty w roku 2020 rozwiązywali arkusz liczący mniej zadań, za które można było uzyskać 45 punktów zamiast 50. Podobnie było w roku 2021.

Analiza zadań wskazuje, że jedną z najważniejszych umiejętności jest argumentowanie. Sprawdza ona jest ona podczas egzaminu, ale też przygotowuje

ucznia do życia w społeczeństwie. Uczy zabierania głosu w określonej sprawie, prezentowania i obrony własnego stanowiska. W arkuszu z języka polskiego sztuka argumentacji występuje zarówno w zadaniach krótkiej, jak i rozszerzonej odpowiedzi.

Tworzenie wypowiedzi to jeden z obszarów kształcenia, który wpisany jest w podstawę programową. Wśród treści nauczania (wymagań szczegółowych) znajdują się zapisy odnoszące się do retoryki.

tacji wynika właśnie z pomylenia tych pojęć.

Należy razem z uczniami budować tezę oraz argumenty ją potwierdzające. A może zacząć od analizy przykładowej rozprawki i pracy nad kompozycją wypowiedzi oraz argumentacją? W tym celu można dokonać analizy rozprawek zamieszczonych w *Informatorze o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego od roku szkolnego 2018/2019*.

Klasy IV-VI	Klasy VII i VIII
1. Elementy retoryki. Uczeń: 1) <u>uczestniczy w rozmowie na zadany temat</u>, wydziela jej części, sygnały konstrukcyjne wzmacniające więź między uczestnikami dialogu, tłumaczące sens; 2) <u>rozdziela argumenty odnoszące się do faktów i logiki oraz odwołujące się do emocji</u>; 3) <u>worzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź</u>, stosując odpowiednią do danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny; rozumie rolę akapitów w tworzeniu całości myślowej wypowiedzi; 4) <u>dokonyuje selekcji informacji</u>; 5) <u>zna zasady budowania akapitów</u>; 6) <u>rozdziela i wskazuje środki perswazji</u>, rozumie ich funkcję.	1. Elementy retoryki. Uczeń: 1) <u>funkcjonalnie wykorzystuje środki retoryczne oraz rozumie ich oddziaływanie na odbiorcę</u>; 2) <u>tworzy logiczną i uporządkowaną wypowiedź</u>, stosując odpowiednią dla danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny; <u>rozumie rolę akapitów jako spójnych całości myślowych w tworzeniu wypowiedzi pisemnych</u> oraz stosuje rytm akapitowy (przeplatanie akapitów dłuższych i krótszych); 3) <u>wykorzystuje znajomość zasad tworzenia tezy i hipotezy oraz argumentów przy tworzeniu rozprawki oraz innych tekstów argumentacyjnych</u>; 4) <u>odróżnia przykład od argumentu</u>; 5) <u>przeprowadza wnioskowanie jako element wywodu argumentacyjnego</u>; 6) <u>zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, uzasadniając własne zdanie</u>; 7) <u>rozpoznaje i rozdziela środki perswazji i manipulacji w tekstach reklamowych</u>, określa ich funkcję; 8) <u>rozpoznaje manipulację językową i przeciwstawia jej zasady etyki wypowiedzi</u>.

W świetle powyższych zapisów warto zadać sobie pytanie: czym jest argument? Nader często w wypowiedziach uczniów można przeczytać zdanie: *Moim pierwszym argumentem jest „Pan Tadeusz” Adama Mickiewicza. Z pewnością „Pan Tadeusz” nie jest argumentem, lecz utworem literackim...*

Czym zatem jest argument? Stanowi on niezwykle ważny element sztuki przekonywania. Argument to stwierdzenie uzasadniające lub obalające tezę czy przyjęte stanowisko. Tę myśl ogólną uzupełnia rozwinięcie, czyli dopowiedzenie, rozszerzenie myśli z argumentu. Stanowi jego uszczegółowienie, doprecyzowanie. Tok myślowy dopełnia przykład nie tylko ilustrujący przywołany argument, ale też wyjaśniający jego sens, wspierający wywód piszącego. Tutaj uczeń odwołuje się do utworu literackiego lub faktów czy własnych doświadczeń i obserwacji. Jak widać, te trzy elementy: argument – rozwinięcie – przykład stanowią spójną całość myślową. Istotną sprawą jest umiejętność odróżnienia argumentu od rozwinięcia i przykładu - większość błędów w zakresie argumen-

Warto też przeanalizować przykładowe realizacje zadania zamieszczone w sprawozdaniach opracowanych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną. Bardzo przydatne do ćwiczeń są rozprawki z tegorocznej sesji egzaminacyjnej, w której uczniowie rozważali słuszność stwierdzenia, że w trudnej sytuacji człowiek poznaje samego siebie. Tego typu ćwiczenia służą nie tylko doskonaleniu umiejętności uzasadniania własnego stanowiska, ale też sprawdzają znajomość lektury i funkcjonalne wykorzystanie jej treści w funkcji argumentacyjnej. Można też ćwiczyć budowanie tezy i argumentu, rozwinięcia oraz przykładu do tematów proponowanych przez nauczyciela.

Wśród zadań egzaminacyjnych na szczególną uwagę zasługują te, które sprawdzają znajomość lektur, a jednocześnie wymagają przedstawienia i uzasadnienia swojej opinii. Są to tzw. zadania z lekturą w tle. W tegorocznym arkuszu znalazło się zadanie 15.

Zadanie 15. (0–2)

Spośród lektur obowiązkowych wybierz tę, której bohater wykazał się taką odwagą cywilną,

o jakiej wspomina Tadeusz Płużański w 5. akapicie tekstu. Podaj tytuł tej lektury oraz jej bohatera.

Uzasadnij swój wybór. W uzasadnieniu przywołaj sytuację z tej lektury, ilustrującą Twoją argumentację.

Tytuł lektury: .....

.....

Bohater lektury: .....

.....

Uzasadnienie wyboru: .....

.....

Z kolei w arkuszu próbnym z marca 2021 roku znajduje się inne zadanie.

Zadanie 16. (0–2)

Któremu bohaterowi wybranej lektury obowiązkowej udało się zrealizować wyznaczony sobie cel? Podaj tytuł tej lektury i jej bohatera. Uzasadnij swój wybór. W uzasadnieniu odwołaj się do znajomości wybranej przez siebie lektury.

Uwaga! Lista lektur obowiązkowych znajduje się na stronie 3 tego arkusza egzaminacyjnego.

Tytuł lektury: .....

.....

Bohater lektury: .....

.....

Uzasadnienie: .....

.....

Tego typu zadania znajdują się w każdym arkuszu. W praktyce szkolnej należy zatem uwzględnić ćwiczenia doskonalące umiejętność argumentacji w odniesieniu do lektur obowiązkowych.

Konieczne jest również stwarzanie takich sytuacji, w których uczniowie będą mieli możliwość wyrażania własnego zdania na wskazany temat, oceniania sytuacji lub postawy bohatera. Oczywiście w wypowiedzi ucznia nie może zabraknąć uzasadnienia stanowiska.

Analiza wyników uzyskanych przez uczniów na egzaminie będzie na pewno przydatna do planowania pracy dydaktycznej.

Zatem w praktyce szkolnej, zgodnie z założeniami podstawy programowej, warto:

- kształtować umiejętność argumentowania poprzez odwołanie się do przykładów z utworów literackich, w tym szczególnie z lektur obowiązkowych
- kształcić umiejętności językowe w taki sposób, aby umożliwić uczniom posługiwanie się szerokim zakresem środków językowych
- doskonalić umiejętności budowania różnorodnych typów wypowiedzi, które służą argumentacji, uzasadnianiu własnego stanowiska.

W procesie kształcenia warto zwracać zatem uwagę na to, że rozwijanie umiejętności poprawnego językowo konstruowania zdań powinno być powiązane z określoną sytuacją komunikacyjną. Argumenty przedstawiane poprawną polszczyzną, w jasny i klarowny sposób z pewnością stanowią przykład kompetencji kluczowej, przydatnej nie tylko w sytuacjach egzaminu, ale też w życiu dorosłym.

Netografia:

https://cke.gov.pl/images/EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Informatory/Informator_P1_polski.pdf

https://cke.gov.pl/images/EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Podstawa_programowa/SP_PP_2017_Jezyk_polski.pdf

https://cke.gov.pl/images/EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Arkusze-egzaminacyjne/2021/jezyk_polski/OPOP-100-X-2105.pdf

https://cke.gov.pl/images/EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Arkusze-egzaminacyjne/2021/zasady_oceniania/polski/OPOP-100-400-500-2105-zasady.pdf

https://cke.gov.pl/images/EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Arkusze-egzaminacyjne/2021/zasady_oceniania/polski/OPOP-100-400-500-2105-zasady.pdf

Justyna Adamska

KPCEN w Bydgoszczy

Przygotowanie do egzaminu ósmoklasisty z języka angielskiego

Jaki jest powód uczenia się języków obcych? Odpowiedzią, którą usłyszymy niemal automatycznie jest: „porozumiewanie się z ludźmi, którzy nie mówią po polsku”. Komentarz do podstawy programowej kształcenia ogólnego – język obcy nowożytny sta-

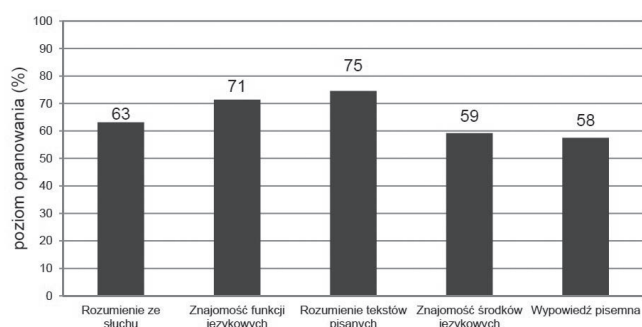
nowczo określa, że: „[n]adrzędnym celem kształcenia w zakresie języka obcego nowożytnego na wszystkich etapach edukacyjnych wyodrębnionych w podstawie programowej jest skuteczne porozumiewanie się w języku obcym – zarówno w mowie, jak i w piśmie”

(2017: 30). Obowiązkowe nauczanie języków obcych w szkole ma na celu przygotowanie uczniów do zlikwidowania bariery komunikacyjnej w porozumiewaniu się z obcokrajowcami w różnych sytuacjach życia codziennego. W uproszczeniu nauka języka obcego to rozwijanie zintegrowanych sprawności (słuchanie, czytanie, mówienie, pisanie) za pomocą odpowiednich środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych i fonetycznych).

Jak na pytanie o powód uczenia się języka odpowiedzą jednak uczniowie, dla których język obcy jest jednym z obowiązkowych przedmiotów szkolnych, a pierwszy język obcy, zwykle angielski, jest dodatkowo przedmiotem egzaminacyjnym? Z pewnością również zwrócą uwagę na przydatność znajomości języka we współczesnym życiu - komunikowanie się podczas podróżowania, spotkania ludzi, ale również za pomocą technologii umożliwiającej dotarcie prawie dosłownie do każdego zakątka świata. Jednak wielu uczniów, ale też ich nauczycieli i rodziców, powie: „trzeba się uczyć angielskiego, żeby jak najlepiej zdać egzamin”.

Według Informatora CKE „[e]gzamin ósmoklasisty z języka obcego nowożytnego sprawdza, w jakim stopniu uczeń VIII klasy szkoły podstawowej spełnia wymagania określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla pierwszych dwóch etapów edukacyjnych w wersji II.1. (klasy I–VIII)” (2017: 5). Aneks do Informatora opisuje nieco uproszczone wymagania egzaminacyjne wprowadzone w związku z utrudnieniami w edukacji spowodowanymi pandemią, ale nadal określa ogólne wymagania egzaminacyjne jako: znajomość środków językowych, rozumienie wypowiedzi, tworzenie wypowiedzi, reagowanie na wypowiedzi oraz przetwarzanie wypowiedzi (2021: 2). Wymagania te sprawdzane są za pomocą zadań zorganizowanych w następujące części: rozumienie ze słuchu, znajomość funkcji językowych, rozumienie tekstów pisanych, znajomość środków językowych, wypowiedź pisemna. Sprawozdanie CKE za rok 2021 prezentuje procentowe wyniki z poszczególnych części egzaminu w następujący sposób (2021: 16):

Średnie wyniki uczniów w zakresie poszczególnych obszarów umiejętności

Kiedy chcemy dowiedzieć się, czy ktoś zna język obcy, zwykle pytamy: „Czy mówisz po... angielsku, chińsku, włosku?” Obcokrajowiec, chcący się z nami porozumieć, zapyta „Do you speak English?” Nie będzie pytał, ile znamy czasów gramatycznych, czy pamiętamy formy czasowników nieregularnych, ani nawet czy potrafimy napisać list. Mimo kompleksowego podejścia do testowanych środków i umiejętności językowych, egzamin ósmoklasisty nie uwzględnia jednak bezpośredniego sprawdzenia umiejętności mówienia. Oczywiście pośrednio kompetencja ta sprawdzana jest w zadaniach dotyczących funkcji językowych, angażujących ucznia w „pisemne mówienie”, czyli uzupełnianie luk w dialogach czy wybieranie wypowiedzi odpowiedniej do danej sytuacji komunikacyjnej. Czy oznacza to, że szkoda czasu na mówienie na lekcji angielskiego? Na co w ogóle warto poświęcać czas na lekcjach? Jest go zawsze za mało, co zrobić więc, aby efektywnie go wykorzystać? Odpowiadając na te pytania, warto przyjrzeć się następującym zagadnieniom:

- Czego uczą się uczniowie, wykonując zadania „na mówienie”?
- Jakie aktywności są stratą czasu podczas lekcji języka obcego, a jakim warto ten czas poświęcić?

Mówienie podczas lekcji języka obcego to nieprzebrana lista aktywności i zadań - od prostego powtarzania (np. frazy przydatne w codziennym życiu klasowym), poprzez kontrolowane artykułowanie własnych zdań (np. opis obrazka), dialogów, po wolną produkcję (np. konwersacja na temat hobby, dyskusja zmierzająca do rozwiązania problemu). Korzyści płynące z wykonywania tych zadań znacznie wykraczają poza zwykłe umożliwienie uczniom usłyszenia własnego głosu w obcym języku, próbującego artykułować obcojęzyczne dźwięki. Diane Larsen-Freeman (2007: 783) tak podsumowuje rolę produkcji językowej w procesie nauki języka:

Nie chodzi o to, że uczysz się czegoś, a potem tego używasz; nie chodzi też o to, że czegoś używasz, a potem się tego uczysz. Chodzi o to, że używając uczysz się - są one nierozłączne.
(tłumaczenie własne)

Jeżeli więc uczymy się języka, używając go, przygotowanie do egzaminu ósmoklasisty musi zawierać zadania oparte na produkcji językowej - czyli mówieniu i pisaniu. Bez tego pozbawiamy uczniów kluczowego doświadczenia na drodze do sukcesu w nauce języka.

Wśród wniosków zawartych w Sprawozdaniu CKE z egzaminu ósmoklasisty z języka angielskiego w 2021 roku możemy przeczytać, że „[z]adania otwarte stanowią dla ósmoklasistów większe wyzwanie niż zadania zamknięte - jest to typowe dla uczących się języka obcego, gdyż

wskazanie poprawnej odpowiedzi wśród podanych jest łatwiejsze od jej samodzielnego sformułowania. Wskazane jest zatem, aby jak najwięcej zadań wykorzystywanych na lekcji wymagało czynnego stosowania poznawanych wyrażen i struktur gramatyczno-leksykalnych” (2021: 36).

Praktyka czyni mistrza. Trudno nie zgodzić się z tą maksymą. Jednak przeniesienie jej do klasy szkolnej niekoniecznie przyniesie spodziewane efekty. Ambrose et al. (2010: 124) tak opisują tę sytuację:

Wszyscy wiemy, że praktyka i informacja zwrotna są niezbędne do nauki. Niestety, największym ograniczeniem w zapewnieniu uczniom wystarczającej ilości praktyki i informacji zwrotnej jest czas, jaki zajmuje – zarówno ze strony uczniów, jak i nauczycieli. Mimo że nie możemy kontrolować długości semestru lub zajęć, możemy być bardziej skuteczni w projektowaniu okazji do praktyki i udzielaniu informacji zwrotnej. [...] Ważne jest, aby przyznać, że praktyka praktyce nie jest równa. W szczególności istnieją bardziej i mniej efektywne sposoby, w jakie uczniowie mogą ćwiczyć.

(tłumaczenie własne)

Ważne jest więc planowanie, w jaki sposób najlepiej wykorzystać czas na lekcji tak, aby rzeczywiście zrealizować postawione cele.

Stratą czasu przeznaczanego na lekcje języka angielskiego będzie zatem:

- mechaniczne wykonywanie wielu podobnych przykładów zadań zamkniętych oraz sprawdzanie poprawności ich wykonania poprzez odczytywanie odpowiedzi „a-b-c-d” lub pojedynczych wyrazów, które należało wpisać w lukę
- ćwiczenie umiejętności pisania wyłącznie za pomocą zadań domowych, bez uprzedniego przygotowania uczniów do tego zadania: „na następną lekcję napiszcie list z wakacji”
- stosowanie oceniania wyłącznie sumującego, stawianie ocen bez kształtującej informacji zwrotnej, która wyjaśni, co zostało zrobione dobrze, a co i w jaki sposób trzeba poprawić
- formułowanie poleceń wyłącznie w języku polskim, „bo po angielsku uczniowie nie rozumieją”
- długie i szczegółowe wyjaśnianie reguł gramatycznych, oczekiwanie, że uczniowie będą te reguły powtarzać
- długie i wyrwane z kontekstu drylowanie gramatyki
- nauczanie i testowanie słownictwa za pomocą list słówek do zapamiętania i odtworzenia na klasówce.

Mimo tego, że dużo czasu poświęca się na nauczanie słownictwa i gramatyki z wykorzystaniem wyżej opisanych praktyk, sprawozdanie CKE z egzaminu ósmoklasisty z języka angielskiego w 2021 roku wskazuje na znaczne problemy uczniów z poprawnym stosowaniem odpowiedniego zakresu środków językowych: „[s]łaba znajomość słownictwa i struk-

tur gramatycznych oraz nieumiejętne ich stosowanie znacząco wpływa na obniżenie wyników za wszystkie zadania w arkuszu egzaminacyjnym” (2021: 36).

Jakie czynności klasowe będą więc dobrym wykorzystaniem czasu? Nie sposób opisać wszystkich, ale warto podkreślić:

- nauczanie słownictwa w kontekście, w połączeniu z ćwiczeniem słuchania, czytania, mówienia; zwracanie uwagi na całe wyrażenia, kolokacje, a nie wyłącznie pojedyncze wyrazy
- przetwarzanie językowe – między językami i w obrębie języka obcego, np. „powiedz swoimi słowami (nawet po polsku), o czym jest przeczytany tekst”
- analizowanie odpowiedzi do zadań zamkniętych – poprawnych i niepoprawnych, podnoszenie świadomości uczniów na temat dystraktorów w słuchaniu i czytaniu
- ustna produkcja językowa – dialogi, scenki, historyjki, opisy
- traktowanie pisania jako procesu, podzielonego na etapy: wspólne generowanie pomysłów na rozwinięcie tekstu, burze mózgów na temat przydatnego słownictwa, pisanie części tekstów całą klasą, w grupach lub parach, udzielanie informacji zwrotnej na poszczególnych etapach pisania tekstu – koleżeńskie, od nauczyciela; napisanie mniejszej liczby prac w takim procesie jest na pewno bardziej efektywne niż wykorzystanie czasu na stworzenie kolejnych tekstów bez informacji zwrotnej, w wyniku czego uczeń nie rozwija się, ustawicznie popełniając te same błędy
- wykonywanie zadań projektowych, na które składają się różne umiejętności językowe, np. uczniowie zakładają swoją restaurację – najpierw czytają, słuchają teksty na ten temat, zbierają leksykę, następnie tworzą menu, opis restauracji, po czym prezentują swoje restauracje pozostałym grupom, które goszczą w poszczególnych restauracjach, tworząc odpowiednie dialogi
- praca w parach, grupach, uczenie się od siebie nawzajem.

Najważniejsze zatem jest rozwijanie u uczniów strategii pomagających w samodzielnym uczeniu się, komunikowaniu, wykonywaniu zadań egzaminacyjnych. W tym celu konieczne jest skupienie się na procesach zachodzących podczas wykonywania zadań i informacji zwrotnej na ich temat, a nie bezrefleksyjne generowanie produktów: tekstów, list słówek, zadań gramatycznych, bez kształtującego feedbacku skłaniającego uczniów do aktywności, produkcji językowej. Wszyscy znamy uczniów, którzy niechętnie podchodzą do automatycznych i powtarzalnych zadań podręcznikowych, wydaje się, że nie pracują, ale potrafią podjąć swobodną komunikację w języku angielskim, ponieważ dużo słuchają, oglądają, czatują, grają w języku angielskim. Język obcy jest dla nich narzędziem zgłębiania zainteresowań i spędzania wol-

nego czasu w sposób, który ich interesuje, np. rozmowa po angielsku przez Internet z fanami swojego ulubionego zespołu z całego świata. Takich uczniów nie przerażają otwarte zadania egzaminacyjne.

To, czego uczniowie potrzebują od nas - nauczycieli języka angielskiego, aby pewnie podejść do egzaminu ósmoklasisty, to wędkę w postaci strategii: uczenia się, komunikacyjnych, egzaminacyjnych oraz zachęta w formie ciekawych tematów, angażujących zadań oraz nie zagrażającej ich emocjom kształtującej informacji zwrotnej.

Bibliografia:

Ambrose, Susan A., Bridges, Michael W., DiPietro, Michele, Lovett, Marsha C. and Marie K. Norman. 2010. *How Learning Works: Seven research-based principles for smart teaching*. San Francisco: Jossey-Bass.
Larsen-Freeman, Diane. 2007. „Reflecting on the cognitive-social debate in second language acquisition.

Modern Language Journal 91. 773-787.

Jones, Jane and Dylan William. 2008. *Modern foreign languages inside the black box:*

Assessment for learning in the Modern Foreign Languages classroom. London: King's College.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem.

Szkoła Podstawowa. Język obcy nowożytny. 2017. MEN i ORE.

Wiliam, Dylan. 2011. *Embedded Formative Assessment*. Bloomington: Solution Tree Press.

Dokumenty CKE:

Aneks do „Informatora o egzaminie ósmoklasisty z języka angielskiego” obowiązujący w roku szkolnym 2021/2022.

Informator o egzaminie ósmoklasisty z języka angielskiego od roku szkolnego 2018/2019.

Sprawozdanie za rok 2021. Egzamin ósmoklasisty.

Języki obce nowożytne. Język angielski.

Agnieszka Szymczak, Agnieszka Przybyszewska
KPCEN w Toruniu

Matematyka nie tylko dla ósmoklasisty

*Umysły podobnie jak spadochrony funkcjonują prawidłowo,
kiedy są otwarte.*
Arystoteles

Szkoła podstawowa może być ciekawą podróżą edukacyjną dla każdego dziecka. W polskim systemie edukacyjnym ten etap, po ośmiu latach nauki, kończy się egzaminem.

Egzamin ósmoklasisty, bo tak nazywa się egzamin, do którego przystępują uczniowie klas ósmych szkoły podstawowej, jest egzaminem obowiązkowym. Oznacza to, że każdy uczeń klasy ósmej, aby ukończyć szkołę podstawową musi do niego przystąpić. Nie jest określony minimalny wynik, jaki uczeń powinien uzyskać, dlatego egzaminu ósmoklasisty nie można nie zdać. Jednak jego wynik ma wpływ na przyjęcie do szkoły programowo wyższej, którą wybiera uczeń, chcąc kontynuować swoją edukację.

Egzamin ósmoklasisty jest przeprowadzany w formie pisemnej z trzech przedmiotów: języka polskiego, matematyki, języka obcego nowożytnego. Poniżej kilka słów o egzaminie z matematyki.

19 listopada 2020 roku na stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej została zamieszczona informacja o tym, że w roku szkolnym 2020/2021 egzamin ósmoklasisty będzie przeprowadzany wyjątkowo na podstawie wymagań egzaminacyjnych, a nie - jak w latach ubiegłych - na podstawie wszystkich wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego (bez działów XIV-XVII). Przepisy określające zakres wymagań na egzaminie zostały opublikowane 16 grudnia 2020 roku w formie rozporządzenia. Uczniowie piszący egzamin 26 maja 2021 roku nie tylko mieli mniej zadań do rozwiązania, ale też ograniczono liczbę zagadnień, które mogły wystąpić w arkuszu. Obecni ósmoklasiści, którzy również bardzo długo zmagali się z nauką zdalną, mogą również liczyć na takie same zasady, jakie obowiązywały 26 maja 2021 roku. Ograniczenie treści wymagań

skutkuje tym, że z egzaminu z części matematycznej można otrzymać maksymalnie 25 punktów (a nie 30, jak to było przed zmianami) podczas 100-minutowego czasu na jego napisanie.

NA EGZAMINIE NIE BĘDZIE...

Na egzaminie ósmoklasisty nie będzie zadania dowodowego z geometrii, które corocznie sprawiało wiele trudności. Pozostaje jednak zadanie na dowodzenie związane z arytmetyką, algebrą lub innymi zagadnieniami, niezwiązanymi z geometrią, jako sprawdzenie umiejętności rozumowania i argumentacji.

Sprawność rachunkowa jest bardzo ważna jednakże, aby zredukować złożoność rachunków ograniczono zakres liczbowy w działaniach pisemnych, szacowanie wartości wyrażeń arytmetycznych, zrezygnowano ze sprawdzania notacji wykładniczej oraz zawężono treści w obrębie działań na pierwiastkach. Umiejętność szacowania może być sprawdzana jedynie w przypadku szacowania wielkości danego pierwiastka kwadratowego lub sześciennego oraz prostego wyrażenia arytmetycznego zawierającego pierwiastki. Zgodnie z wymaganiami z zakresu planimetrii na egzaminie może być sprawdzana znajomość wielokątów i ich własności dotyczących m.in. kątów wewnętrznych. Uczeń powinien wykazać się umiejętnością obliczania pól i obwodów wielokątów oraz stosowania wzorów na pola wielokątów do obliczania długości poszczególnych odcinków oraz skorzystać z twierdzenia Pitagorasa, również w sytuacjach praktycznych. Uczniowie nie będą musieli stosować nierówności trójkąta oraz cech przystawiania trójkątów. Zagadnienia ze stereometrii ograniczono do grania-stosłupów i ostrosłupów prawidłowych.

CO WARTO PRZEKAZAĆ Z EGZAMINU 26 MAJA 2021 ROKU

Sprawność rachunkowa jest wymaganiem ogólnym w podstawie programowej. Pomimo, że była sprawdzana dwoma zadaniami zamkniętymi - drugim oraz trzecim zadaniem w zestawie egzaminacyjnym - to warto zauważyć, że w pozostałych zadaniach często trzeba było wykazać się umiejętnością sprawnego obliczania, aby uzyskać maksymalną liczbę punktów za rozwiązanie zadania. Okazuje się, że w zadaniach zamkniętych niepoprawne rachunki często prowadziły do wybrania błędnej odpowiedzi. Natomiast w zadaniach otwartych często zdarzało się, że błędne rachunki sprawiały, iż z przyjaznych obliczeń danych liczbowych w zadaniu stwarzano zadanie o skomplikowanych obliczeniach lub nie kończono zadania.

W efekcie, jeśli przeszkodą były błędy rachunkowe, osiągnięcie sukcesu w postaci pełnego rozwiązania było niemożliwe. W zadaniach za dwa punkty brak poprawności rachunkowej powodował utratę

połowy puli punktów. Natomiast w zadaniach otwartych, jeśli zostały popełnione błędy rachunkowe, niemożliwym było uzyskanie kompletu punktów.

RACHUNKI TO NIE WSZYSTKO...

Przykładem zadania, które wymagało nieszablonowego podejścia jest zadanie 13, poziom wykonania zadania to tylko 26%. Spełniało ono wymagania szczegółowe: działania na liczbach naturalnych, uczeń rozpoznaje liczby podzielne przez 2, 3, 4, 5, 9, 10, 100.

Zadanie 13, Egzamin ósmoklasisty z matematyki, rok 2021.

Listewkę o długości 50 cm planowano pociąć na równe części. Iwona zaproponowała podział na kawałki po 5 cm i zaznaczyła na listewce czerwonym kolorem linie cięcia. Agata chciała podzielić tę samą listewkę na części po 2 cm i linie cięcia zaznaczyła na zielono. Ile razy linia czerwona pokrywała się z linią zieloną? Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych:

A. 5   B. 4   C. 3   D. 2

Jest to zadanie, które podczas egzaminu wypadło najslabiej. Można się zastanawiać, dlaczego to zadanie sprawiło tyle problemów? Być może zabrakło właśnie pokazywania wielu różnorodnych, w tym nieszablonowych rozwiązań, również tych za pomocą rysunku.

Pytanie, czy uczniowie wcześniej w swojej edukacji matematycznej napotykali na zadania typu: *W ilu miejscach trzeba przeciąć sznurek, aby otrzymać 4 sznurki tej samej długości?*

Zadania takie jak wyżej, szczególnie te, które osadzone są w kontekście praktycznym, można rozwiązywać różnorodnie i kreatywnie, korzystając z doświadczenia uczniów. Dodatkowo wyposażenie uczniów w zróżnicowane sposoby podejścia do problemu daje szansę na to, że większość z nich znajdzie dla siebie odpowiedni i zastosuje go podczas rozwiązywania zadań.

Warto również wspomnieć o zadaniu numer 16 - poziom wykonania zadania to 65%.

Zadanie 16, Egzamin ósmoklasisty z matematyki, rok 2021.

Paweł powiedział, że podzieli tabliczkę czekolady w taki sposób, że bratu przypadnie $\frac{1}{2}$ całej tabliczki, siostrze $\frac{1}{3}$ całej tabliczki, a jemu $\frac{1}{6}$ całej tabliczki. Czy taki podział tabliczki czekolady jest możliwy? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Spełniło ono wymagania szczegółowe ułamki zwykłe i dziesiętne, uczeń porównuje ułamki (zwykłe i dziesiętne) oraz zadania tekstowe, uczeń weryfikuje wynik zadania tekstowego, oceniając sensowność rozwiązania, np. poprzez szacowanie, sprawdzanie wszystkich warunków zadania i ocenianie rzędu wielkości otrzymanego wyniku.

Zadanie 16 jest zadaniem, z którym zdający poradzi sobie najlepiej w grupie zadań otwartych, poziom jego wykonania wyniósł 65%. Prawie 61%

ósmoklasistów uzyskało za rozwiązanie zadania maksymalną liczbę, czyli 2 punkty, 9% ukończyło zadanie na poziomie 1 punktu i ok. 30% z wynikiem 0 punktów. Uczniowie rozwiązujący to zadanie stosowali bardzo urozmaicone sposoby podejścia do problemu. Niektórzy zastosowali wyrażenie algebraiczne, inni rozwiązyali go arytmetycznie lub graficznie.

RECEPTA OD ZARAZ...

Po pierwsze proponujemy permanentnie doskonalić sprawność rachunkową - dzięki temu wzrośnie pewność siebie u uczniów oraz szanse na większą liczbę punktów za poprawnie rozwiązane zadania. Poza tym uczyć uczniów sprawdzania poprawności rachunków na każdym etapie rozwiązywania zadania

otwartego. Niewątpliwie to sposób na uniknięcie trudności podczas kolejnych etapów rozwiązania zadania.

Poza tym zwracamy uwagę, że w różnorodności siła. To samo zadanie może być rozwiązane różnymi sposobami. Zadanie rozwiązane różnymi sposobami może być ciekawym sposobem na poszukiwanie przez uczniów własnych strategii rozwiązania i dostrzeganie w zadaniu zależności matematycznych z różnych perspektyw.

Łącząc nauczanie i uczenie się matematyki oraz przygotowanie ucznia do egzaminu ósmoklasisty z matematyki, zalecamy również korzystanie z zasobów merytorycznych umieszczonych na stronie CKE: <https://www.cke.gov.pl/>

Justyna Prud
KPCEN w Bydgoszczy

Na egzaminach z matematyki w 2021 roku... łatwo nie było

Zadania w tegorocznym egzamin ósmoklasisty z matematyki nie były łatwe ani przewidywalne dla większości uczniów klas ósmych. Średni wynik w kraju wynosił 47%, podczas, gdy wynik w naszym województwie był niższy o 4 punkty procentowe. Arkusz zawierał 19 zadań, w tym 9 wielokrotnego wyboru z jedną poprawną odpowiedzią, jedno typu prawda - fałsz, 4 podwójnego wyboru A/B, C/D, jedno na dobieranie A/B z uzasadnieniem spośród 1-3 oraz 4 zadania otwarte - 2 za 2 i 3 za 3 punkty. Ósmoklasiści rozwiązywali zadania z obszaru 22 działów zawartych w wymaganiach egzaminacyjnych, za które mogli zdobyć maksymalnie 25 punktów w czasie 100 minut. Zestaw nie zawierał zadań bardzo trudnych, ani bardzo łatwych. Zdający musieli wykazać się nie tylko sprawnością rachunkową, ale również umiejętnością wykorzystania i tworzenia informacji, wykorzystania i interpretowania reprezentacji oraz rozumowania i argumentacji. Często mieli problem ze zrozumieniem treści zadań oraz poprawnym zapisywaniem rozwiązań w postaci wyrażen arytmetycznych lub algebraicznych, popełniali liczne błędy

rachunkowe, nie pamiętali podstawowych własności figur geometrycznych.

Łatwe dla piszących egzamin w kujawsko-pomorskim były: zadanie 10 (łatwość $p = 0,74$) wykorzystujące średnią arytmetyczną w obliczeniach praktycznych oraz zadanie 11 polegające na jednokrotnym losowaniu oraz obliczeniu prawdopodobieństwa wybrania losu wygrywającego na loterii ($p = 0,72$). Umiarkowanie trudne okazało się najłatwiejsze spośród pytań otwartych zadanie 16 z obszaru *Rozumowania i argumentacji* ($p = 0,6$). Uzasadniając, że nie można dokonać wskazanego w poleceniu sposobu podziału czekolady między trójką rodzeństwa ósmoklasiści wykazali się wyjątkową kreatywnością. Zapisywali wyrażenie algebraiczne lub arytmetyczne, porównywali ułamki, wykonywali rysunki, na których zaznaczali podział czekolady w określony sposób.

Najtrudniejsze w zestawie było zadanie 19 ($p = 0,24$). Aby obliczyć długość odcinka poprowadzonego z wierzchołka prostokąta prostopadłe do przekątnej należało wykorzystać twierdzenie Pitagorasa, a następnie porównać wyrażenia opisujące pole

trójkąta. Zdającym bardzo trudno było uzyskać maksymalną liczbę punktów, bo pomimo niezbyt skomplikowanych obliczeń popełniali błędy rachunkowe, a często nie umieli wybrać poprawnej strategii. Aby rozwiązać zadanie 13 ($p = 0,25$) uczniowie musieli ustalić, w ilu w punktach będących wspólnymi wielokrotnościami liczb 2 i 5 należy dokonać przecięcia pięćdziesięciocentymetrowej listewki. Niestety często omyłkowo spośród dodatnich liczb naturalnych wybierali liczby mniejsze lub równe 50, zamiast tylko mniejsze od 50. Dużym problemem dla ósmoklasistów było dobranie modelu matematycznego w rozwiązaniu zadania 18 ($p = 0,25$). Dotyczyło ono kwestii wyznaczenia ceny puszki karmy dla psów przy podanych warunkach. Można było je rozwiązać układając równanie, ustalając koszt zakupu 4 puszek karmy albo wykorzystując metodę prób i błędów. Najczęstszym powodem niepoprawnych rozwiązań była mylna interpretacja treści zadania, pojawiały się również pomyłki podczas rozwiązywania równania oraz błędy rachunkowe. Trudne okazały się również zadanie 15 ($p = 0,32$), w którym należało wyznaczyć pole powierzchni bryły zbudowanej z dwóch ostrosłupów oraz osadzone w kontekście praktycznym zadanie 6 ($p = 0,32$). Rozwiązanie tego ostatniego wymagało umiejętności interpretacji informacji zapisanych w tabeli, powiązania ich z informacjami podanymi w treści zadania i zapisania wyrażenia arytmetycznego opisującego poprawny sposób obliczenia podatku od dochodów w dwóch przypadkach. Analizując zadania trudne, dobrze też wspomnieć o zadaniu 17 ($p = 0,34$), które wymagało połączenia wiedzy z geometrii - twierdzenia Pitagorasa oraz zależności między prędkością, drogą a czasem. Wielu zdających nie umiało rozpocząć zadania, chociaż bardzo podobne zadanie pojawiło się w arkuszu próbnym CKE z marca 2021 roku.

Arkusz maturalny z matematyki na poziomie podstawowym został skonstruowany zgodnie z wytycznymi zawartymi w wymaganiach egzaminacyjnych na rok 2021. Składał się z 35 zadań sprawdzających wymagania szczegółowe z obszaru wszystkich 10 działów obowiązujących na maturze, w tym 28 wielokrotnego wyboru z jedną poprawną odpowiedzią, sześciu zadań otwartych krótkiej odpowiedzi i jednego zadania otwartego rozszerzonej odpowiedzi ocenianego w skali 0-5pkt. W czasie 170 minut abiturienti mogli zdobyć maksymalnie 45 punktów. Musieli się wykazać nie tylko znajomością pojęć i twierdzeń, ale także umiejętnością ich zastosowania, zbudowania strategii, modelowania matematycznego, rozumowania i argumentacji oraz analizowania i interpretowania problemów matematycznych. Egzamin okazał się średnio trudny dla większości maturzystów. Zdający w naszym województwie uzyskali

średnio 53% punktów możliwych do zdobycia, tj. o trzy punkty procentowe mniej niż średni wynik w kraju. Niestety aż 24% przystępujących do egzaminu w maju nie uzyskało progu zaliczenia. Zdający dobrze poradzili sobie z zadaniami sprawdzającymi mało skomplikowane umiejętności, które wymagały wykonania jednej lub dwóch czynności. Najłatwiejsze okazały się zadania zamknięte dotyczące wykonywania obliczeń procentowych ($p = 0,93$), stosowania wzoru na n -ty wyraz ciągu arytmetycznego ($p = 0,78$), zastosowania twierdzenia Pitagorasa ($p = 0,73$), korzystania z własności kątów w równoległobokach ($p = 0,61$) czy wyznaczania mediany zestawu danych ($p = 0,66$). Stosunkowo łatwe okazały się obecne w każdym arkuszu zadania otwarte polegające obliczeniu prawdopodobieństwa zdarzenia przy dwukrotnym rzucie kostką ($p = 0,61$) czy rozwiązaniu nierówności kwadratowej ($p = 0,66$). Niestety, część piszących nadal ma problem z poprawną interpretacją graficzną i zapisaniem rozwiązania nierówności za pomocą przedziałów.

Najtrudniejsze, jak każdego roku, było zadanie z obszaru *Rozumowania i argumentacji*. Abiturienti mieli kłopoty z uzasadnieniem tezy w dowodzie wymagającym przekształcenia wyrażeń algebraicznych ($p = 0,21$). Zdarzało się, że przyjmowali błędne założenia, sprawdzali prawdziwość tezy dla wybranych liczb, a często nawet nie podejmowali próby rozwiązania zadania. Nie ma problemów sprawiły maturzystom również zadania zamknięte dotyczące treści geometrycznych: 21 - polegające na zastosowaniu, pojawiających się co roku, własności między kątem wpisanym i środkowym ($p = 0,41$), 25 - wymagające obliczenia pola kwadratu o danym wierzchołku i środku umieszczonego na płaszczyźnie kartezjańskiej ($p = 0,37$) oraz 26 - sprawdzające umiejętność obliczenia prawdopodobieństwa wylosowania spośród dwóch wierzchołków prostopadłościanu takich, które są końcami przekątnej ($p = 0,32$). Nie najlepiej wypadło też zadanie 31 polegające na wyznaczeniu wzoru funkcji liniowej na podstawie informacji o jej wzorze ($p = 0,29$). Podczas rozwiązywania przystępujący do egzaminu albo wykazywali się brakiem znajomości pojęcia funkcji liniowej, albo mylili argument z wartością funkcji, albo nie umieli połączyć informacji zawartych w treści zadania tak, aby skonstruować poprawny model matematyczny umożliwiający rozwiązanie zadania. Problemатyczne dla piszących okazało się również zadanie 35 z geometrii analitycznej, które wymagało użycia i zbudowania strategii ($p = 0,24$). Maturzyści, aby wyznaczyć współrzędne wierzchołka trójkąta i obliczyć jego obwód, powinni wykorzystać i połączyć w logiczną całość szereg umiejętności, np. wyznaczyć równanie prostej przechodzącej przez punkty A i B, ustalić równanie prostej, która jest do

niej prostopadła i przechodzi przez dany punkt, obliczyć współrzędne punktu przecięcia dwóch prostych oraz odległość dwóch punktów. Popelniali przy tym wiele błędów – zaczynając od braku umiejętności czytania treści zadania ze zrozumieniem, poprzez niepoprawną interpretację jego treści, mylne oznaczanie położenia punktu w układzie współrzędnych aż po pomyłki rachunkowe.

Arkusz egzaminacyjny na poziomie rozszerzonym, podobnie jak w poprzednich latach, składał się z 15 zadań: 4 zamkniętych wyboru wielokrotnego z jedną poprawną odpowiedzią, 1 zadania kodowanego oraz 6 zadań krótkiej i 4 zadań rozszerzonej odpowiedzi. Łącznie maturzyści mogli zdobyć 50 punktów w czasie 180 minut. Różnicę pomiędzy arkuszem w 2021 roku a standardowym arkuszem rozszerzonym w formule 2015 stanowiły, dostosowane do okrojonych wymagań egzaminacyjnych, treści 11 działów podstawy programowej. Przeciętny maturzysta w zakresie rozszerzonym uzyskiwał w kraju wynik 31%, natomiast w naszym województwie 28 %.

Test nie zawierał zadań bardzo łatwych ani łatwych. Najmniej problematyczne okazało się zadanie kodowane sprawdzające umiejętność wyznaczania granic ciągów, z wykorzystaniem własności ciągów t i y u $\frac{1}{n}$, $\frac{1}{n^2}$ oraz z twierdzeń o działaniach na granicach ($p = 0,62$). Prawie 50 % zdających rozwiązało poprawnie zadanie 10 ($p = 0,48$), w którym należało wykazać się umiejętnością wyznaczenia równania prostej przechodzącej przez dwa dane punkty, obliczenia odległości punktu od prostej, a następnie wyznaczenia współrzędnych punktu styczności okręgu i prostej. Podobny poziom wykonania ($p = 0,47$) abiturienti osiągnęli w zadaniu 1, stosując wzór na cosinus podwojonego argumentu oraz zadaniu 6, w którym należało wykazać prawdziwość równości w oparciu o własności logarytmów.

Najtrudniejsze w poziomie rozszerzonym, podobnie jak w poprzednim roku, okazało się zadanie 8 wymagające przeprowadzenia dowodu geometrycznego ($p = 0,13$) z zastosowaniem cech przystawania, podobieństwa trójkątów oraz twierdzenia cosinusów. Zdający podczas układania zależności popełniali liczne błędy merytoryczne, rachunkowe, a przede wszystkim po kilku przekształceniach porzucali rozwiązanie zadania, nie mając pomysłu, jak je dokończyć.

Bardzo trudne dla większości przystępujących do egzaminu okazało się także rozwiązanie klasycznego równania trygonometrycznego ($p = 0,14$). Zadanie wymagało zbudowania strategii rozwiązania, która opierała się na zastosowaniu wzoru na cosinus podwojonego kąta albo różnicę cosinusów, zapisanie równania w postaci iloczynowej, następnie zapisanie alternatywy odpowiednich równań i wyznaczenie rozwiązań każdego z nich w przedziale domkniętym

$\langle 0, \pi \rangle$. Najczęściej popełnianym błędem było dzielenie obu stron równania przez wyrażenie: $\cos x - \sin x$, a co za tym idzie pomijanie rozwiązań równania $\cos x = \sin x$.

Wiele problemów sprawiały maturzystom zadania z obszaru *Modelowanie matematyczne*. W podpunkcie pierwszym zadania 14 z geometrii analitycznej ($p = 0,16$) należało wyznaczyć wzór funkcji opisującej pole trójkąta, mając dane dwa jego wierzchołki i wiedząc, że trzeci należy do paraboli $y = x^2$, w drugim tak dobrać współrzędne punktu C, by badany trójkąt był ostrokątny. Niestety maturzyści często nie podejmowali próby rozwiązania zadania albo porzucali rozwiązywanie po wykonaniu pierwszej części.

Nie najlepiej wypadło również ostatnie w arkuszu zadanie dotyczące zastosowania rachunku różniczkowego do rozwiązywania zagadnień optymalizacyjnych ($p = 0,25$). Choć pojawia się w każdym arkuszu od roku 2015, to stanowi problem ze względu na różnorodność zagadnień. Zdający często nie odczytywali poprawnie treści zadania i budowali błędnie model funkcji kosztu wyprodukowania pudełka zakładając, że ma ono inną niż podana w treści polecenia liczbę ścian. Wśród rozwiązań dominowały takie, w których zdający podawali błędną dziedzinę funkcji oraz rozwiązywania bez poprawnego uzasadnienia istnienia wartości najmniejszej badanej funkcji.

Sytuacja pandemiczna wymusiła zmianę systemu pracy i chociaż wymagania egzaminacyjne zostały okrojone, to jednak uczniowie musieli opanować dużą część materiału w trudnych dydaktycznie warunkach. Nauka w szkole, w gronie rówieśników daje lepsze efekty niż nauka w domu przed komputerem, gdzie na koncentrację ucznia ma wpływ wiele czynników, zaczynając od problemów technicznych, a kończąc na kuszącej opcji zagrania w grę komputerową. Młodszy ani starszy nastolatek nie powinien być tylko biernym słuchaczem. Powinien eksperymentować z matematyką, ćwiczyć skomplikowane umiejętności, uczyć się na błędach, dyskutować rozwiązania w grupie rówieśników. Łatwiej bowiem zrozumieć pewne treści w sali lekcyjnej, gdzie nauczyciel, widząc problem, naprowadza na rozwiązanie, koryguje usterki, a bryły można dotknąć i obrócić, a nie tylko narysować. Na każdym poziomie edukacyjnym należy wzmacniać poczucie odpowiedzialności uczniów za uzyskiwane wyniki. Zwracać uwagę na poprawność rachunkową, pokazywać różne sposoby na rozwiązanie tego samego problemu, uczyć sprawdzania rozwiązania z wszystkimi warunkami zadania. Warto zachęcać uczniów do uważnego czytania i analizowania treści poleceń oraz poprawnego zapisywania wyrażeń opisujących treść zadań. Rozwiązywać zadania, które wymagają przeprowadzenia rozumowania i przytoczenia argumentacji. Wdrażać do rozwiązywania

zadań wieloetapowych wymagających zbudowania strategii oraz takich, które łączą wiadomości z kilku działów. Działania ukierunkowane na przygotowanie do egzaminów opierać na wymaganiach zawartych w aneksach do informatorów oraz wykorzystaniu zadań z poprzednich arkuszy CKE.

Ósmoklasistom, Maturzystom i Nauczycielom życzę powodzenia w matematycznych zmaganiach! Oby na egzaminach z matematyki w 2022 roku... łatwo było

Bibliografia/netografia:

https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2021/sprawozdanie/EM_matematyka_sprawozdanie_2021.pdf
https://www.oke.gda.pl/plikiOKE/Opracowania_wynikow/2021/Matura/2021_09_17_EM_KUJ_POM_matematyka.pdf
https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Arkusze_egzaminacyjne/2021/Matematyka/poziom_podstawowy/EMAP-P0-100-2105.pdf

https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Arkusze_egzaminacyjne/2021/Zasady_Oceniania/EMAP-P0-100-2105-zasady.pdf

E. Ludwikowska, Analiza wyników egzaminu maturalnego Z MATEMATYKI w 2021 roku w województwie kujawsko-pomorskim, konferencja z 27.11.2021 roku, KPCEN Bydgoszcz

Sprawozdanie z egzaminu ósmoklasisty w 2021 r.

https://www.oke.gda.pl/plikiOKE/Opracowania_wynikow/2021/E8/ANEKS_SPRAWOZDANIE_E8_2021_KUJ-POM.pdf

https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Arkusze_egzaminacyjne/2021/matematyka/OMAP-100-X-2105.pdf

https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Arkusze_egzaminacyjne/2021/zasady_oceniania/matematyka/OMAP-100-2105-zasady.pdf

Małgorzata Trzeciak
KPCEN w Toruniu

Matura rozszerzona z geografii - sukces czy przegrana?

W tym artykule nie powinni Państwo szukać wyłącznie suchej analizy wyników egzaminu z geografii na przestrzeni ostatnich lat, kiedy wprowadzono tak zwaną „nową maturę”, czyli od 2015 roku, ale będzie on ogólną refleksją o problemach, jakie nurtują na-

uczycieli w związku z tym egzaminem.

Zacznijmy od sukcesów - jednym jest to, że geografia wśród rozszerzeń z przedmiotów przyrodniczych jest zawsze najczęściej wybierana.

Rok	Liczba zdających maturę rozszerzoną z geografii	Udział zdających maturę rozszerzoną z geografii wśród ogółu zdających w %	Średni wynik egzaminu maturalnego z geografii w %
2015	45 634	22	41
2016	71 632	28	39
2017	71 601	28	31
2018	66 119	27	30
2019	65 559	27	29
2020	68 697	27	21
2021	52 616	19	33

Źródło: Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 – geografia, CKE, Warszawa

Widać w tym zestawieniu, że corocznie około ¼ abiturientów szkół średnich wybiera geografę jako przedmiot dodatkowy. Za geografą plasują się biologia i chemia czy fizyka. Wynika to z dwóch powodów. Po pierwsze geografia brana jest pod uwagę przy obliczaniu punktów podczas rekrutacji na bardzo wiele kierunków studiów wyższych, w tym takich popularnych, jak: prawo, ekonomia czy różne kierunki na studiach politechnicznych. Po drugie uczniowie lubią uczyć się tego przedmiotu, bo daje im wiedzę o świecie, zachęca do jego poznawania, podróżowania, obserwowania. Geografia jest po prostu ciekawa, a dodatkowo nauczyciele tego przedmiotu to bardzo zaangażowana grupa osób, umiejąca rozbudzić w młodzieży chęć do nauki. Niestety panuje też wśród uczniów opinia, że na egzaminie maturalnym z geografii bez większego wysiłku można ściągać choć trochę punktów, dlatego „...jak nie wiesz, co wybrać, to wybierz geografę...”. Ten punkt widzenia jest jednak bardzo zawodny, jak widać po wynikach, które oscylują wokół 30%, a więc egzamin rozszerzony z geografii wcale nie jest taki łatwy.

Martwi systematyczny spadek wyników matury z geografii

Tylko raz w całym analizowanym okresie udało się osiągnąć wynik ponad 40%. Było to na początku wdrażania tzw. „nowej matury” i prawdopodobnie wynikało z tego, że jeszcze nie do końca wprowadzono założony wówczas w podstawie programowej liniowy program nauczania polegający na tym, że każda następna część materiału była dalszym ciągiem poprzedniej, dlatego uczeń danych treści uczył się tylko raz, niczego nie powtarzając. O skutkach liniowości w nauczaniu przekonaaliśmy się bardzo szybko, obserwując wyniki, które z roku na rok były coraz niższe, nie licząc 2020 (prawdopodobny skutek nauczania zdalnego).

Do jakich wniosków na temat spadku wyników egzaminu maturalnego z geografii w swoich corocznych sprawozdaniach dochodzi Centralna Komisja Egzaminacyjna. Autorzy zwracają uwagę na to, że maturzyści poprawnie rozwiązują głównie zadania typowe, o małym stopniu złożoności, zwłaszcza często występujące na egzaminie zadania zamknięte, że opanowali proste umiejętności korzystania ze źródeł informacji (w tym odczytywanie informacji z barwnej mapy szczegółowej, fotografii, wykresów, tabel z danymi), lepiej wykonują zadania dotyczące treści z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej niż geografii fizycznej.

W opracowaniach wypunktowano słabe strony zdających stwierdzając, że nie radzili sobie oni w zadaniach sprawdzających umiejętności złożone (np. wyjaśnianie związków przyczynowo-skutkowych) i w zadaniach wymagających wykorzystania kilku

źródeł informacji geograficznej, ponadto wykazywali poważne braki w zakresie opanowania podstawy programowej, a co za tym idzie wymagań egzaminacyjnych z geografii fizycznej zwłaszcza z klimatologii, geologii, geomorfologii i astronomicznych podstaw geografii. Autorzy opracowań zwracają również uwagę na niski poziom języka i formy udzielanych odpowiedzi do zadań otwartych, często są to odpowiedzi niezrozumiałe, niejednoznaczne, skrótowe lub zbyt ogólnikowe oraz na to, że zdający rzadko używają poprawnej terminologii geograficznej.

Co w takim razie mają zrobić nauczyciele, aby poprawić ten stan rzeczy? Według autorów sprawozdań należy w kształceniu geograficznym zwracać uwagę na umiejętności zastosowania wiadomości w sytuacji przedstawionej w źródle informacji, co wymaga ćwiczeń sprawdzających umiejętność operowania wiedzą do wyjaśniania zdarzeń, zjawisk i procesów. Uczniowie powinni wiedzieć, jakie znaczenie treściowe ma czasownik operacyjny używany w poleceniu do zadania. Niezbędne jest też zwracanie uwagi maturzystom na różnice między sformułowaniami *wyjaśnij* a *podaj przyczynę*, powinni oni wiedzieć, że *wyjaśnianie* wymaga dłuższej odpowiedzi, zawierającej związku przyczynowo-skutkowe, a synteza źródeł informacji, która ma mieć postać wniosku czy prawidłowości, nie może być zastępowana opisem. Zwracają również uwagę nauczycielom na to, by w trakcie powtarzania materiału przed maturą poświęcali większą uwagę na analizę procesów i zjawisk z zakresu geografii fizycznej.

Nauczyciele pilnie wczytują się we wnioski i rekomendacje przedstawiane przez CKE, jednak bardzo duża grupa nie akceptuje treści arkuszy egzaminacyjnych, poddaje pod dyskusję przede wszystkim stopień trudności poszczególnych zadań zwłaszcza z zakresu geografii fizycznej i polemizuje z obecną formą egzaminu, np. brakiem jednoznaczności w punktowaniu podobnych zadań w różnych arkuszach czy bardzo rygorystycznym kluczem odpowiedzi. Praktycy zarzucają autorom pytań egzaminacyjnych oderwanie od rzeczywistości szkolnej, eksperckie podejście do wymagań egzaminacyjnych, na podstawie których są one tworzone. Szczególnie głośno ta krytyka wybrzmiała w czasie zeszłorocznej konferencji Komisji Edukacji Geograficznej PTG pt. „Umiejętności jako nadrzędny cel edukacji geograficznej - ich kształtowanie i ocenianie”, która odbyła się w formie on-line 6-7.11.2020. Jeden z modułów tej konferencji dotyczył zmian w egzaminie maturalnym od 2023 roku. Biorący udział w konferencji nauczyciele praktycy, szczególnie doradcy metodyczni, chcąc mieć znaczący wpływ na konstruowanie arkuszy egzaminacyjnych, powołali do życia grupę na Facebooku „doradcy metodyczni geografii”, która

zajmuje się przekazywaniem postulatów środowiska w tej sprawie do CKE i MNiE. Bardzo wielu nauczycieli domaga się również wprowadzenia progu zdawalności dla rozszerzeń, upatrując poprawy wyników egzaminu w tym rozwiązaniu.

Nadzieję daję nauczycielom nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego. Jeśli chodzi o geografę, mamy koncentrację na zagadnieniach z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej i odejście od programów tworzonych w oparciu o system nauczania liniowego. Powraca się do nauczania spiralnego czy koncentrycznego, gdzie uczeń wraca do tych samych

treści, powtarzając je i rozszerzając. Taka koncepcja jest zgodna z współczesnymi wynikami badań nad procesem uczenia się. Neurobiologowie, badając jak uczy się nasz mózg, doszli do wniosku, że jeżeli chcemy, by coś było pamiętane długofalowo, należy robić powtórki, co umożliwia konsolidację wiedzy. Ponadto zobaczymy, czy zostaną wzięte pod uwagę głosy nauczycieli, którzy chcą mieć realny wpływ na tworzenie arkuszy egzaminacyjnych.

Jak będzie, okaże się za dwa lata, kiedy uczniowie zasiądą do arkuszy maturalnych z geografii dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego.

Konrad Trokowski

Zespół Szkół Katolickich im. ks. Jana Długosza we Włocławku

Jak interpretować ogólnodostępne zasady oceniania egzaminu maturalnego z chemii?

Pewnej soboty Krystian, mój 15-letni przybrany syn - uczeń pierwszej klasy liceum ogólnokształcącego, przyszedł do mnie z prośbą o wytłumaczenie niektórych zapisów znajdujących się w ogólnodostępnych zasadach oceniania egzaminu maturalnego z chemii publikowanych corocznie przez Centralną Komisję Egzaminacyjną.

Syn: Cześć tato! Masz chwilę?

Tata: Dla ciebie zawsze! Czego potrzebujesz?

S: Czytam ogólnodostępne zasady oceniania arkusza maturalnego z chemii... Wszystko napisane prostym i zrozumiałym językiem, ale chciałbym cię prosić o rozwianie kilku moich wątpliwości. Jesteś egzaminatorem OKE, świetnie się na tym znasz. Powiedz na początek, czy moje rozwiązania zadań maturalnych muszą dokładnie odpowiadać tym z klucza odpowiedzi?

T: To zależy. W zadaniach zamkniętych, w których należy po prostu dokonać wyboru, twoja odpowiedź musi być zgodna z kluczem...

S: No, to wiem... A jak mam wskazywać reagenty i numer doświadczenia, zaznaczać odpowiedzi, wzory, nazwy...?

T: Możesz zaznaczać w dowolny sposób pod warunkiem, że będzie on czytelny i jednoznaczny dla egzaminatora...

S: Czyli mogę podkreślić, wziąć w kółko, zaznaczyć iksem, strzałką, podpisać...

T: Tak, chociaż z tym kółkiem to lepiej uważaj. Na konkursach w zadaniach zamkniętych najczęściej prawidłowe odpowiedzi zaznacza się iksem, a kółko służy do zmiany tego wskazania. Jeśli zaznaczyłeś odpowiedź A, ale po zastanowieniu uznałeś, że się pomyliłeś i prawidłowa jest odpowiedź C, to musisz wtedy otoczyć kółkiem błędne wskazanie i zaznaczyć iksem prawidłowe. Wybór odpowiedzi zawsze musi być klarowny i jednoznaczny dla egzaminatora. Staraj się zaznaczać odpowiedź po odpowiednio długim zastanowieniu, gdy jesteś pewien swojego wyboru...

S: Co miałbym zrobić, jeśli chcę drugi raz zmienić wybór?

T: W takiej sytuacji najlepiej zrobić strzałkę w stronę prawidłowej odpowiedzi i napisać krótko na przykład: „tę odpowiedź wybieram”.

S: OK, rozumiem. A mogę pisać ołówkiem na matu-

rze? Na koniec wszystkie odpowiedzi poprawię długopisem...

T: Nie używaj ołówka ani kolorowych długopisów na maturze! Pisz wyłącznie czarnym kolorem i tylko w miejscach do tego przeznaczonych. Zapisów ołówkiem się po prostu nie sprawdza. Wyobrażasz sobie, jakie komplikacje i dziwne oskarżenia mogłyby mieć miejsce, gdyby używanie ołówka było dozwolone na maturze?

S: Domyślam się. Proszę, powiedz o zadaniach otwartych. W kluczu są tylko przykłady poprawnych rozwiązań... To znaczy, że mogę rozwiązać zadania w dowolny sposób, byleby był prawidłowy?

T: Tak, choć oczywiście na siłę nie wymyślaj żadnych nowych rozwiązań. Matura to nie jest czas na eksperymenty i nowatorskie rozwiązania, za wyjątkiem zadań różnicujących. One zmuszają zdającego do myślenia i jasno pokazują talent chemiczny lub jego brak.

S: Muszę jednak użyć prawidłowych wzorów i nazw pierwiastków i związków chemicznych oraz poprawnie uzgodnić równanie reakcji, prawda? A mogę użyć dowolnych współczynników stechiometrycznych? Nie muszę podać dokładnie takich samych jak w odpowiedziach, ale mogę je zwielokrotnić...

T: Tak, oczywiście. Równanie reakcji ma być uzgodnione, czyli musi spełniać prawo zachowania masy i ładunku. Możesz jednak użyć innych współczynników stechiometrycznych niż te wymienione w odpowiedziach pod warunkiem, że stosunki molowe reagentów są prawidłowe.

S: W szkole podstawowej nie mogłem używać współczynników ułamkowych. Jak to jest w liceum i na maturze?

T: Gdy sprawdzałem prace maturalne jako egzaminator, to polecono nam uznawać także współczynniki ułamkowe, o ile oczywiście bilanse masy i ładunku się zgadzają. Czasami łatwiej jest użyć ułamka przy jednym z reagentów, aby zostawić jedynki przy innych, których masy używamy do obliczeń.

S: A co egzaminatorzy oceniają w zadaniach otwartych?

T: Przeczytajmy punkt z zasad oceniania: „W zadaniach wymagających sformułowania wypowiedzi słownej, takiej jak: wyjaśnienie, uzasadnienie, opis zmian możliwych do zaobserwowania w czasie doświadczenia, oprócz poprawności merytorycznej oceniana jest poprawność posługiwania się nomenklaturą chemiczną, umiejętne odwołanie się do materiału źródłowego, jeżeli taki został przedstawiony, oraz logika i klarowność toku rozumowania. Sformułowanie odpowiedzi niejasnej lub częściowo niezrozumiałej skutkuje utratą punktu”.

S: OK, to jest bardzo jasne i klarowne. W zadaniach obliczeniowych muszę podać sensowną metodę

i wszędzie stosować jednostki, prawda?

T: Metoda oczywiście musi być poprawna, bo rozwiązanie zadania na podstawie błędnego merytorycznie założenia uznaje się w całości za niepoprawne. Jednostki muszą być przypisane do wielkości mianowanych przy metodzie rozwiązywania zadania i przy wyniku końcowym. W obliczeniach możesz jednostki zaniedbać, co najczęściej ułatwia problem matematycznie. Na przykład: zwykła proporcja, którą możesz zastosować przy rozwiązywaniu zadań z obliczeń stechiometrycznych. Musisz pamiętać o jednostkach zapisując proporcję i potem przy wyniku końcowym, ale obliczenia możesz i powinienes prowadzić wyłącznie na liczbach.

S: OK, rozumiem. A muszę pokazywać całość rozwiązania?

T: Pewnie w szóstej klasie musiałbyś to zrobić, ale na maturze zakładamy, że proporcje każdy zdający umie liczyć bez najmniejszego problemu. Wystarczy zatem zapis proporcji z jednostkami i wynik z jednostką.

S: A warto na maturze popisywać się dodatkowymi wiadomościami przy odpowiednich zadaniach?

T: A po co chcesz to robić? Pamiętaj, że zdający otrzymuje punkty tylko za poprawne rozwiązania, precyzyjnie odpowiadające poleceniom zawartym w zadaniach. Czytaj też, co jest dalej napisane w zasadach oceniania: „Gdy do jednego polecenia zdający podaje kilka odpowiedzi, z których jedna jest poprawna, a inne są błędne, nie otrzymuje punktów za żadną z nich. Jeżeli zamieszczone w odpowiedzi informacje, również te dodatkowe, które nie wynikają z treści polecenia, świadczą o zasadniczych brakach w rozumieniu omawianego zagadnienia i zaprzeczają udzielonej poprawnej odpowiedzi, to za odpowiedź taką zdający otrzymuje zero punktów.” Nie warto zatem wpisywać żadnych dodatkowych informacji. Jeśli napiszesz coś dodatkowo i będzie to prawda, to po prostu oceniona zostanie wyłącznie twoja merytoryczna odpowiedź. Za zapiski dodatkowe nie otrzymasz punktów dodatkowych. Jeśli natomiast napiszesz coś, co jest nieprawdziwe i zupełnie niezwiązane z tematyką zadania, to nie otrzymasz żadnego punktu za to zadanie, jeśli nawet zaraz obok udzielisz poprawnej odpowiedzi. Na maturze skup się wyłącznie na prawidłowej i pełnej odpowiedzi do zadań.

S: W sumie to logiczne. A czym się różni błąd metody od błędu rachunkowego?

T: Pamiętaj, że błąd metody popełniasz nie tylko wtedy, gdy liczysz zadanie zupełnie źle, ale także wtedy, gdy nie doprowadzasz metody do końca. Na przykład jeśli doliczysz tylko do objętości powietrza, a w zadaniu należało policzyć objętość tlenu, to popełniasz błąd metody. Metoda i wynik z jednostką

oceniane są równo po jednym punkcie. Właściwie nie da się jednak dostać jednego punktu bez doprowadzenia metody do końca. Poprawna metoda i błąd rachunkowy dają zdającemu jeden punkt z dwóch. Jeśli prawidłowy wynik wyjdzie ci przypadkowo na podstawie błędu metody lub dwóch błędnych założeń, które wzajemnie się znoszą, dając dobry wynik, na przykład brak uzgodnienia równania reakcji w sytuacji, gdy stosunek molowy wynosi 1:1, to też popełniasz błąd metody.

S: A jak to jest z masą molową? Czy muszę pokazywać, w jaki sposób ją obliczam?

T: Nie musisz pod warunkiem, że jest prawidłowa. Jeśli obliczysz w głowie masę molową, zrobisz to źle i nie pokażesz obliczeń, to popełniasz błąd metody. Egzaminator nie wie, czy tylko źle wykonałeś działania matematyczne: dodawanie i/lub mnożenie, co stanowi błąd rachunkowy i stracisz tylko jeden punkt, czy źle odczytałeś masy molowe pierwiastków z układu okresowego, co stanowi błąd metody i wyzerowanie zadania. Jeśli popełnisz kilka błędów rachunkowych w jednym zadaniu, to nadal tracisz tylko jeden punkt. Staraj się jednak zawsze sprawdzać swoje obliczenia! Nie ma nic gorszego dla egzaminatora niż sprawdzanie zadania z kilkoma błędami rachunkowymi, gdy musi bardzo dokładnie prześledzić tok obliczeń zdającego i, jak zawsze, liczyć „za uczniem”. Błąd rachunkowy w jednym miejscu zadania powoduje, że wynik końcowy będzie inny niż w kluczu, ale jeśli prawidłowa metoda jest doprowadzona do końca, to przyznaje się jeden punkt. Może się też zdarzyć, że wynik końcowy jest zgodny z kluczem, ale zdający w trakcie obliczeń popełnił dwa błędy, które się wzajemnie zniosły. Wówczas należy przyznać tylko jeden punkt z dwóch. Egzaminatorzy dobrze to wiedzą i sprawdzając zadanie obliczeniowe, patrzą nie tylko na wynik, ale śledzą również tok obliczeń, dlatego sprawdzanie prac z wysokimi wynikami trwa tak długo.

S: OK, teraz rozumiem to wszystko doskonale. Warto poświęcić czas i policzyć wszystko kilka razy. A co się stanie, jeśli pomyłę się w jakiejś stałej, bo źle spojrzałem do tablic?

T: Jeśli te stałe bierzesz „z głowy” i nie obliczasz ich, to popełniasz błąd metody. Pamiętaj, że wszystko, co jest potrzebne do rozwiązania zadania, znajdziesz w informacji wprowadzającej, w treści zadania, w poleceniu lub w tablicach. Jeśli te stałe są wymienione gdzieś przy zadaniu lub znajdziesz je w tablicach i tylko źle przepiszesz, to popełniasz błąd rachunkowy, o ile nie uprościłeś sobie zadania.

S: Mogę w ten sposób uprościć zadanie? Jak? Na przykład pomijając 10^{23} w stałej Avogadra?

T: Nie, to nadal jest matematyka, więc to błąd rachunkowy. Pamiętaj, że założenia stosowane w zadaniach obliczeniowych związanych z pH roztworów słabych elektrolitów?

S: Oczywiście! Jeśli stopień dysocjacji jest mniejszy od 5%, to mogę zastosować wzory uproszczone, a gdy stopień dysocjacji jest większy od 5%, czyli stosunek stężenia całkowitego elektrolitu do jego stałej dysocjacji jest mniejszy od 400, to muszę liczyć ze wzorów nieuproszczonych z równaniem kwadratowym...

T: No właśnie! Jeśli pomylisz się i z tabel spiszysz zawyżoną wartość stałej dysocjacji, to możesz otrzymać wartość tego stosunku większą od 400 i liczyć ze wzorów uproszczonych, podczas gdy przy prawidłowo użytej stałej dysocjacji należy liczyć ze wzorów nieuproszczonych. To jest przykład tego „uproszczenia problemu” wymienionego w zasadach oceniania matury z chemii.

S: OK, więc błąd rachunkowy może prowadzić do błędu metody. A opis doświadczenia? Wiem, że tytuł najlepiej robić w formie pytania, schemat powinien być jak najprostszy bez zbędnych szczegółów, dodanie odczynnika zaznaczam po prostu strzałkami... Obserwacje dotyczą tego, co widzę, słyszę i czuję, a wnioski wyciągam na podstawie obserwacji i na końcu równanie zachodzącej reakcji. Dodasz coś jeszcze?

T: Na maturze nie ma zadań, w których trzeba zaprojektować doświadczenie od zera. Zawsze masz listę odczynników i musisz dokonać słusznego wyboru. Pamiętaj, że obserwacje i wnioski ocenia się tylko wtedy, gdy zdający prawidłowo wybrał odczynniki.

S: No tak, to oczywiste. Obserwacje i wnioski muszą pasować do schematu doświadczenia. A co ze strzałkami na maturze?

T: Masz na myśli $\uparrow$ jako oznaczenie wydzielającego się gazu i $\downarrow$ jako symbol osadu oraz symbol $\rightleftharpoons$ pokazujący równowagę reakcji... Na maturze te strzałki nie są wymagane. Lepiej ich nie używaj. W równaniach reakcji pisz po prostu strzałkę w prawo i w zupełności wystarczy.

S: Dlaczego? To takie niepełne rozwiązanie...

T: Znowu wracamy do przerobionego już tematu: nie popisuj się wiedzą dodatkową na maturze! Jeśli różne strzałki nie są wymagane, to po prostu ich nie używaj!

S: Dziękuję ci za poświęcony mi czas! Wiesz, że poważnie podchodzę do matury z chemii i chciałem wiedzieć to wszystko już teraz.

T: Pożyjemy, zobaczymy...

Dorota Łańcucka
KPCEN we Włocławku

Harmonia różnorodności

16 listopada, w ramach obchodów Międzynarodowego Dnia Tolerancji Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli we Włocławku zorganizowało konferencję ***Harmonia różnorodności***, która odbyła się w formie hybrydowej. Na wstępie **dyrektor Grażyna Troszyńska** powitała gości i podkreśliła, że *organizując konferencję, kierowaliśmy się otwartością na współpracę międzynarodową, znaczeniem tożsamości i różnorodności narodów i państw oraz wymianą myśli pedagogicznej. Rozumienie różnych punktów widzenia czy zasad postępowania, empatia, współpraca to elementy kompetencji społecznych i osobistych, a więc kompetencji kluczowych.*

Do programu konferencji odnieśli się zaproszeni goście - **Sławomir Kopyść**, członek Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz **Monika Jabłońska**, wiceprezydent Włocławka. Zaznaczyli, że tolerancja, przestrzeganie praw człowieka i edukacja obywatelska to podstawowe wartości i elementy demokracji.

Pierwsze wystąpienie dotyczyło edukacyjnych priorytetów wynikających z aktów prawnych - wychowania do wartości i kształtowania postaw naszych uczniów. **Maria Mazurkiewicz**, Kujawsko-Pomorski Wicekurator Oświaty, podkreśliła obowiązek poszanowania różnorodności wśród dzieci i młodzieży, dostrzeganie ich potrzeb i wspieranie w rozwoju. Przypomniała, że w procesie edukacji ważne są działania i praktyka, dające uczniom poczucie sensu i moc sprawczą.

W nawiązaniu do tematyki konferencji **dr Jeanette Słaby** w wykładzie *Nieuszanowanie osoby - człowieka. Norwid o wielokulturowości* przedstawiła fragmenty poezji i prozy twórcy. W Roku Cypriana Kamila Norwida w szczególny sposób należy pamiętać, że poprzez swoją wielowymiarową i uniwersalną twórczość autor dostrzegał to, co charakterystyczne i tożsame dla innych, szukając jednocześnie wspólnej przestrzeni do współlistnienia w duchu wolności i szacunku dla każdego człowieka.

Grażyna Troszyńska, dyrektor KPCEN we Włocławku otwiera konferencję

W dialogu z prowadzącą konferencję Dorotą Łańcucką **Marek Probosz**, aktor, reżyser, profesor aktorstwa na Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles, w poruszający sposób powiedział, dlaczego zdecydował się być emigrantem: (...) *A rodaków i za granicą odnajduję, albowiem granicami narodów, granic pozbawionych są serca i charaktery ludzi.* Odnosił się także do swoich metod i doświadczeń w pracy ze studentami różnych narodowości, gdzie ceni sobie bogactwo kultur i odmienności, akcentując jednocześnie szczerość i prawdę w relacjach. W jego pełnej misji i pasji drodze zawodowej ważne są role, w które się wciela. Dużym osobistym przeżyciem dla Marka Probosza była rola rotmistrza Pileckiego, którego tragiczne losy utrwalił dramat telewizyjny „Śmierć rotmistrza Pileckiego” w reżyserii Ryszarda Bugajskiego.

Prelekcja **Katarzyny Dąbrowskiej**, wicedyrektor Zespołu Szkół Samochodowych we Włocławku, dotyczyła braku tolerancji, która doprowadziła do eksterminacji ludności i wyniszczenia narodów w czasie II wojny światowej. Realizowany we włocławskiej samochodówce projekt *Transport 77* zaangażował uczniów w historie Polaków deportowanych ostatnim transportem do Auschwitz 31 lipca 1944 roku. Odkrywanie ich tragedii wyzwoliło u młodych ludzi pokłady wrażliwości, którą dzielili się z inny-

mi. Stało się przestrogą przed totalitaryzmem i faszyzmem, impulsem do promowania równości, tolerancji i otwartości na drugiego człowieka, a także do zachowania pamięci o ofiarach.

Olga Khabibulina przygotowała prezentację na temat nowych projektów **Centrum Edukacji Obywatelskiej w Warszawie** w obszarze działań na rzecz szacunku dla odmienności w szkołach i placówkach oświatowych. Narzędzia i materiały opracowane dla nauczycieli w kontekście problematyki uchodźczej i potrzeb uczniów są dzisiaj bardzo przydatnym narzędziem w pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Na zakończenie głos zabrał **Adam Chłopek, Prezes Zjednoczenia Nauczycieli Polskich na Ukrainie**. Organizacja powstała w 1999 roku i wspiera podnoszenie kwalifikacji nauczycieli języka polskie-

go na Ukrainie, opracowuje poradniki metodyczne, programy nauczania, propaguje polską historię i kulturę. Nawiązanie współpracy z członkami Zjednoczenia będzie dla nas płaszczyzną wymiany doświadczeń i wzajemnego rozwoju zawodowego.

W podsumowaniu konferencji, w której wzięło udział stu uczestników, życzyliśmy wszystkim otwartości na nowe wyzwania, czasu na praktyczne aktywności oraz dostrzeganie i rozwijanie talentów dzieci i młodzieży. Ważne jest tworzenie przestrzeni do działania dla młodych ludzi w lokalnych i międzynarodowych inicjatywach, które pozwolą im zwiększyć świadomość zarówno swoich możliwości, jak i różnorodności i tożsamości kulturowych wokół nas. Wtedy łatwiej o harmonię i spokój ducha w ciągle zmieniającym się świecie.

Roma Gorczyca
KPCEN we Bydgoszczy

Uciec czy utknąć? Escape room w edukacji

Nigdy nie zgaduję. To obrzydliwe przyzwyczajenie, destrukcyjne dla zdolności logicznego myślenia.

Arthur Conan Doyle, Znak czterech

Co nas - ludzi mobilizuje do działania? Jakie czynniki sprawiają, że podejmujemy wyzwania: zdobywamy szczyty, schodzimy na dno oceanu, lecimy w kosmos?

Jednym z takich motywatorów jest tajemnica i chęć jej rozwiązania, drugim ciekawość i chęć jej zaspokojenia.

Genialnie wykorzystali to twórcy escape roomów, które biją rekordy popularności, funkcjonując zarówno w wymiarze rzeczywistym, jak i wirtualnym, zapewniając doskonałą rozrywkę dla osób dorosłych, rodzin i dzieci. Zaimplementowana w nich aura tajemniczości i zagadkowości sprawia, że rozbudzona ciekawość angażuje wszystkie zmysły uczestników spektaklu, w celu rozwiązania stawianych przed nimi zadań. Co więcej, niekonwencjonalny sposób zaprezentowania szarady prowadzi do

stosowania rozwiązań oryginalnych, pomysłowych, niestandardowych. Przytoczony na początku cytat w prosty sposób przekazuje ideę escape roomów: jeżeli chcesz rozwiązać zagadkę, wydostać się z pokoju, zastosuj logiczne myślenie. Samo zgadywanie bowiem będzie niewystarczające. Escape room to forma rozrywki umysłowej i pomimo że wymaga niejednokrotnie podejmowania działań fizycznych, to wnioskowanie dedukcyjne, umiejętność skojarzeń i przywoływanie informacji odgrywają w wydostaniu się z niego najważniejszą rolę.

Szczególną odmianę escape roomu stanowi eduroom, którego projektowanie było przedmiotem konferencji „Uciec czy utknąć? Escape room w edukacji”, zorganizowanej przez Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy. W gronie prelegentów znaleźli się: Robert Preus

dyrektor KPCEN w Bydgoszczy - *Uciec czy utknąć? O projektowaniu wirtualnych eduroomów*, Joanna Łuczyńska, nauczyciel matematyki i fizyki w Niepublicznej Szkole Podstawowej „4 Pory Roku” w Cielu - *Escape room na lekcji. Co w tym fajnego?*, Grażyna Szczepańczyk, nauczyciel konsultant w KPCEN w Bydgoszczy - *Escape room jako projekt edukacyjny*.

Na konferencji zostały również przedstawione wyniki Wojewódzkiego Konkursu *Eduroom. Wirtualny escape room w edukacji*. Podsumowania dokonała wicedyrektor KPCEN w Bydgoszczy Violetta Panfil-Smolińska.

Uczestnicy konferencji mieli okazję dowiedzieć się, jak projektować wirtualne eduroomy, otrzymać praktyczne wskazówki dotyczące ich tworzenia, rozwiązać zagadki możliwe do wykorzystania w późniejszej pracy dydaktycznej, poznać doświadczenia

osób wykorzystujących ten typ środka dydaktycznego na lekcji. Mogli także zobaczyć (projekcja filmu), jak w praktyce powstawał eduroom zaprojektowany i tworzony od podstaw w jednej z sal KPCEN, który niedługo otworzy swe podwoje dla nauczycieli - uczestników konferencji i umożliwi doświadczenie istoty escape roomu: rozwiązywania zadań, zagadek, otwierania sejfów, uruchamiania mechanizmów, odnajdywanie kolejnych wskazówek...

A wszystko po to, by zainspirować pedagogów do tworzenia w szkole pokojów zagadek, zarówno tych rzeczywistych, jak i wirtualnych, unaocznić ogrom pracy, jaki trzeba włożyć w tę twórczość, a jednocześnie uzmysłwić, że uzyskane benefity w postaci zaangażowania uczniów są nieocenione.

Ze względu na duże zainteresowanie kolejna edycja konferencji planowana jest na okres wiosenny.

Wirtualny escape room

Wojewódzki Konkurs *Eduroom. Wirtualny escape room edukacyjny* organizowany przez Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy

I miejsce:

- Ewa Świderek, Młodzieżowy Dom Kultury nr 5 w Bydgoszczy

II miejsce:

- Justyna Masilunas, Szkoła Podstawowa nr 7 im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

III miejsce:

- Hanna Borucka, Szkoła Podstawowa nr 7 im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wyróżnienia:

- Ewa Zdrojewska-Baliniak, I LO im. B. Krzywoustego w Nakle nad Notecią
- Agnieszka Szymczak, Szkoła Podstawowa im Korczaka w Wielkim Rychnowie
- Magdalena Karpińska, Szkoła Podstawowa w Janikowie
- Anna Studzińska-Czyska, Anna Wojciechowska, Patrycja Wieczorek, Anna Krygier, Szkoła Podstawowa nr 7 im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

Gratulujemy

Aldona Mróz

Przedszkole Niepubliczne „Zielona Kraina” w Bydgoszczy

Mali gospodarze w przedszkolu

Dziecko pragnie poznawać świat wszystkimi zmysłami - pragnie widzieć, słyszeć, dotykać i brać do rąk, chce smakować i wąchać. W naszym nowoczesnym świecie dzieciom często brakuje wielu doświadczeń, które mogłyby przeżywać wszystkimi swoimi zmysłami, a które dawniej były czymś naturalnym i oczywistym. Dlatego szczególnie dzisiaj doświadczenie „wszystkimi zmysłami” jest niezwykle ważnym celem pedagogicznym w wychowaniu przedszkolnym. Jedzenie jest najważniejszą czynnością w życiu każdego człowieka. Czas, w którym przygotowujemy, a następnie spożywamy posiłek z najbliższymi, powinien być wyjątkowy. Powinna być to chwila celebrowana, pełna wzajemnej życzliwości, zainteresowania, okazywania sobie nawzajem uczuć oraz wzajemnego szacunku. Odpowiednio spożywane posiłki pozytywnie wpływają na nasz dobry nastrój, samopoczucie, a także wzajemne relacje.

PROGRAM GOSPODARZ MALUTKI

Ogromna potrzeba doświadczenia świata przez małe dzieci oraz niezwykła radość wynikająca z aktywnego uczestnictwa w zajęciach z gospodarstwa domowego stały się inspiracją do napisania przeze mnie programu „**Gospodarz malutki - Programu wspomagania aktywności i samodzielności dzieci w wieku przedszkolnym poprzez budzenie zainteresowań technicznych**”.

Pracuję w przedszkolu o charakterze waldorfskim, w którym raz w tygodniu prowadzone są zajęcia z go-

spodarstwa domowego. W przedszkolu tym praca dydaktyczno-wychowawcza jest planowana zgodnie z rytmem roku, tygodnia i dnia. W zależności od grupy środa lub czwartek jest dniem, w którym odbywają się zajęcia z gospodarstwa domowego. Aby ująć wszystkie zadania należące do zadań małego gospodarza, program podzieliłam na cztery obszary:

1. Gospodarz piecze i gotuje.
2. Gospodarz sporządza przetwory, sałatki z owoców i warzyw, szybkie desery, pasty.
3. Gospodarz sprząta i dba o ogródek.
4. Gospodarz podejmuje gości.

Wszystkie prace „gospodarskie” czy „domowe”, które wykonuje nauczycielka wraz z dziećmi oprócz tego, że są inspiracją dla zabawy dzieci, są także po to, by dziecko mogło doświadczać, a więc zanurzać ręce w realnej pracy, której efektem są: upieczony chleb, ciasta lub ciastka, pokrojona sałatka, przyrządzona pasta, wyciśnięty sok czy też posprzątane kąciki zabaw, posegregowany materiał przyrodniczy, uporządkowany ogródek przedszkolny. Dziecko nie powinno być tylko obserwatorem, widzem, ono musi uczestniczyć w prawdziwym życiu. Musi doświadczać - przeżywać i samo dochodzić do wniosków. Dzieci zdobywają wiedzę poprzez doświadczenie, nie zawsze poprzez obserwowanie działania innej osoby czy słuchanie, kiedy ktoś tłumaczy.

POZWÓLMY DZIECIOM NA DOŚWIADCZANIE

Dorośli najczęściej przygotowują posiłki bez udziału dziecka, bo tak jest szybciej i czystiej. Dziecko dostaje więc wszystko gotowe, bez okazji wpływania na smak i skład potraw. Dlatego tak ważne jest, aby dzieci w przedszkolu, na zajęciach z gospodarstwa domowego miały możliwość poznawania składników, określania doznań smakowych i nazywania ich oraz sprawdzania, co je wywołuje. Aby mogły próbować swych sił w: mieszanii składników, wałkowaniu ciasta, wykrawianiu ciasteczek, obieraniu owoców, krojeniu produktów, doprowadzaniu zalewy, itp. To wyjątkowo smaczna zabawa!

W trakcie takich smakowych eksperymentów wiele się dzieje: silne doświadczenia smakowe prowokują do mówienia, wywołują w dziecięcej wyobraźni obrazy wcześniejszych doznań i skłaniają do ich nazywania, a także do łączenia przyczyny ze skutkiem.

Z tematem celebrowania posiłków wiąże się także kultura spożywania posiłków, umiejętność przygotowania potraw, ich wybierania i komponowania, sztuka nakrywania do stołu, składania serwetek, nawyk właściwego zachowania się przy stole, nauka posługiwania się sztućcami oraz znajomość dobrych manier przy jedzeniu. Dobrych manier przy stole można nauczyć dziecko skutecznie, gdy dorośli z jego otoczenia przestrzegają ceremoniału jedzenia: stół jest ładnie nakryty, wszyscy zajmują swoje miejsca, są pogodni, kulturalnie jedzą, nie grymaszą, potrafią podziękować za sporządzenie posiłku oraz posprzątać po nim.

UTRZYMYWANIE PORZĄDKU

Bardzo ważną umiejętnością kształtowaną u dzieci w wieku przedszkolnym jest umiejętność utrzymania porządku w swoim otoczeniu. Dotyczy to zarówno codziennych zajęć dydaktycznych, jak i zabaw spontanicznych, podejmowanych przez dzieci. Dzieci starsze potrafią już dostrzec wygodę ładu i porządku, a bałagan skojarzyć z kłopotami. W sali zabaw jest wiele miejsc przechowywania przedmiotów, dlatego kształtowanie nawyku odnoszenia ich na swoje miejsce trzeba organizować stopniowo, ale konsekwentnie od najmłodszych lat. Dobrze jest także wspólnie z dziećmi ustalać miejsca dla nowych zabawek i omawiać z nimi sposób funkcjonowania zabawki. Także podczas zajęć dydaktycznych ważne jest kształtowanie u dzieci nawyku utrzymywania ładu i porządku na stole poprzez odkładanie na miejsce wykorzystanego narzędzia czy materiału, posprzątanie stołów po zakończonych zajęciach, pozбиieranie z podłogi tego, co na nią spadło. W grupach starszych bardzo pomocni okazują się dyżurni, którzy pomagają w utrzymaniu porządku w sali.

DBAŁOŚĆ O PRZYRODĘ

Do zajęć „Małego gospodarza” należy także dbanie o przyrodę znajdującą się w sali, a więc rośliny doniczkowe, skrzynki z ziołami, kwiaty cięte w wazonach, jak i o ogródek przedszkolny. Praca w ogrodzie ma olbrzymie znaczenie dla wszechstronnego rozwoju dziecka. Wyostża jego spostrzegawczość, budzi zainteresowanie, wzbogaca wiadomości. Dziecko

poznaje wpływ warunków na rozwój roślin, zaczyna rozumieć związek między zjawiskami, szuka ich przyczyny. Dziecko uczy się pracować, a widząc rezultaty własnego wysiłku, rozwija w sobie wytrwałość, cierpliwość, zamiłowanie i właściwy stosunek do pracy oraz do roślin i zwierząt. Uczy się także działania w zespole, pomaga innym, mimo że u dziecka w wieku przedszkolnym dominuje jeszcze egoizm dziecięcy.

INNE ZAJĘCIA Z GOSPODARSTWA DOMOWEGO

Aby zachęcić wszystkie dzieci do aktywnego uczestnictwa w zajęciach z gospodarstwa domowego oraz wdrożyć do czynności gospodarczo-porządkowych, należy stosować różnorodne metody prowadzenia zajęć, od tradycyjnych do nowatorskich, aktywizujących, które pozwolą rozwijać się kulinarnej pasji, pasji poznawania świata. „Małemu gospodarzowi” należy stwarzać okazje do współuczestniczenia w przygotowaniu uroczystości w przedszkolu, takich jak: z okazji Dnia Rodziny, Dnia Babci i Dnia Dziadka, dożynek czy jasełek. Dzieci mogą ozdobić salę i udekorować stół na przybycie gości, poprowadzić konferansjerkę i zaprezentować swoje umiejętności aktorskie, taneczne, muzyczne czy wokalne. Dużą rolę w procesie dydaktyczno-wychowawczym odegrać może rodzina, a więc rodzice i babcie, do których warto zwrócić się z prośbą o podzielenie się ciekawymi, może zapomnianymi już przepisami kulinarnymi, które będzie można realizować, a następnie degustować.

Zajęcia z gospodarstwa domowego w przedszkolu nie zastąpią rodzinnych spotkań przy stole. Postaramy się w tym zabieganym świecie zorganizować dzień tak, aby znalazło się w nim miejsce na wspólny rodzinny posiłek przy stole. To wyjątkowa okazja do zbliżenia się wszystkich członków rodziny i czas, kiedy dzieci się otwierają i mówią o swoich przeżyciach, radościach, smutkach i problemach.

Beata Legun

Przedszkole Niepubliczne „Panda” w Bydgoszczy

Małe i duże przedszkolaka podróże - Klub Małego Europejczyka

*Świat jest zbyt wielki, aby wciąż
przebywać w jednym miejscu*
(autor nieznany)

Edukacja europejska jest bardzo istotna na każdym szczeblu nauki. Dzieci od najmłodszych lat powinny mieć świadomość, że nie jesteśmy sami na świecie. Polska od dość dawna jest członkiem Unii Europejskiej, a dzieci są przecież małymi Europejczykami. Powinny wiedzieć, że nasze państwo otaczają miejsca oraz ludzie innej narodowości, których kraje, kultura i obyczaje są równie istotne i interesujące.

Aby umożliwić przedszkolakom „podróże” poza granice naszego państwa w tak trudnych dla wszystkich czasach pandemii, postanowiłam na rok szkolny 2020/2021 opracować program pt. „Małe i duże przedszkolaka podróże - Klub Małego Europejczyka”.

Bardzo ważnym elementem, który mnie do tego skłonił, był także fakt, iż do przedszkola coraz częściej uczęszczają dzieci, których rodzice pochodzą spoza granic Polski. Ich różniący się język, imię dziecka czy nazwisko zawsze wzbudzały zainteresowanie wśród przedszkolaków. Potrzeba rozwijania u dzieci tych zainteresowań była bardzo motywująca do działania w tym kierunku.

Zgodnie z opracowanym programem systematycznie prowadziłam zajęcia w grupie dzieci 5- i 6-letnich. Przy pomocy tablicy multimedialnej oraz innych środków dydaktycznych (map, plakatów, ilustracji, eksponatów itp.) dzieci poznały m.in. położenie poszczególnych państw europejskich na mapie, ich stolice i flagi, najważniejsze zabytki, specjały kuchni, a także podstawowe kroki tańca charakterystycznego dla danego miejsca.

Za każdym razem „przekraczając granice naszego kraju”, śpiewały piosenkę przewodnią ekipy Jurka Ogórka z zespołu Orkiestry Dni Naszych pt. „Europa to rodzina”. Piosenka w zrozumiały sposób tłumaczyła dzieciom, że „choć różnie są zwyczaje i tradycje i krainy, czasem państwa są jak ludzie, którzy łączą się w rodziny. A rodzina, to rodzina zawsze możesz ją odwiedzić, niepotrzebny jest Ci paszport,

żeby wpaść bez zapowiedzi. Europa to rodzina, wie to każdy małe, lepiej dużą mieć rodzinę, niż być sam jak palec”.

Zanim grupa „Jeżyków” i „Rybek” z Przedszkola Niepublicznego „Panda” w Bydgoszczy wybrała się w daleką podróż, zaznajomiła się z wyglądem mapy Europy. Dzieci zwróciły uwagę, na liczbę państw leżących na naszym kontynencie oraz na ich kształty. Swoją „małą podróż” rozpoczęły jednak od Polski. Poznały nazwy krajów sąsiadujących z naszą ojczyzną, nauczyły się odnajdować na mapie Wisłę, charakterystyczne krajobrazy (Morze Bałtyckie, Tatry) oraz takie miasta, jak: Kraków, Warszawa, Bydgoszcz czy Gdańsk. Starszacy zainteresowali się także legendami związanymi z powstaniem tych miast, m.in. legendą o Bydzie i Goście, legendą o Smoku Wawelskim, jak również o Syrence Warszawskiej i Neptunie.

W trakcie kolejnych zajęć dzieci utrwaliły znajomość symboli narodowych poprzez wyklejanie godła, przygotowanie flagi biało-czerwonej, a także składanie z origami kokardy narodowej z okazji Dnia Niepodległości. Uczestniczyły również w akcji zorganizowanej przez MEN pt. „Szkoła do hymnu”, w trakcie której odśpiewały cztery zwrotki „Mazurka Dąbrowskiego”.

W związku z realizacją „małych podróży” dzieci uczestniczyły także w wycieczkach, m. in. do wsi artystycznej Brzózki, zagrody wiejskiej w Kozielcu oraz do Kujawsko-Pomorskiego Centrum Edukacji Ekologicznej w Mysłęcinku. Mogły tam zachwycić się pięknem polskiej przyrody oraz aktywnie uczestniczyć w warsztatach plastycznych na łonie natury.

Rozpoczynając „duże podróże” (podróże po wybranych krajach Europy), wraz z dziećmi poznaliśmy kodeks małego podróżnika, który w jasny sposób przekazał, jak należy zachowywać się w obcym kraju i na co zwrócić szczególną uwagę. Każda z grup przygotowała także karty małego turysty, czyli dziecięce paszporty przedszkolaka, do których wklejała

flagi kolejno poznanych państw. Podróżując różnymi środkami transportu (przeważnie samolotem), swoją wycieczkę po Europie rozpoczęliśmy od zaznajomienia się z kolebką Unii Europejskiej, a mianowicie Belgią. W trakcie pobytu m.in. w Brukseli dzieci poznały symbole UE, takie jak: hymn, flaga (malowały niebieską farbą kartki papieru, a następnie przyklejały 12 żółtych gwiazdek, tworząc flagę) oraz maskotkę Syriuszka, którego postać wyklejały z krepy. Zaznałomiły się z europejską walutą, a także skosztowały belgijskiej czekolady, którą odzwierciedliły z masy solnej a następnie pakowały w zaprojektowane przez siebie opakowania. Przebywając w tym kraju, dzieci „odwiedziły” także wioskę Smerfów wykreowanych przez belgijskiego rysownika Peyo. Zainspirowane czytaniem i oglądaniem bajkami wykonali z plasteliny i nieużytków swoje ulubione niebieskie stworki i ich wioskę.

W trakcie kolejnej europejskiej podróży „Jeżyki” i „Rybki” odwiedziły królową Elżbietę w Wielkiej Brytanii i wirtualnie zwiedziły m. in. Pałac Buckingham. Wykonały z nieużytków postać gwardzisty strzegącego wejścia do zamku, a następnie wzięły udział w konkursie wewnątrzgrupowym „Pałac dla angielskiej królowej”, w trakcie którego w zespołach budowały z wybranych przez siebie klocków dość okazałe budowle. Dużych rozmiarów był również Big Ben wykonany z kartonu przez całą grupę „Jeżyków”. Umieszczony w jego wnętrzu dzwon zapraszał wszystkie przedszkolaki (zgodnie ze zwyczajem Tea Time) do skosztowania angielskiej herbatki, tak popularnej w Wielkiej Brytanii. Nasz „pobyt” na wyspach brytyjskich zbiegł się z obchodzonym 25 listopada Dniem Pluszowego Misia, dlatego realizujące program grupy spędziły go na zabawach z Kubusiem Puchatkiem.

Zainteresowanie przedszkolaków wzbudziła również legenda o potworze Nessi, który zamieszkiwał szkockie jezioro Lochness. Zainspirowane opowiadaniem nauczyciela dzieci rozwijały swoją wyobraźnię, tworząc własny wizerunek słynnego potwora.

W grudniu „wybraliśmy się” do krainy Świętego Mikołaja - Finlandii. Spotkanie z „tajemniczym gościem” w naszym przedszkolu zainspirowało dzieci do zaprojektowania i wykonania przestrzennych sań oraz postaci Mikołaja. Jedna z dziewczynek w grupie „Jeżyków” - Lenka - postanowiła przygotować cały zaprzęg reniferów z papierowych rolek. Jej praca wzięła udział w międzyprzedszkolnym konkursie plastycznym na „Najpiękniejszą Ozdobę Bożonarodzeniową” zorganizowanym przez Przedszkole Akademickie Wyższej Szkoły Gospodarki Uniwersytet Dziecięcy i zajęła pierwsze miejsce.

W trakcie podróży po Finlandii dzieci rozmawiały również na temat trudnych warunków klimatycznych panujących w tym państwie, charakterystycznych gatunkach zwierząt, a także o zjawisku zorzy polarnej, którą namalowały farbami plakatuowymi i ozdobiły dostępnymi materiałami plastycznymi wg własnej inwencji.

Aby zaczerpnąć słońca po pobycie w mroźnej Finlandii, spakowaliśmy przedszkolną walizkę i z paszportem w dłoni polecieliśmy do słonecznej Italii. Zwiedzanie tego kraju dzieci rozpoczęły od wykonania makaronowego buta, dzięki któremu poznały charakterystyczny kształt Włoch. Będąc we Włoszech, oprócz makaronu należy skosztować także pizzę, dlatego przedszkolna sala „Jeżyków” i „Rybek” zamieniła się w znaną pizzerię, w której dzieci, mając do dyspozycji papierowe talerzyki, kolorowe kartki i przyprawy tworzyły własne włoskie przysmaki z ulubionych składników, nadając im swoje autorskie nazwy. Podróżując po Włoszech, nie mogliśmy zapomnieć o najwyższym w Europie czynnym wulkanie. Zabawa badawcza „Wybuch wulkanu Etna” (z wykorzystaniem octu, sody i barwnika w kolorze lawy) pobudziła dziecięcą wyobraźnię, zachęciła do działania i dalszego eksperymentowania.

Zainspirowane podróżą po Włoszech Kółko Plastyczne z naszego przedszkola „Mały Picasso” zapoznało chętnych przedszkolaków z twórczością Leonarda da Vinci. Dzięki ekspozycji najśłynniejszych dzieł (obrazków) znanego malarza w przedszkolnej sali powstały ołówkowe szkice „Damy z Łasiczką”.

Ukazały one nowe talenty i z pewnością rozwinęły dziecięce zainteresowanie sztuką.

Podróż po kraju słynącym m. in. z pysznego jedzenia zakończyliśmy udziałem w „Weneckim karnawale w przedszkolu Panda”, występując oczywiście w maskach wykonanych własnoręcznie.

Wycieczka do kolejnego europejskiego kraju - Grecji dostarczyła dzieciom dużo wiadomości o starożytnych czasach i greckich bogach opisanych w mitologii. Zainspirowane tą wiedzą przedszkolaki wykonały greckie wazy (metodą wydrapywania na czarnym tle) oraz mozaiki (naklejając na wybrany przez siebie obrazek kota, żółwia czy delfina kolorowe kwadraciki).

Ucząc się zasad zdrowej rywalizacji oraz współpracy, grupy „Rybek” i „Jeżyków” przystąpiły do przygotowania wielkiej, greckiej olimpiady sportowej. Swoje działania dzieci rozpoczęły od poznania symboliki kół olimpijskich, a następnie wykonania flagi olimpijskiej, która ozdobiła przedszkolną salę gimnastyczną. Zabawy i gry zespołowe zostały poprzedzone wniesieniem olimpijskiego ognia i ustaleniem zasad fair play. Rywalizacja międzygrupowa dostarczyła dzieciom wiele radości i satysfakcji, pokazała ich sprawność ruchową oraz zaspokoiła naturalną potrzebę ruchu.

Kolejnym przystankiem w naszej europejskiej podróży była Holandia. Jako, że nadchodziła wiosna, a wraz z nią w ogrodach pojawiały się pierwsze tulipany, postanowiliśmy odwiedzić kraj słynący z ponad 15.000 rodzajów tych pięknych kwiatów. Nasza sala zamieniła się w wielką plantację tulipanów, ponieważ dzieci zainspirowane filmami edukacyjnymi oraz żywymi kwiatami składały namiętnie tulipany z kolorowych kartek metodą origami. Te pięknie wykonane kwiaty wykorzystaliśmy także w marszu powitalnym z okazji Pierwszego Dnia Wiosny, który co roku organizowany jest w naszym przedszkolu.

Z papierowych kubeczków pomalowanych w kolorowe barwy, ozdobionych śmigielkami dzieci wykonały drugi z najważniejszych symboli Holandii - wiatrak. Dzięki tym działaniom przedszkolaki wzbogaciły wiedzę na temat współczesnych wiatraków i celowości wykorzystania ich przez człowieka.

W kwietniu, miesiącu, w którym obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Ziemi, wyruszyliśmy do Francji - stolicy mody. Co wspólnego może mieć ekologia z modą? Okazuje się, że bardzo wiele. Wystarczy: współpraca z rodzicami, umiejętność segregacji śmieci, inwencja twórcza i ekologiczny pokaz

mody prosto z Paryża gotowy! Efekt wizualny był naprawdę imponujący, a przesłanie płynące z pokazu mody ekologicznej nauczyło dzieci, jak zrobić „coś z niczego”.

Zwiedzając wirtualnie stolicę Francji, dzieci zwróciły szczególną uwagę na najbardziej rozpoznawalną budowę. I tu po raz kolejny kółko plastyczne „Mały Picasso” zachęciło dzieci do wykonania szkicu ołówkiem „Niezwykła wieża Eiffla” oraz do rysowania kreatywnego pt. „Pocztówka z Francji”.

Na zakończenie naszych podróży zawitaliśmy do gorącej Hiszpanii. Tam odwiedziliśmy plażę słonecznej Costa Bravy, słynącej z pysznych pomarańczy, z których sok przygotowany przez nasze panie smakował wyśmienicie.

Zobaczyliśmy też Barcelonę, gdzie swoje muzeum ma Pablo Picasso. Dzieła tego wybitnego artysty zaprezentowane dzieciom przez kółko plastyczne zachęciły do przeprowadzenia zabawy Rool&Picasso, w trakcie której dzieci rysowały kredkami wylosowane na kostce określone części głowy (nos, oko, usta, uszy itp.). Dzieła „Jeżyków”, które powstały w trakcie zabawy, mogli podziwiać rodzice w galerii zdjęć na stronie internetowej naszego przedszkola. Podczas wirtualnego spaceru uliczkami Barcelony uwagę przedszkolaków zwróciły hiszpańskie tancerki, które wręcz hipnotyzująco poruszały wachlarzami przy dźwiękach flamenco. Dzieci zainspirowane pokazem postanowiły wykonać własne hiszpańskie wachlarze i wręczyć je swoim kochanym mamom z okazji ich majowego święta.

Kiedy całoroczna podróż dobiegła końca, a w paszporcie wypełnione zostały flagami wszystkie okienka, dzieci z grup „Jeżyków” i „Rybek” wzięły udział w międzygrupowym konkursie wiedzy o krajach Europy „Jestem Polakiem, jestem Europejczykiem”. Pozwolił on utrwalić zdobytą wiedzę, ale przede wszystkim pokazał, jak wiele wiadomości na temat krajów Europy przyswoiły nasze przedszkolaki.

Dzięki wycieczkom do wymienionych tutaj państw „Jezyki” i „Rybki” poznały wiele zwrotów, krótkich piosenek w różnych językach, a także tańców z różnych stron Europy, np. kujawiaka, poloneza, tarantelę, belgijkę, walca angielskiego, zorbę czy flamenco. Tańce wyzwały radość, rozwijały poczucie rytmu, a także zainteresowanie kulturą i tradycją innych krajów.

Pięknym zakończeniem programu, a jednocześnie jego ewaluacją, był występ dzieci na uroczystości z okazji „Pożegnania Przedszkola”. W tym programie artystycznym, także pt. „Małe i duże przedszkolaka podróże”, dzieci zaprezentowały w skrócie to, czego nauczyły się przez cały rok. Uznanie rodziców, a przede wszystkim zadowolenie dzieci dało mi ogromną satysfakcję i przyznaję, że warto było opracować i zrealizować ten program.

Katarzyna Dębska, Aleksandra Wawrzonkowska

Przedszkole Samorządowe nr 2 im. Kubusia Puchatka w Ciechocinku

„Kubusiowy Wolontariat” – tak pomagają przedszkolaki

Misją Przedszkola Kubusia Puchatka jest wspieranie wszechstronnego rozwoju dzieci w oparciu o wartości uniwersalne, takie jak: dobro, uczciwość i tolerancja. To właśnie na ich podstawie powstało przedszkole, które od wielu lat poprzez regularne działania na rzecz potrzebujących aktywnie buduje wrażliwość społeczną dzieci i poczucie odpowiedzialności za otaczający je świat.

Od roku w naszej placówce działa „Klub Kubusiowych Wolontariuszy”, który powstał na kanwie wieloletniej idei niesienia pomocy i działa w ramach autorskiego programu edukacyjnego „Kubusiowy Wolontariat”. W naszej placówce nie chodzi jedynie o angażowanie dzieci na rzecz innych, ale przede wszystkim o uświadomienie im, jak ważna jest pomoc, wrażliwość i chęć walki z obojętnością wobec problemów świata, nie tylko ludzkiego, ale również przyrodniczego. Dlatego też szczególnie znacznie ma dla nas święto wszystkich wolontariuszy obchodzone 5 grudnia. W tym właśnie dniu w naszym przedszkolu odbywa się pasowanie na Kubusiowych Wolontariuszy połączone z wręczeniem odznaki „Kubusiowego Wolontariusza”.

W ramach aktywności klubu, pomimo panującej pandemii i ograniczeń z nią związanych, dzięki zaangażowaniu zespołu placówki, dzieci i rodziców, udało

się przygotować i przeprowadzić różnorodne akcje społeczno-charytatywne, a także wziąć udział w wielu akcjach zewnętrznych: lokalnych, ogólnopolskich i międzynarodowych.

Z okazji Świąt Bożego Narodzenia nasze kochane przedszkolaki włączyły się w akcję Ministerstwa Edukacji Narodowej „Razem na święta”, samodzielnie zaprojektowały i wykonały kartki bożonarodzeniowe, które trafiły do seniorów z Klubu Senior + „Niezapominajka” w Ciechocinku oraz DPS w Raciążku. Wcieliły się także w rolę Świętego Mikołaja, przygotowując paczkę dla pana Wiesława, podopiecznego DPS w Zakrzewie. O tym, jak dobre serduszka mają nasi mali wolontariusze, można było się przekonać, oglądając piękne wigilijne przedstawienie „Anioły są wśród nas”, które zadedykowane było naszym przyjaciółom seniorom. Dzieci udowodniły wtedy, że nie tylko myślą o prezentach i Świętym Mikołaju, ale pamiętają też o tych, którzy samotnie spędzają święta.

Nie zapomnieliśmy o naszych czworonożnych przyjaciółach i jak co roku zorganizowaliśmy zbiórkę karmy dla bezdomnych zwierząt przebywających w schronisku „Disel” w Otlóczynku. Jesteśmy szczęśliwi, że naszym cudownym przedszkolakom i ich rodzinom nie jest obojętny los porzuconych zwierząt, o czym świadczy to, że udało się zebrać 120 kg karmy,

która tradycyjnie została przekazana w mikołajki.

Zdajemy sobie sprawę, że nie jesteśmy w stanie uszczęśliwić całego świata, ale mieliśmy szansę sprawić, aby absolwentka naszego przedszkola Amelka, walcząca z guzem mózgu, miała wyjątkowe urodziny. Zorganizowaliśmy dziewczynce niespodziankę na terenie naszego ogrodu przedszkolnego, która sprawiła jej ogromną radość. Prezent urodzinowy wręczył Amelce sam Kubuś Puchatek, patron naszego przedszkola, był też pyszny tort, a na koniec wspólnie z solenizantką wypuściliśmy w stronę nieba kolorowe balony z życzeniami. To było spotkanie pełne wzruszeń i na długo pozostanie w naszej pamięci.

Nie zabrakło nas też podczas akcji organizowanych przez inne instytucje na rzecz absolwentki naszego przedszkola. Kiedy została ogłoszona akcja „Kartka urodzinowa dla Amelki”, liczba kartek wykonanych przez dzieci przerosła nasze oczekiwania i uświadomiła nam, jak mają ogromne serduszka. Kiedy przyszło nam pokonać „Milion kroków dla Amelki”, nawet nasi najmłodsi wolontariusze, którzy mają zaledwie trzy lata wyruszyli na spacer i dzielnie liczyli kroki. Nagraliśmy też „Challange dla Amelki”, podczas którego przedszkolaki zaprezentowały swoje umiejętności taneczne.

Z ogromną radością przekazaliśmy serduszka walentynkowe wykonane przez naszych milusińskich na „Licytacje dla serduszka Kasi Intek”, zebrane środki zostały przekazane na operację serca dziewczynki, która jest mieszkanką Ciechocinka.

Od lat aktywnie włączamy się finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, w tym roku z powodu ograniczeń związanych z pandemią mieliśmy obawy, że będzie nam ciężko kwestować i wtedy narodził się pomysł przeprowadzenia kiermaszu ozdób bożonarodzeniowych, który odbył się w formie online i cieszył się ogromnym zainteresowaniem. Dzięki temu na konto WOŚP wpłynęło 2021 zł. Kolejny raz dzieci i ich rodziny nie zawiodły i pokazały, że zawsze możemy na nich liczyć. To dodaje nam skrzydeł i sprawia, że mamy ogromną chęć do działania i niesienia dobra, a rzeczy niemożliwe dla nas nie istnieją.

Solidaryzując się również z chorymi na Zespół Downa, organizujemy w placówce „Dzień kolorowej skarpetki”. Naszym celem jest podniesienie świadomości dzieci na temat życia i potrzeb osób borykających się z tą chorobą. W kwietniu „Świecimy na niebiesko”, obchodząc Światowy Dzień Świadomości Autyzmu. Kolor niebieski towarzyszy nam także podczas „Dnia Polskiej Niezapominajki”, przypomina

naszym wolontariuszom, aby zawsze mieli na uwadze piękno i dobro przyrody. Ma jednocześnie na celu zachowanie od zapomnienia ważnych chwil w życiu, osób, miejsc i sytuacji. W tym roku w ramach obchodów tego święta odwiedziliśmy naszych przyjaciół z Klubu Senior + „Niezapominajka” w Ciechocinku. Przedszkolaki przekazały symboliczny kwiatek niezapominajki oraz laurki specjalnie wykonane na tę okazję. Seniorzy w podziękowaniu odwiedzili nasze przedszkole, wspólnym śpiewom i zabawom nie było końca, a widok uśmiechniętych i szczęśliwych twarzy gości i dzieci sprawiał, że łąza kręciła się w oku ze wzruszenia.

Kolejną akcją, w którą włączamy się aktywnie, są obchody Międzynarodowego Dnia Praw Dziecka z UNICEF. To okazja, aby przypomnieć wszystkim, że każdemu dziecku niezależnie od jego pochodzenia, koloru skóry czy wyznania przynależą takie same prawa. Naszym celem jest okazanie solidarności z najmłodszymi na całym świecie, których prawa są łamane. Obchody Międzynarodowego Dnia Praw Dziecka skupione były wokół akcji pomocowej na rzecz dzieci w Jemenie. Zorganizowane przez nas aktywności zwracały uwagę całej społeczności przedszkolnej na problemy, z którymi boryka się ten kraj.

W tym roku szkolnym obchodziliśmy po raz pierwszy Międzynarodowy Dzień Tolerancji ustanowiony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Promowaliśmy w ten sposób szacunek, akceptację i uznanie bogactwa różnorodności kultur na świecie. W grupach zostały przeprowadzone zajęcia, podczas których dzieci uczyły się prawidłowych postaw społecznych, akceptowania odmienności innych ludzi, poszanowania cudzej godności oraz uczuć. Ten dzień był okazją do refleksji na temat nietolerancyjnych zachowań w wielu aspektach.

Po roku niezwyklej przygody z wolontariatem każde z dzieci już wie, że „Kubusiowy Wolontariusz” jest kimś wyjątkowym, pomaganie innym potrafi cieszyć i nieść nieustającą radość, a okazywanie bezinteresownej pomocy to szlachetna cecha. Jeśli wysyłamy dobro, na pewno to kiedyś zapoczentuje i ze zdwojoną siłą do nas powróci.

Jako pomysłodawczynie i koordynatorki „Kubusiowego Wolontariatu” mamy nadzieję, że założenia Klubu na stałe zagospodzą w sercach naszych wychowanków i będą w przyszłości inspiracją do dalszej pracy na rzecz potrzebujących, także poza murami naszego przedszkola.

Nasza przygoda z Planem Daltońskim

Nasza przygoda z Planem Daltońskim rozpoczęła się w 2015 roku.

Z powodu niewielkiej ilości informacji na temat Planu Daltońskiego i dostępności praktycznych rozwiązań, jego wdrażanie w przedszkolu nie było łatwym zadaniem. Szansą na praktyczne poznanie założeń Planu Daltońskiego, stworzonego przez Helen Parkhurst, zwanego także „Planem Laboratoryjnym”, były szkolenia organizowane przez Polskie Stowarzyszenie Dalton, które jest jedyną instytucją w naszym kraju uprawnioną przez fundację Dalton International do nominowania placówek do certyfikacji.

Początkowo kadra nauczycielska była pełna obaw o powodzenie wdrażania założeń Planu Daltońskiego w codzienną pracę edukacyjną.

Teraz wiem, że główną przyczyną obaw nauczycielek była zbyt słaba znajomość tematu i zbyt szybkie wprowadzanie elementów daltońskich. Trzeba się było wyzbyć wszelkich ram i stereotypów, które przeszkadzały w daniu dzieciom swobody w działaniu, a nauczycielom dać czas na wprowadzanie i realizację założeń planu.

Najpierw usystematyzowałyśmy wiedzę. Następnie zaczęłyśmy powoli wprowadzać kolejne elementy Planu Daltońskiego. Zmieniłyśmy aranżację przestrzeni edukacyjnej tak, aby stworzyć dzieciom możliwość świadomego udziału w procesie edukacyjnym i umożliwić im samodzielną, odpowiedzialną pracę oraz współpracę z innymi dziećmi. Zaczęłyśmy realizować zadania, wprowadzać elementy daltońskie i różne tablice przedstawiające wizualizację planu dnia, co nas czeka, dyżury.

Od najmłodszej grupy wprowadzamy pierwsze narzędzia daltońskie, takie jak: zegar daltoński, dni tygodnia. Najważniejsze dla nas jest, aby dzieci poczuły się bezpieczne, przystosowały się do nowych warunków przedszkolnych, stały się bardziej samodzielne i nie oczekiwały pomocy nauczyciela na każdym kroku. Wykorzystujemy do tego instrukcje czynnościowe. Wizualizacja wyglądu kącików tematycznych uczy maluchy, jak dbać o porządek. Plan dnia i kolorowe dni tygodnia pomagają dzieciom zorientować się w czasie.

Najważniejsze hasło, które przyświeca naszej pracy to: „Nie rób za dziecko niczego, co potrafi zrobić samo”.

Przedszkole daltońskie ma swój rytm w przebiegu dnia, tygodnia, a nawet roku, w którym dzieci podejmują różne aktywności. Już samo wejście do przedszkola wiąże się z określoną czynnością, jaką dziecko musi podjąć. W szatni obowiązuje strefa samodzielności podczas ubierania i rozbierania. Dziecko samodzielnie zaznacza swoją obecność w przedszkolu.

Pierwszy dzień tygodnia wiąże się z aktywnością, której celem jest zaplanowanie przez dziecko zadań, które będzie realizowało w kolejne dni. To dziecko indywidualnie decyduje, z kim i w jaki sposób wykona zadania. Koniec tygodnia to czas podsumowania i refleksji. Dzieci rozmawiają z nauczycielem o tym, co robiły w danym tygodniu, co udało się każdemu wykonać, a czego nie i dlaczego, które zadanie było łatwe, a które sprawiło im trudności. Zastanawiając się nad własnymi działaniami, przedszkolaki uczą się refleksyjnie myśleć.

Dzieci 6-letnie podejmują decyzje planując samodzielnie na tablicy zadań, kiedy wykonają karty pracy, a niekiedy same wykonują dla siebie instrukcje. Różne narzędzia daltońskie niezwykle pomagają we właściwej organizacji pracy w zakresie czasu i przestrzeni. Pełniąc funkcję dyżurnych, dzieci wywiązują się ze swoich obowiązków, tym samym biorą odpowiedzialność za swoje czyny. W zależności od grupy wiekowej wykorzystujemy różne narzędzia i pomoce dydaktyczne, które są dostosowane do możliwości dzieci.

Realizując Pedagogikę Planu Daltońskiego, odchodzimy od tego, że wszystkie dzieci muszą wykonać w tym samym czasie powierzone zadanie. Każda praca może być inna, a instrukcja rozumiana inaczej przez każde dziecko. Pomaga to rozwijać kreatywne myślenie od najmłodszych lat.

Początkowo wydawało nam się, że nie dopilnujemy odpowiednio dzieci, jeżeli nie będą pod stałą kontrolą. Mimo naszych obaw, przedszkolaki stały się bardziej samodzielne i odpowiedzialne, czują, że mamy do nich zaufanie, a najwięcej korzyści wynoszą dla siebie, ucząc się od siebie nawzajem.

Współpracujemy z rodzicami, informując ich o wprowadzanych elementach planu daltońskiego. Sugerujemy rodzicom, by nie wyręczali swoich pociech w prostych czynnościach, które już potrafią wykonać samodzielnie. Dzieci same informują rodziców, co robią w przedszkolu, jakie mają zadania i obowiązki, co potrafią już robić same. Przedszkolaki przenoszą do domu elementy Planu Daltońskiego, np. kolorowe dni tygodnia, planowanie zadań. Rodzice również dostrzegają korzyści z wprowadzanej pedagogiki Planu Daltońskiego, szczególnie jeśli chodzi o samodzielność dzieci.

Po pięciu latach wprowadzania Planu Daltońskiego w naszym przedszkolu we współpracy ze Stowarzyszeniem Dalton w Polsce, po przeprowadzonym audycie w czerwcu 2021 roku uzyskaliśmy Certyfikat Przedszkola Daltońskiego. Obserwując rozwój i osiągnięcia dzieci od dzieci 3-letnich po dzieci 6-letnie z ogromną dumą i satysfakcją mogę stwierdzić, że warto poszukiwać nowych rozwiązań edukacyjnych. Widzę wiele korzyści płynących z wprowadzania Koncepcji Planu Daltońskiego. Warto dać dzieciom swobodę w działaniu, możliwość zaplanowania i wyboru zadań. Najtrudniej przełamać stereotyp pracy z całą grupą i stworzyć warunki do pracy samodzielnej, we współpracy

z kolegą i w zespole. Nauka kooperacji powoduje, że dzieci stają się bardziej kreatywne, chętniej podejmują się różnych zadań, potrafią ze sobą współpracować, stają się odpowiedzialne nie tylko za siebie, ale także za zespół. Przedszkolaki stają się bardziej opiekuńcze w stosunku do swoich kolegów, chętnie służą innym własną pomocą. Różne wizualizacje, instrukcje obrazkowe wystarczają dzieciom do wykonania zadania, a jednocześnie pomagają być odpowiedzialnymi za proces uczenia się i zdobywania wiedzy. Nie można powiedzieć, że nasza przygoda z Planem Daltońskim jest zakończona. To dopiero początek drogi. Jest to „niekończąca się opowieść”, jak powiedziała jedna z naszych nauczycielek, to systematyczne doskonalenie siebie, wypracowywanie nowych pomysłów, dzielenie się doświadczeniem. To także przekazywanie wypracowanych sposobów pracy młodym nauczycielom ze względu na wymianę kadry.

Podziękowania należą się wszystkim nauczycielom z Przedszkola Publicznego nr 12 im. Ewy Szelburg-Zarembiny za ich otwartą postawę, za podjęcie się tak trudnego wyzwania oraz przede wszystkim za wielkie zaangażowanie w zmianę naszej przedszkolnej rzeczywistości.

Milena Mikołajczyk

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy we Włocławku

Głodni czytania

W czasie spadku zainteresowania tradycyjnym czytelnictwem, nie każdy odczuwa apetyt na książkę. Tym bardziej zbuntowani, nastoletni „młodzi gniewni”. Jak wywołać czytelniczy głód? Jak go zaspokoić?

Dla pożeraczy książkowych jasne jest, że dzięki książkom rozwijają zasób słownictwa, wyobraźnię, poprawiają pamięć i koncentrację, poszerzają wiedzę, uczą się lepiej rozumieć otaczający nas świat. To przede wszystkim świetna rozrywka i sposób na zabicie czasu. Pytanie, czy dla dziecka umieszczonego w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym jest to tak samo oczywiste?

BIBLIOTEKA W MOW

Jako nauczyciel bibliotekarz pracujący w takiej właśnie placówce przekonałam się, że niekoniecznie. Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze to placówki resocjalizacyjno-wychowawcze i resocjalizacyjno-rewalidacyjne, przeznaczone dla dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie oraz tych z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania. Na początku swojej pracy zderzyłam się ze ścianą. Wychowankowie takich placówek mają różne deficyty. Często są niedo-

stosowani społecznie. Bardzo często mają problemy z czytaniem, nie mówiąc już o zrozumieniu tekstu. Książki to ostatnie, co znajdowało się na liście ich zainteresowań do tej pory. Wyzwanie? Tak! Podstawową rzeczą jest więc kwestia zainteresowania „młodego gniewnego” czytelnictwem.

OSWAJANIE PRZESTRZENI

Jak zachęcić do przestąpienia progu biblioteki szkolnej, która wielu kojarzy się z nudnymi lekturami i przestrzenią pełną opasłych tomów starych encyklopedii? Na początek - stworzyć przestrzeń przyjazną, przytulną, ciepłą, nowoczesną. Ważne, że to miejsce tworzą same dzieciaki. Zachęcam je do tworzenia plakatów okolicznościowych, uczniowie współuczestniczą w tworzeniu gazetek ściennych, przygotowują dekoracje i ozdoby. Kiedy osvajanie przestrzeni mamy za sobą, zaczynamy czuć się dobrze w otoczeniu książek, choć wciąż wydają się międygalaktycznymi tworami z innej, odległej planety, pojawia się ciekawość.

AKCJA - CZYTAM!

Zaczynam angażować uczniów w akcje związane z czytelnictwem - tu z pomocą przychodzą książkowe święta: **Międzynarodowy Miesiąc Bibliotek Szkolnych** czy **Światowy Dzień Książki i Praw Autorskich**, a także **konkursy biblioteczne** organizowane przeze mnie oraz **zajęcia biblioteczne**. To okazja, by zbliżyć uczniów do książek. Jeśli nawet na początek wiąże się to tylko ze zrobieniem sobie zdjęcia z książką. Świetnie sprawdzają się pomysły typu **Sleeveface**, czyli kompozycja zdjęcia danej osoby z okładką książki (można je połączyć z mini warsztatami fotograficznymi), albo po prostu **Selfie z książką** (zdjęcia zostają zawieszane na ścianach czytelnicy). Dzieciaki uruchamiają swoją wyobraźnię, kreatywność, zaczynają z przyjemnością buszować

między regałami, wyszukując odpowiednie książki. Dużym zainteresowaniem cieszą się również **konkursy plastyczne** na okładkę wybranej książki. Ważnym aspektem jest tu włączenie się elementu rywalizacji. Wyróżnieni zostają wszyscy. To pozwala zmotywować do podejmowania kolejnych prób i daje radość oraz satysfakcję z dobrze wykonanego zadania. Przegranych nie ma. A dla kogoś, kto do tej pory z reguły sukcesów nie odnosił, to bezcenne!

Nie bez znaczenia jest postawa nauczyciela bibliotekarza. Celem jest książka, ale to żywy człowiek musi stanąć na wysokości zadania - wzbudzić zaufanie, chcieć i umieć zachęcić, nie poddawać się po kolejnej porażce. Bibliotekarz musi wykazać się nie tylko wiedzą z zakresu literatury, ale i otwartością, życzliwością, empatią.

CZYTANIE JEST SPOKO

Kiedy wychowankowie zaczynają sięgać po książki, ważne jest, żeby ich nie zniechęcić. Warto śledzić nowości w literaturze dziecięcej i młodzieżowej, podążać za sugestiami młodych czytelników dotyczącymi preferowanej przez nich tematyki. Jednych wciągnie seria *Dziennik cwaniaczka* J. Kinney'a, innych trudna opowieść o nałogu *Milion małych kawałków* J. Frey'a. Jednych czytanie zacznie odstroso- wywać i wyciszać, innym pozwoli się skonfrontować z własnymi problemami i trudną sytuacją życiową, pokazując różne ścieżki. Nie każdego da się przekonać, ale wielu po jakimś czasie czytanie pochłonie.

Większość nastolatków stwierdza, że książka „jest spoko” i zabija nudę, jak mało co. Największą radością dla bibliotekarza okazuje się moment, kiedy dzieciaki mówią, że właśnie przeczytały pierwszą książkę w swoim życiu i że czytanie wcale nie jest takie złe.

I zaczynają odczuwać głód czytania...

Tematy kolejnych numerów „UczMy”

marzec/kwiecień:

maj/czerwiec:

wrzesień/październik:

Oceniać czy doceniać

Ruch dla mózgu

Misja Ziemia

W jakim rytmie puka serce ucznia? – o lekturze pełnej emocji

Uczniowie nierzadko mają kłopot z rozróżnieniem wiedzy nabytej lub rozwijanej za pośrednictwem przekazu literackiego (czego się uczą?, co poznają?, czego się dowiadują?) od emocji towarzyszących lekturze (co przeżywają?, dlaczego się cieszą?, dlaczego się boją?, co ich smuci?, czego się lękają? itd.). Należy jednak podkreślić, że coraz chętniej – a duży wpływ na to mają zastosowane na lekcji metody i techniki pracy – opowiadają o przeżyciach wywołanych lekturą dzieła. Trudności w ich nazywaniu mogą być natomiast skutkiem unikania rozmowy o emocjach w ogóle: w rodzinnym domu, w szkole, wśród przyjaciół. Innym powodem jest nastawienie ucznia podczas lektury: ukierunkowany na poznanie fabuły, doświadcza, ale nie potrafi przeanalizować towarzyszących mu uczuć. Brak tej umiejętności lub rozwinięcie jej w stopniu nikłym wynika z braku poczucia świadomości przeżywania i wiedzy do mieszania doświadczenia emocjonalnego z wiedzą o dziele lub przez to dzieło wnoszoną.

Wartość poznawcza dzieła wprowadza z kolei problem doświadczenia utworu jako wykładni prawdy o świecie. Pełne poznanie albo wzbogacenie wiadomego (znanego) o wartość ukonstytuowaną w dziele i przezeń przenoszoną może odbyć się tylko przy rozróżnieniu prawdy i fikcji literackiej, świadomości konwencji, w jakiej utrzymany jest utwór, tylko w przypadku posiadania wiedzy o wymaganiach gatunkowych, które nakładają na autora formalne obowiązki odnośnie do organizacji świata przedstawionego lub sytuacji lirycznej. Dobrze, jeśli uczeń potrafi przełożyć postawy bohaterów na sytuacje sobie znane i bliskie. Dobrze, jeśli umie uczynić z tych postaw pewnego rodzaju punkt oparcia dla młodzieńczych decyzji. Dobrze wreszcie, jeśli dostrzega w podmiocie drugą osobę, próbuje dociec motywacji jej postępowania, próbuje zauważyć w niej *porte-parole* autora jako artysty i człowieka. Co ważne – u podstaw zdolności dociekania motywów postępowania bohatera literackiego (w tym: ich oceny), umiejętności stworzenia rysu psychologicznego postaci oraz określenia stopnia swojej odbiorczej sympatii wobec niej leży odniesienie do sfery emocjonalnej bohatera oraz własnej (czytelniczej). Ta ostatnia może skutecznie pomóc

w zgłębieniu świata poznawanych lektur szkolnych.

Sferę emocjonalną ucznia wykorzystywałam m.in. w pracy z *Lalką* Bolesława Prusa – a jako że jej omawianie przypadło ostatnio na czas edukacji zdalnej, prezentowane poniżej autorskie ćwiczenia stały się także przyczynkiem do rozmowy o trudnych emocjach targających uczniami w dobie pandemii. Dołączone prace zostały przygotowane w roku szkolnym 2020/2021 przez uczniów klasy II ponadgimnazjalnej. Wypowiedzi młodzieży przytaczam w oryginale:

Ćwiczenie 1. Poprosiłam uczniów o przedstawienie czterostopniowej drabiny emocji¹ wywołanych postawą/zachowaniem wybranego bohatera powieści Bolesława Prusa. Zaznaczyłam, że im wyższy szczebel, tym intensywniejsza emocja, a odpowiedź należy poprzeć przykładem. Dla zobrazowania istoty drabiny dołączyłam jej grafikę.

← imię i nazwisko bohatera:

← emocja wstępna: jaka?, co ją wywołało (wydarzenie)?, dlaczego?

Zadanie to pozwala sprawdzić znajomość tekstu (identyfikacja bohatera oraz wybranego wydarzenia z jego życia), doskonalić umiejętność interpretacji utworu (usytuowanie epizodu na tle rozwoju postaci i jej przemian wewnętrznych) i przypisania własnych emocji (po ich uprzednim określeniu i nazwaniu) do zachowania postaci. Z kolei konieczność intensyfikacji przeżyć (stopnie drabiny) pomaga dostrzec różnice semantyczne, np. między złością a frustracją w odniesieniu do postępowania Stanisława Wokulskiego i siły uczucia, jakim darzył Izabelę.

1. Narzędzie techniki poznawczo-behawioralnej – zmodyfikowałam je na potrzeby lekcji języka polskiego.

Ćwiczenie 2. Polegało na zaprojektowaniu przez uczniów okładki powieści oraz objaśnieniu wykorzystanych elementów, kompozycji, kolorów. Zadanie to sprawdzało umiejętność syntezy wiedzy (tu: treści), odbioru metaforycznego (tu: hierarchia prezentowanych symboli na kartce formatu A4, symbolika barw), także: czytania kontekstualnego (tu np. realia epoki a krój czcionki w tytule), zdolność prezentowania relacji między głównymi bohaterami. Co istotne - projekt ten to wyraz (od)czytania powieści przez młodzież wraz z emocjami, jakie lektura wzbudziła. Poniżej przykładowe prace:

1) Arek:
komentarz-uzasadnienie: Kolorystyka, jaką wybrałem na widocznej okładce książki, wynika z całej powieści Bolesława Prusa. Jest ona tajemnicza a zarazem smutna, co może udowodnić nam sytuacja Stanisława Wokulskiego. Kolory

ciemne najbardziej to charakteryzują. Jako grafikę użyłem lalkę, ponieważ kojarzy się ona z tytułem powieści, jego genezą. Symbolem na okładce jest drogowy znak wskazujący trzy różne drogi, którymi podążał Wokulski. Żadna z nich nie była dla niego satysfakcjonująca. W górnej części okładki znajdują się gwiazdki, które „przypieczętowują” wcześniej wspomnianą tajemniczość.

2) Adrian:
komentarz-uzasadnienie: Wybrane przeze mnie elementy i kolory świadczą o nieszczęśliwej miłości. Pieniądze pod obrazem kobiety ukazują ją jako materialistkę i przedstawiają ją w złym świetle. Czytelnik może od razu wyrobić sobie opinię i negatywnie nastawić się do postaci kobiety. Mężczyzna

natomiast - Wokulski - przedstawiony został przez mnie jako poszkodowany, ze złamanym sercem, na co wskazuje dodatkowo cytaty umieszczone pod postaciami.

Ćwiczenie 3. uczniowie zostali poproszeni o rozszyfrowanie QR kodów² w porządku:

- 1) QR kod 1: fotografia Warszawy nocą
- 2) QR kod 2: zapis → powieść panoramiczna

2. Fotografie oraz hasła opublikowane w formie QR kodu przygotowałam w generatorze: <https://www.qr-online.pl/>.

3) QR kod 3: fragment serialu *Lalka* w reż. R. Bera - tu: link do nagrania: <https://www.youtube.com/watch?v=6tYKF9ALQAO>

4) QR kod 4: fragment opisu Paryża na podstawie: B. Prus, *Lalka*, [wersja elektroniczna do pobrania:] <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/lalka.pdf>; wybrany materiał opublikowałam na potrzeby lekcji online w formacie doc.google.

Każdy z kodów służył zainicjowaniu krótkiej dyskusji na wskazany pod nim temat/problem. Tak oto Warszawa nocą pozwoliła zestawić obraz stolicy na miarę XXI wieku (wiele osób sądziło, że podziwia Nowy Jork) z miastem opisanym przez Aleksandra Głowackiego, zaś ci uczniowie, którzy mieli okazję ujrzeć Warszawę z bliska, ochoczo i z entuzjazmem przywoływali wakacyjne spacerunki po Krakowskim Przedmieściu (miłe wspomnienie beztrudnych podróży przed globalnym kryzysem zdrowotnym). Termin „powieść panoramiczna” uruchomił lawinę uzasadnień jego trafności do omawianego tu utworu, a w wypowiedziach uczniów dość często pojawiało się odniesienie do obrazu warszawskiego Powiśla, do którego nawiązałam w przekazie spod kodu 3. Skłonił on młodzież do refleksji nad statusem społecznym jednostki oraz wskazania filmowych środków wyrazu dysproporcji finansowo-obyczajowych prezentowanych postaci. Spostrzeżenia te zostały później zestawione z literackim obrazem Paryża - uczniowie wskazali i ocenili przyczyny postępu stolicy Francji, wyrażali duchową solidarność z Wokulskim i wyjaśniali, jakie emocje wzbudzają w nich tak różne oblicza miasta ukazane w obu tekstach kultury. Materiał pomógł także moim podopiecznym ocenić siłę swojego przywiązania do przestrzeni ich małej ojczyzny toruńskiej.

Prezentowane powyżej przykłady odnoszą się do powieści pozytywistycznej, co nie oznacza, by ograniczyły się tylko do niej. Istota zadania stanowi tu raczej pewnego rodzaju matrycę i można ją wykorzystać przy okazji omawiania każdego tekstu. Należy jednak zaznaczyć, że ten typ ćwiczeń aktywizujących dowiódł znaczenia sfery emocjonalnej ucznia w procesie poznania - to dzięki niej odbiorca z większą... odwagą mierzył się z utworem. Konstatację Wojciecha Jerzego Podgórski: „Młodzieńcza wrażliwość i chłonność [...] mogą okazać się czynnikiem sprzyjającym pokonywaniu barier [...]”³ warto więc uzupełnić o spostrzeżenie, iż rzeczona wrażliwość (odkrywana i pogłębiana na lekcjach) może być także kluczem do poznania siebie.

3. W. J. Podgórski, *Poeta. Nauczyciel. Uczeń. Studia nad odbiorem poezji współczesnej*, Warszawa 2006, s. 62.

Alicja Mechuła

Zespół Szkół Elektrycznych we Włocławku

Czy TIK na języku polskim angażuje uczniów do pracy?

Czym jest i co nam daje technologia informacyjno-komunikacyjna? To wszystkie narzędzia i urządzenia elektroniczne, z których korzystamy, TIK wspomaga uczenie się i nauczanie, także języka polskiego. Jak wiemy, nasi uczniowie to pokolenie cyfrowe, które korzysta z tabletów, telefonów itp. TIK pozwala nam zaktywizować uczniów, rozwijać ich kreatywność czy pracować zespołowo. Wystarczy rozejrzeć się, aby zauważyć, iż świat zmienia się na naszych oczach, dlatego uważam, że my jako nauczyciele, musimy wyjść ze swojej strefy komfortu, musimy być elastyczni. Współczesny pedagog cały czas się kształci i rozwija, musi być kreatywny, aby zainteresować ucznia swoim przedmiotem. Nieustannie staramy się angażować uczniów do działania i samodzielnego myślenia... TIK pojawia się praktycznie wszędzie, uważam, że warto zastanowić się, w jaki sposób można wykorzystać technologie podczas lekcji języka polskiego. Warto zadać sobie pytanie, czy technologia informacyjno-komunikacyjna wpływa na polepszenie wyników egzaminów zewnętrznych? Uważam, iż wszystko zależy od rodzaju wykorzystywanych TIKów. Jeśli są to takie, które angażują uczniów, typu Canva, Genially, Wakelet, Jambord, Nearpod to tak, jak najbardziej. Najważniejsze jest zaangażowanie i skłonienie do myślenia. Jeśli uczniowie mają coś do zrobienia, muszą wykazać się kreatywnością, co przekłada się na efektywność uczenia i zdobywania wiedzy. W stosowaniu technologii należy znaleźć aureum medium, aby te narzędzia wspomagały proces lekcyjny przygotowując do egzaminów zewnętrznych, a nie stanowiły cel sam w sobie. Aby stwierdzić, że użycie TIK na zajęciach wpływa na wyniki egzaminów zewnętrznych oraz podnosi efektywność uczenia się, należałoby przeprowadzić lekcje w grupach uczniów o podobnym poziomie kompetencji, używając w jednym przypadku metod TIK, a w drugim z nich rezygnując. Nie jestem tutaj wielkim znawcą technologii, ale korzystam z kilku programów oraz aplikacji podczas swoich lekcji (szczególnie zdalnych).

Pierwszą platformą, którą chcę zaproponować, jest Kahoot - bezpłatna platforma, w której można tworzyć testy, quizy. Młodzież w czasie lekcji może korzystać z telefonów lub tabletów. Platformę można

wykorzystać w ciekawy sposób do utrwalenia wiedzy lub jej sprawdzenia, określamy czas na udzielanie odpowiedzi, układamy dowolną liczbę pytań itp.. Program idealnie sprawdza się w quizach, ponieważ podlicza punkty oraz wskazuje, kto udzielił najszybszej odpowiedzi. Praca w tym programie dostarcza uczniom dużo emocji, wzbudza rywalizację wśród uczestników, integruje klasę, ja wykorzystuję ten program podczas sprawdzania i utrwalania wiedzy z lektur. Zachęcam do zapoznania się, jak i korzystania pod linkiem: <https://kahoot.com>

Canva to także darmowy program, ale do tworzenia grafiki i daje wiele możliwości. Można wykorzystać niemalże do wszystkiego, ja szczególnie używam podczas prac domowych lub prac zespołowych. Bardzo dobrze w tym programie tworzy się plakaty. Na moich lekcjach w ramach zadań domowych uczniowie tworzyli CV bohatera literackiego - Stanisława Wokulskiego czy Jacka Soplicy, plakaty do omawianych lektur, między innymi do „Makbeta” czy „Antygony”, także zaproszenia na ucztę w Odolanach. Program rozbudza w uczniach kreatywność, a bohaterowie literaccy stają się im bliżsi.

Kody QR - to kody kreskowe, bardziej sprawdzają się podczas zajęć stacjonarnych, grach dydaktycznych oraz konkursach szkolnych czy klasowych. W postaci takich kodów można zapisywać tematy lekcji, zadania do wykonania przez uczniów, czy NaCoBeZu. Takie kody można porozwieszać w różnych miejscach w klasach czy szkole. Wówczas uczniowie na lekcji będą korzystać z telefonów komórkowych, aby przygotować zadania w postaci kodów. Należy wykorzystać do tego prosty generator kodów:

www.qr-online.pl

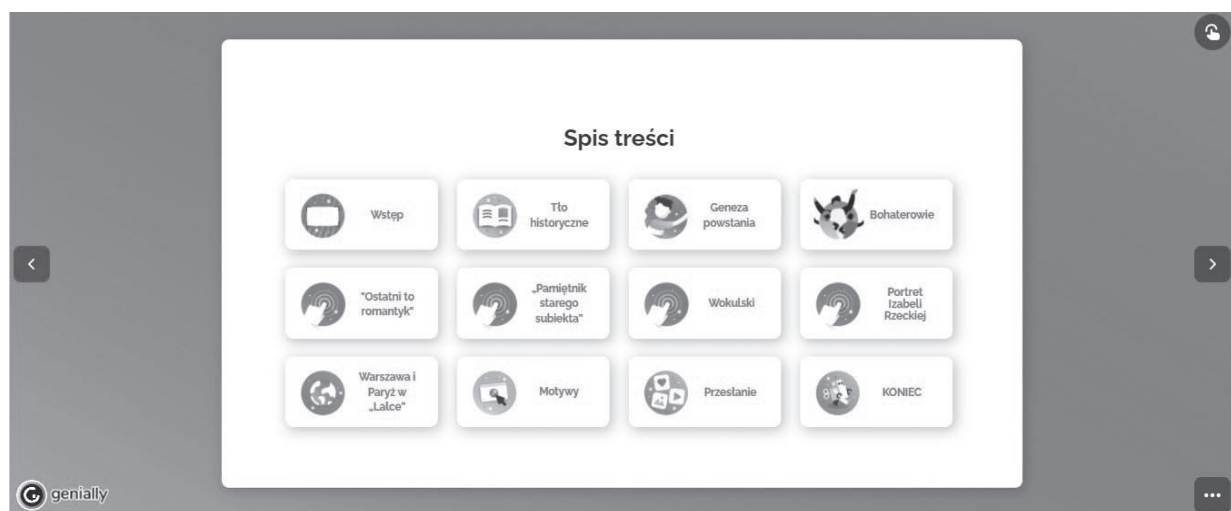
Memy świetnie sprawdzają się podczas lekcji języka polskiego jako sposób powielania/interpretacji informacji. Wśród uczniów wywołują śmiech, wzbudzają pozytywne emocje. Jak wykorzystywać memy na lekcjach? Posługuję się memami, gdy chcę pobudzić uczniów do dyskusji czy krytycznego myślenia, a nawet sprowokować ich do podjęcia jakiegoś tematu.

Uczniowie w ramach podsumowania twórczości Bolesława Prusa mieli zebrać najważniejsze informacje na temat utworu „Lalka”. Młodzież samodzielnie

wyszukiwała ciekawostki, a zgromadzony materiał zaprezentowała za pomocą genially.pl. Wszystkie prace były bardzo ciekawe, najważniejsze jest to, iż uczniowie utrwaliли wiedzę na temat życia i twórczo-

ści Bolesława Prusa, samodzielnie wskazywali ciekawe i wartościowe materiały oraz dokonywali ich selekcji. Nauczyli się jednocześnie korzystać z programu komputerowego. Poniżej przykładowe prace.

Szymon Snopkowski, klasa III TE

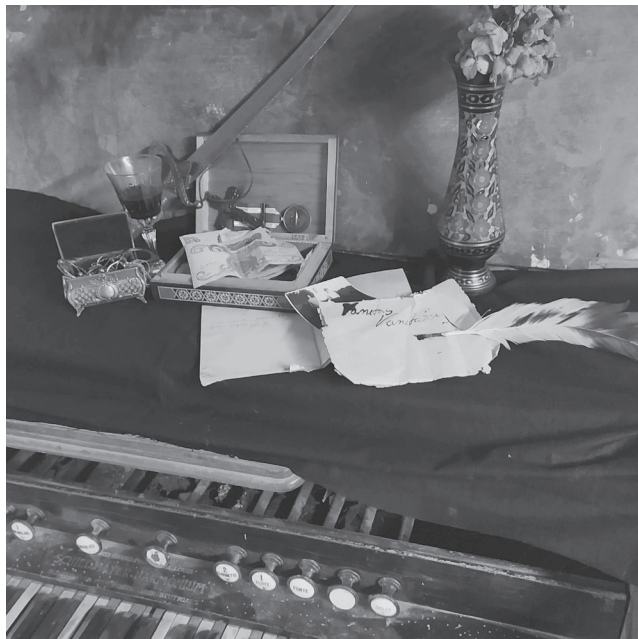
Mateusz Przybysz, klasa III TE

Bartłomiej Białecki, klasa II TB (5)

Innym pomysłem na pracę w dobie nauczania zdalnego było tworzenie komiksów przez uczniów. Zadanie stanowiło podsumowanie lektury W. Szekspira „Romeo i Julia”.

Zainspirowanie motywem vanitas to kolejny projekt, który wykonywali uczniowie w ramach pracy na lekcjach. Poniżej przykładowa praca ucznia z klasy I TB, Wiktora Mielczarka.

Dzięki tym narzędziom uczniowie aktywnie uczestniczą w procesie edukacji. Nauczanie staje się bardziej atrakcyjne. Słabsi uczniowie chętnie biorą udział w zajęciach, zwiększa się ich motywacja i zainteresowanie przedmiotem, co przekłada się na uzyskiwanie lepszych wyników w nauce.

Uważam, że warto wprowadzać TIK na lekcjach powtórzeniowych, jest to taki moment, kiedy uczniowie już powinni znać określoną partię materiału, być przygotowani z danego zakresu i wtedy narzędzia TIK mogą nas wspomóc w sprawdzeniu wiedzy. Można planować pracę z TIK na kilka lekcji, tworząc tzw. miniprojekty. Nie koniecznie musimy wdrażać TIK na każdej lekcji, TIK nie powinien zdominować naszych zajęć, nie może być wszechobecny.

Dzięki takim formom pracy uczniowie rozwijają kompetencje kluczowe, takie jak: kształcenie kompetencji języka ojczystego, kompetencje informatyczne, kompetencje uczenia się. Pamiętajmy, że świat wokół się zmienia. Zmieniają się też uczniowie i ich potrzeby, a my, nauczyciele powinniśmy ich do tych zmian przygotować.

Lucyna Bleszyńska, Iwona Orłowska, Alicja Wolter
Kujawsko-Pomorski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy
im. Janusza Korczaka w Toruniu

Inspiracje w codziennej pracy nauczyciela w czasach edukacji na odległość

Inspiracja, już samo to piękne słowo uwzniośla i dodaje sił. Słownik języka polskiego PWN definiuje rzeczownik *inspiracja* jako natchnienie, zapal twórczy oraz wpływ wywierany na kogoś, sugestia¹. *Zapał*² to zaangażowanie i gotowość do działania oraz stan psychiczny osoby, która ma wielką chęć robienia czegoś³. Jeśli u podstawy naszych działań leżą te prze-

ślanki, wykonywana praca sprawia nam radość, przyjemność, a czasami nas zaskakuje i skłania do podejmowania kolejnych, nowych wyzwań.

Ludzie od zawsze poszukiwali inspiracji. Z własnego doświadczenia wiemy, że jej źródła mogą być różne. Inspirować potrafią ludzie, ich osobowość, historie, które opowiadają, sytuacje z codziennego życia. Nie bez znaczenia jest nasza wrażliwość i życiowe doświadczenia. Ważne są zainteresowania - one nas wzbogacają, rozwijają, sprawiają, że mamy w życiu

1. <https://sjp.pwn.pl/sjp/inspiracja;2466388.html>

2. <https://sjp.pwn.pl/szukaj/zapa%C5%82.html>

3. https://wsjp.pl/index.php?id_hasla=10525&pwh=1

pasję i cel, szeroko pojęta sztuka - muzyka, literatura, architektura....

W pracy nauczyciela bardzo inspirujący jest również uczeń. To on swoim zachowaniem, postawą motywuje nas do określonych działań. Sprawia, że chcemy się pracować więcej, lepiej, szukać jeszcze atrakcyjniejszych form.

W czasach nauczania na odległość okazało się, że uczniowie potrzebują nowych wyzwań, motywatorów. Takim motywatorem do lepszej, atrakcyjniejszej pracy było połączenie zajęć z języka polskiego z informatyką. Inspiracją do wspólnych, interdyscyplinarnych działań była fraza, myśl: *Piękne słowa i wspaniała grafika*. Zorganizowałyśmy konkurs interdyscyplinarny z języka polskiego i informatyki dla uczniów klas 4-8 szkoły podstawowej pod tym właśnie tytułem. Grudniowe dni były znakomitą okazją do poszerzenia, pogłębienia

wiedzy dotyczącej obrzędów, zwyczajów oraz tradycji Świąt Bożego Narodzenia. Punktem wyjścia stał się wiersz Cypriana Kamila Norwida „Opłatek”

*Jest w moim kraju zwyczaj, że w dzień wigilijny,
Przy wejściu pierwszej gwiazdy wieczornej na niebie,
Ludzie gniazda wspólnego łamią chleb biblijny
Najtkliwsze przekazując uczucia w tym chlebie.*

Utwór stał się inspiracją dla uczniów do:

- wyszukania informacji o zbliżających się Świątach Bożego Narodzenia
- wyszukania pięknych wierszy o tematyce świątecznej
- zredagowania życzeń świątecznych
- wykonania pracy graficznej w programie Paint tematycznie związanej z nadchodzącymi świętami.

Uczniowie, pracując zdalnie podczas nauczania na odległość, przysyłali zredagowane przez siebie przepiękne życzenia oraz prace graficzne.

Widząc olbrzymie zaangażowanie uczniów, postanowiłyśmy wykorzystać ich potencjał w drugim wspólnym projekcie *Wiosna w grafice i poezji*. Tematykę tej edycji konkursu podyktowało nam słońce i zbliżająca się wielkimi krokami wiosna. Podczas lekcji z informatyki oraz języka polskiego uczniowie wyszukiwali oraz omawiali wiersze o tematyce wiosennej. Zadaniem każdego uczestnika konkursu było przepisanie ulubionego wiersza, nauczenie się pięknej recytacji oraz wykonanie ilustracji graficznej w Paint do wybranego wiersza. Trzeba nadmienić, iż nie wszyscy uczniowie mieli dostęp do komputera, nie-

którzy wykonali swoją ilustrację w tradycyjny sposób - z wykorzystaniem kartki i przyborów malarskich.

Wykonywanie prac plastycznych połączone z czytaniem poezji, układaniem i zapisem życzeń świątecznych stymulowało uczniów do rozwoju wyobraźni, uczuć, wrażliwości i poczucia piękna. Mobilizowało do wzbogacania zasobu słownictwa, do nauki poprawności ortograficznej czy staranności kaligrafii. Łączenie działań artystycznych oraz procesu czytania i pisania wpłynęło korzystnie na trwałość zapamiętywania przyswajanego materiału językowego oraz na rozwój umiejętności posługiwania się narzędziami programu graficznego Paint.

Powstałe z takim zaangażowaniem prace prezentowały bogactwo skojarzeń, wyobraźni i wysoki poziom zrozumienia przekazywanych treści. Uczniowie potrafili zamienić pełen epitetów, porównań i przenośni język poezji na malarskie obrazy.

Zdolność tworzenia obrazów na podstawie przeczytanego tekstu świadczy o zrozumieniu języka

poezji i jest jednocześnie inspiracją do świadomego artystycznego wyrazu lektury. W graficznych i malarskich interpretacjach poezji cenna okazała się różnorodność skojarzeń, bogata wyobraźnia, poczucie estetyki i umiejętność korzystania z zasobów komputera, z Internetu i programu Paint.

Czytelnictwo wśród dzieci i młodzieży jest zjawiskiem coraz mniej popularnym, dlatego też nauczyciele ciągle poszukują adekwatnych i zarazem kreatywnych sposobów zachęcania uczniów do czytania tekstów literackich, w tym poetyckich. Uczeń, jak każdy czytelnik, ma prawo do wolności wyboru czytanej literatury, decydowania, co chce czytać, ucieczki w świat marzeń i wyobraźni, oderwania się od rzeczywistości, wejścia w inny świat. Obcowanie z literaturą pozwala na rozwój empatii, kształtowanie uczuć, emocji jako zwierciadła międzyludzkich relacji, uczenie się odróżniania dobra od zła, kształtowanie systemu wartości.

Zadaniem nauczyciela jest stworzenie sytuacji edukacyjnych umożliwiających uczniowi poznawanie i przeżywanie dzieł z różnych dziedzin sztuki, stanowiących dorobek nie tylko wcześniejszych pokoleń, ale tworzonych współcześnie. Kontakt z szeroko pojętą sztuką powinien towarzyszyć młodemu człowiekowi na wszystkich etapach kształtowania się jego wrażliwości.

Kontakt ze sztuką powinien towarzyszyć młodemu człowiekowi na wszystkich etapach kształtowania się jego wrażliwości.

Specjalistyczne Centrum Wspierania Edukacji Włączającej (SCWEW)

Wraz z początkiem nowego roku szkolnego, we wrześniu 2021 roku przy Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 3 w Bydgoszczy ukonstytuowało się i zaczęło funkcjonować **Specjalistyczne Centrum Wspierania Edukacji Włączającej (SCWEW)**. Powstało w wyniku nowych wyzwań oświatowych, koncentrujących się na zapewnieniu wysokiej jakości edukacji dla wszystkich uczniów, niezależnie do jakiej szkoły czy przedszkola uczęszczają. Podstawowym, ale również innowacyjnym założeniem nowego modelu edukacji (*edukacji włączającej*) jest dzielenie się wiedzą i doświadczeniami nauczycieli i specjalistów placówek specjalnych z nauczycielami przedszkoli i szkół ogólnodostępnych w celu wspólnego poszukiwania jak najlepszych rozwiązań do zapewnienia każdemu dziecku sukcesów rozwojowych i edukacyjnych na miarę własnych możliwości. To grantowe przedsięwzięcie jest realizowane w ramach projektu pilotażowego prowadzonego przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie pod nazwą Pilotażowe wdrożenie modelu Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW).

Celem **SCWEW** jest udzielanie wsparcia przed-
szkolom i szkołom ogólnodostępnym w zakresie do-
skonalenia kompetencji kadry, zapewnienia uczniom
możliwości pełnego rozwoju, z wykorzystaniem oferty
edukacyjnej na każdym etapie kształcenia, uwzględ-
niając ich indywidualne potrzeby i możliwości.

Do najważniejszych zadań **Specjalistycznego Centrum Wspierania Edukacji Włączającej (SCWEW)** należą:

- Konsultacje dla nauczycieli przedszkoli i szkół ogólnodostępnych w celu prawidłowego zdiagnozowania potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci/uczniów.
- Wspieranie tychże nauczycieli w zakresie pracy z grupą zróżnicowaną, właściwego doboru podręczników, dostosowania programów, skutecznych metod pracy oraz doboru i obsługi specjalistycznego sprzętu.
- Prowadzenie bądź współprowadzenie specjalistycznych zajęć oraz lekcji otwartych w placówkach ogólnodostępnych lub w SCWEW.
- Działania doradczo-szkoleniowe w zakresie podnoszenia kompetencji kadry i pracowników szkół i przedszkoli.
- Organizowanie specjalistycznych szkoleń i warsztatów oraz umożliwianie dokształcania we współpracy z placówkami doskonalenia nauczycieli.
- Wypożyczanie podręczników, sprzętu specjalistycznego, pomocy dydaktycznych oraz udostępnianie materiałów edukacyjnych do pracy z dziećmi i uczniami ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi.
- Współpraca z podmiotami uczestniczącymi w procesie rozpoznawania potrzeb i udzielania pomocy dzieciom i ich rodzinom: poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, jednostkami ochrony zdrowia, placówkami realizującymi pomoc społeczną i pomoc rodzinie oraz instytucjami i organizacjami pozarządowymi.

Nowatorskie, a wręcz pionierskie działania SCWEW będą aktywnie wspierały model **edukacji włączającej**, która bazuje na przekonaniu, że wszy-

scy uczniowie w szkole mają zapewnione warunki do nauki i rozwoju, uwzględniające ich indywidualne potrzeby i możliwości, a nauczyciele są przygotowani do prowadzenia zajęć w grupie zróżnicowanej.

Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Struktura organizacyjna SCWEW w Bydgoszczy:

Aleksandra Kotecka - lider zespołu

Jolanta Wierzińska - ekspert ds. edukacji włączającej

Anna Bonisławska - specjalista ds. edukacji włączającej

Krzysztof Nowaczyk - ekspert ds. informacji i ewaluacji

Tadeusz Rybski - ekspert ds. technologii wspomagających oraz 8 koordynatorów ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW w bydgoskich placówkach ogólnodostępnych:

Przedszkole nr 11

Przedszkole nr 20

Szkoła Podstawowa nr 10

Szkoła Podstawowa nr 27

Szkoła Podstawowa nr 66

Technikum nr 4 w Zespole Szkół Chemicznych

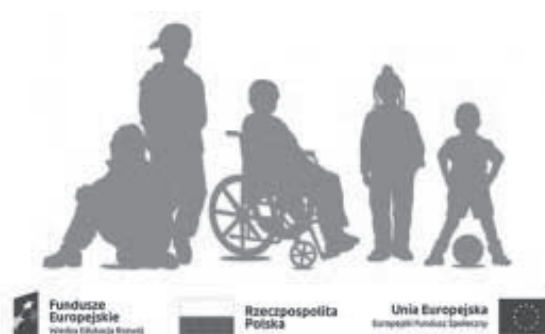
Brązowa Szkoła I stopnia nr 5 w Zespole Szkół

Drzewnych

VII Liceum Ogólnokształcące

Krzysztof Nowaczyk
SOSW nr 3 w Bydgoszczy

Specjalistyczne Centrum Wspierania Edukacji Włączającej - kolejny etap pracy SCWEW

W kolejnym etapie działania zespół SCWEW skupił się na rozpoznawaniu potrzeb i możliwości w zakresie edukacji włączającej w obszarze swojego działania, czyli w 8 bydgoskich, ogólnodostępnych placówkach oświatowych. W kontekście uzyskanych informacji z „Arkuszy wstępnej diagnozy przedszkola/szkoły ogólnodostępnej” powstał uszczegółowiony **„Arkusze pogłębionej diagnozy przedszkola/szkoły ogólnodostępnej”** (patrz zał. 1). Został on przesłany do placówek, których zadaniem będzie określenie najistotniejszych trudności i oczekiwań.

Na bazie analizy wstępnych diagnoz 8 bydgoskich placówek stwierdzono największe deficyty i trudności w pracy w grupach zróżnicowanych z dziećmi:

- ze spektrum autyzmu, w tym z zespołem Aspergera
- z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim
- z zaburzeniami słuchu

- ze specyficznymi trudnościami w nauce czytania i pisania (dysleksja, dysgrafia i dysortografia).

Wyniki te wraz z efektami pogłębionej diagnozy przedszkola /szkoły ogólnodostępnej posłużą do wypracowania planu i modelu najbliższych działań SCWEW oraz konkretnej i sprecyzowanej realizacji wsparcia.

Dla efektywnej działalności wspierającej edukację włączającą opracowany został model umiejscowienia SCWEW w strukturze współpracujących z nim podmiotów. Do nadrzędnych partnerów wspierających zaliczamy w szczególności organ prowadzący placówki oświatowe, czyli **Miasto Bydgoszcz** oraz **Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy**.

Ważne i godne podkreślenia jest także wypracowanie partnerskich porozumień dotyczących realizacji zadań wspomagających SCWEW przez **Miejski Ośrodek Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy**

oraz **Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną nr 1 w Bydgoszczy**.

Istotną rolę współpracy z MOEN w Bydgoszczy będzie między innymi: wykorzystanie doświadczenia nauczycieli konsultantów, specjalistów i doradców metodycznych w prowadzeniu szkoleń, konsultacji metodycznych oraz poszukiwania rozwiązań poszerzających ofertę konkretnego wsparcia w ramach SCWEW.

W zakresie współpracy z PPP nr 1 w Bydgoszczy liczymy na udział specjalistów między innymi w diagnozach indywidualnych uczniów, rozpoznawaniu potrzeb i możliwości uczniów oraz pomocy w planowaniu i realizacji celów terapeutycznych.

Równolegle odbywają się rozmowy z dyrektorami szkół i szkolenia rad pedagogicznych w zakresie rozumienia edukacji włączającej. Miało to miejsce już w następujących placówkach oświatowych:

Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 3

Przedszkole nr 11

Przedszkole nr 20

Szkoła Podstawowa nr 27

Technikum nr 4 w Zespole Szkół Chemicznych w Bydgoszczy.

Załącznik 1.

Arkusze pogłębionej diagnozy przedszkola/szkoły ogólnodostępnej

I. Informacje ogólne

Nazwa przedszkola/szkoły: .....

Koordynator: .....

Typ szkoły (*zaznaczyć właściwy krzyżykiem*):

- ☐ wychowanie przedszkolne
- ☐ szkoła podstawowa
- ☐ liceum ogólnokształcące
- ☐ technikum

II. Dane ogólne

W ilu grupach/klasach występują trudności związane z funkcjonowaniem dzieci/uczniów i jakie?

.....
.....
.....

Czy w jednej grupie/klasie jest więcej niż jedno dziecko/jeden uczeń z trudnościami?

(proszę podać ilu uczniów ma trudności w jednym

zespole klasowym/grupie): .....

.....

Jaki jest dostęp w Państwa placówce do specjalisty?

- psycholog
- pedagog
- logopeda
- oligofrenopedagog/pedagog specjalny
- tyflopada
- surdopedagog
- behawiorysta
- inne specjalności:.....

Jakiego wsparcia przedszkole/szkoła oczekuje od SCWEW?

• szkolenia rady pedagogicznej – tematyka:

.....

• szkolenia indywidualne/grupowe, warsztaty dla poszczególnych nauczycieli/specjalistów (proszę podać zakres tematyczny, np. z zagadnień dotyczących rozwoju mowy u dzieci/uczniów ze spektrum autyzmu, budowania relacji z dzieckiem nie komunikującym się werbalnie, z zakresu strategii deeskalacji zachowań niepożądanych itp.)

.....

• szkolenia warsztatowe dla poszczególnych nauczycieli/specjalistów tematyka:

.....

• konsultacje eksperckie w zakresie specyfiki pracy z dziećmi/uczniami/słuchaczami – tematyka:

.....

• konsultacje/diagnostyka problemu/trudności nauczyciela w kontakcie z dzieckiem

a. z zespołem nauczycieli

b. indywidualnie

• zajęcia/lekcje otwarte prezentujące formy i metody pracy uwzględniające specyfikę funkcjonowania dzieci/uczniów w grupie/klasie zróżnicowanej – tematyka:

.....

• szkolenia w zakresie podnoszenia kompetencji związanych z działaniami interwencyjnymi – tematyka:

.....

• konsultacje w zakresie pracy z rodzicami – tematyka:

.....

• obserwacje wspierające – tematyka:

.....

.....

- superwizje edukacyjne – tematyka:
.....
- konferencje prezentujące działania edukacji włączającej w regionie – tematyka:
.....
- sieć współpracy i samokształcenia nauczycieli - tematyka:
.....
- wymiana doświadczeń, np. dobre praktyki - tematyka:
.....
- wykorzystanie pomocy dydaktycznych w pracy z grupą/klasą zróżnicowaną – rodzaj pomocy:
.....
- instruktaże dotyczące wykorzystania sprzętu specjalistycznego – rodzaj sprzętu:
.....
- wypożyczenie sprzętu specjalistycznego – rodzaj sprzętu:
.....
- inne (jaki?)
.....

Uwagi.....

Jakiego rodzaju pomoce, materiały, przyrządy dydaktyczne są potrzebne Państwu do prowadzenia zajęć w klasie włączającej?
.....

III. Trudności przejawiane przez dziecko/ucznia diagnostyka

a. Czy dziecko/uczeń przejawiający trudności posiada diagnozę? (jeżeli posiada - prosimy o zakodowanie imienia i nazwiska danego dziecka/ucznia oraz ksero dokumentu diagnozy od s. 2 (czyli bez danych ucznia). Należy podać informację, czy jest to orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego/WWR/bądź opinia od specjalisty)

- .....
- b. Czy dziecko/uczeń przejawiający trudności jest w trakcie diagnozy?
☐ Tak
☐ Nie
☐ Nie wiem (dlaczego?):.....

c. Czy dziecko/uczeń przejawiający trudności wymaga pogłębionej diagnozy?
 (proszę wskazać w jakim obszarze rozwoju np. w zakresie funkcjonowania poznawczego, przetwarzania sensorycznego, przejawianych zachowań niepożądanych itp.)
 .....

rozpoznanie

Rodzaj przejawianych trudności przez uczniów:
 (wpisz liczbę dzieci, u których występują poniższe trudności)

- trudności natury poznawczej: .....
- trudności związane z koncentracją uwagi:.....
- trudności związane z nadpobudliwością ruchową: .....
- trudności związane z zaburzeniami sensorycznymi: .....
- trudności związane z motoryką małą i dużą: .....
- trudności związane z wycofaniem społecznym:.....
- trudności związane z lękiem: .....
- trudności związane depresją:.....
- trudności związane z motywacją: .....
- inne:.....

interwencje/działania

• Jak do tej pory podjęto działania i z jakim skutkiem?

Proszę podać rodzaj trudności – rodzaj interwencji - skutek (zadowolający/niezadowolający)
 .....

• Na jakie zajęcia/terapię uczeszcza/uczeszczał uczeń (także poza szkołą)?
 .....

Dziękujemy

Karolina Świerczyńska

Przedszkole Miejskie nr 3 w Toruniu

Cisza przed burzą...- o tym jak rozwijać inteligencję emocjonalną u dzieci

„Niezbędnym elementem inteligentnego życia jest dostrzeganie świata uczuć i panowanie nad nimi”- twierdzi niemiecka naukowiec Charmaine Liebertz. Inteligencja emocjonalna to, najogólniej mówiąc, zdolność rozpoznawania własnych uczuć oraz uczuć innych ludzi. Decyduje ona o umiejętnościach przystosowania się do otoczenia, udanych relacjach międzyludzkich i sukcesach w życiu. Umiejętne radzenie sobie z emocjami własnymi i innych, prawidłowe nawiązywanie relacji z drugim człowiekiem, empatia czy działania zgodne z normami społecznymi to bardzo ważne umiejętności życiowe, które nabywamy w trakcie naszego istnienia. Super byłoby się z nimi urodzić i wiedzieć, dlaczego mama jest smutna, tata burczy coś pod nosem, a siostra chodzi z obrażoną miną. Niestety jest to jedna z trudniejszych sfer w życiu człowieka. Brak umiejętności radzenia sobie z emocjami, takimi jak: lęk, złość albo smutek może stanowić podłoże do rozwoju zaburzeń. Sukces w życiu zależy nie tylko od intelektu, lecz od umiejętności kierowania emocjami, o które należy dbać i rozwijać je w zaledwie.

Fundamentem kształtowania inteligencji emocjonalnej jest rodzina. Życie rodzinne jest pierwszą szkołą emocji. W gronie najbliższych doświadczamy się, co czujemy względem samych siebie i jak inni reagują na nasze uczucia. Ta „szkoła uczuć” uczy nie tylko poprzez to, co rodzice mówią do dzieci, ale i jak wobec nich postępują. Pokazuje także dzieciom, poprzez prezentowane wzorce zachowań, jak sami dorośli radzą sobie z emocjami własnymi oraz bliskich i uczy pamiętać o tym, że nie ma ZŁYCH emocji.

Okres, w którym obecnie żyjemy nie pomaga w prawidłowym kształtowaniu rozwoju emocjonalnego u dzieci. W dobie pandemii nawet dorośli ludzie mają mętlik w głowie, trudno jest czasami panować nad

emocjami i uczuciami, zmagając się z trudem dnia codziennego. Postęp technologiczny i rozwój cywilizacyjny niosą za sobą wiele zagrożeń dla prawidłowego rozwoju emocjonalnego młodych ludzi. Dorośli, pędząc w natłoku obowiązków, skupiają się zazwyczaj na zapewnieniu odpowiedniego standardu życia dzieciom, co wiąże się z brakiem czasu na codzienne życie rodzinne. Co możemy zrobić, aby u dzieci rozwijać inteligencję emocjonalną? Przede wszystkim rozmawiajmy o uczuciach! Nie bójmy się nazywać własnych uczuć, mówmy, gdy jest nam smutno, kiedy odczuwamy radość, szczęście czy złość. Uczmy nasze pociechy rozpoznawać i nazywać emocje, które przecież towarzyszą nam codziennie. Ważne jest, aby dzieci akceptowały swoje uczucia - powinny wiedzieć, że oprócz tych wzmacniających emocji (radość, szczęście, zadowolenie) doznają w życiu również uczucia gniewu, złości czy rozczarowania. Każdy musi zdawać sobie sprawę, że wszystkie emocje są normalne i mamy prawo je odczuwać. Dziecko, które nie odczuwa złości czy smutku, po prostu nie istnieje. Kluczem do wszystkiego jest szczerze - mówmy szczerze

o swoich uczuciach. Swoją postawą starajmy się pokazać, że emocje są częścią naszego życia. Świadomość własnych uczuć i dostrzeganie emocji innych przyczyniają się przede wszystkim do pozytywnych relacji międzyludzkich, które są istotą naszego istnienia. Któż z nas nie dąży do bycia szanowanym, lubianym, kochanym...

Dlatego okres przedszkolny jest jednym z ważniejszych w kształtowaniu inteligencji emocjonalnej u dzieci? To właśnie między 3 a 6 rokiem życia następuje intensywny rozwój, w tym również rozwój emocjonalny. Dzieci poznają, identyfikują i wyrażają emocje, przez co bogaci się i różnicuje ich życie emocjonalne. W tym wieku zabawa jest podstawową formą działania dzieci,

dając możliwość przeżywania różnorodnych uczuć. Jest to okres, w którym dzieci mogą wykształcić umiejętności i dobre nawyki emocjonalne. Zdobyte w tym czasie umiejętności są znaczące w późniejszym życiu. Pomagają w radzeniu sobie z napotykanymi trudnościami i niepowodzeniami.

W literaturze, czasopiśmie, wszechobecnym świecie wirtualnym możemy znaleźć ogrom metod kształtujących inteligencję emocjonalną. Ja, jako mama i nauczyciel wychowania przedszkolnego, podzielę się tym, co sprawdza się na co dzień w życiu i w pracy z maluchami.

Polecam wszystkim ROZMOWĘ - o uczuciach i emocjach. Śmieszne? Nie - proste, bez żadnych pomocy, specjalnych gadżetów - tylko słowa albo aż słowa. Można by rzec, że to zwykła wymiana treści intelektualnych między ludźmi. A jednak jest zarazem aktem ujawniającym nasz sposób myślenia, w którym zawiera się cały potencjał emocjonalnego stosunku autora wypowiedzi do wypowiadanego sensu. To od rozmowy ludzie się poznają, a potem zakochują; pierwsza rozmowa o pracę często stanowi dla młodych ludzi „być albo nie być”.

Bawmy się w teatr, odgrywamy role: księżniczki, księcia, ropuchy, strasznej wiedźmy lub wiatru. Świetna zabawa dla całej rodziny lub przyjaciół kształtująca emocje - czasami łatwiej schować się za maską kogoś innego.

Czytajmy bajki terapeutyczne. To one od zawsze pomagają poznawać i akceptować świat zarówno dzieciom, jak i dorosłym. Słuchając bajek, dziecko ma szansę zrozumieć skąd się biorą emocje, jak je rozpoznać i jak sobie z nimi radzić.

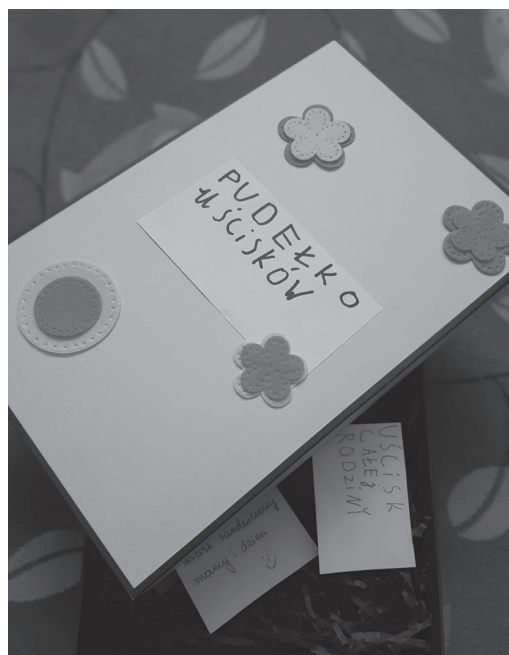
Nauczmy się relaksować. Znakomitą techniką relaksacji z elementami jogi dla dzieci, ćwiczeniami wspomagającymi wzmocnienie uważności przedstawiła Eline Snel w serii swoich książek pt. „Uważność i spokój żabki”.

Namalujmy swoje uczucia. Różnego rodzaju techniki plastyczne wydobywają z naszego wnętrza emocje, które mogą zobaczyć inni. Czasami nie słowa lub gesty, a nasze wytwory ukazują pogodę naszego ducha.

Zabawa nr 1

Pudełko uścisków

1. Weź stare pudełko i oklej, jak tylko chcesz.
2. Włóż do niego kartki z napisami (np. uścisk dla mamy, uścisk sandwiczowy, potrójny uścisk, uścisk bez użycia rąk itp.). Losujcie o ustalonej porze po jednej kartce.
3. Dlaczego uścisk? Bo przytulasy mają magiczną moc, zbliżają do siebie rodzinę. Są niewerbalnym przejawem inteligencji emocjonalnej.

Zabawa nr 2

Kociołek Twojego umysłu - mindfulness (uważność)

1. Weź słoik, wlej do niego olej, wsyp brokat i cekiny. Zakręć słoik.
2. Jest to kociołek Twojego umysłu, w środku mieszają się mnóstwo rzeczy.
3. Potrząśnij słoikiem i wyobraź sobie, że tak wyglądają burze w Twojej głowie, wszystkie Twoje kłopoty i zmartwienia zaczynają wirować.
4. Kiedy czujesz, że w Twojej głowie zaczyna wirować burza, potrząśnij słoikiem. Obserwuj brokat, który wiruje tak, jak myśli w Twojej głowie.
5. Poczekaj, aż brokat opadnie na dno. Poczuj, jak burza w Twojej głowie się uspokaja...

Autorka zdjęć: Karolina Świerczyńska

Anna Wiligalska

Biblioteka Pedagogiczna im. gen. bryg. prof. Elżbiety Zawackiej w Toruniu

Egzaminy zewnętrzne

zestawienie bibliograficzne w wyborze

KSIĄŻKI

1. Białek, Małgorzata, Język polski: korepetycje ósmoklasisty: lektury, przykłady, ćwiczenia / [Małgorzata Białek]. - Warszawa: Wydawnictwo Lingo, copyright 2019.
2. Dwornik, Paweł, Egzamin ósmoklasisty w krzyżówkach / [Paweł Dwornik]. - Bulowice: Creativo, © 2020.
3. Dwornik, Paweł, Matura z angielskiego w krzyżówkach i parafrazach / [Paweł Dwornik]. - Bulowice: Creativo, © 2021.
4. Egzamin ósmoklasisty: język polski: vademecum nauczyciela / [zespół autorów Wioletta Kozak, Maria Romanowska, Robert Chamczyk, Małgorzata Jas, Janina Wanda Steczkowska; redakcja merytoryczna Wioletta Kozak]. - Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2018.
5. Egzamin ósmoklasisty: języki obce: vademecum nauczyciela / [zespół autorów Joanna Galant, Monika Janicka, Małgorzata Kaźmierczak, Ewa Knapik, Aleksandra Małgorzata Kodzis, Grzegorz Przybylski; redakcja merytoryczna Joanna Galant]. - Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2018.
6. Masłowski, Tomasz, Zadania maturalne na dowodzenie: poziom podstawowy i rozszerzony / Tomasz Masłowski, Anna Toruńska. - Toruń: Wydawnictwo Aksjomat, 2020.
7. Roda, Magdalena, Tak, zdam!: egzamin ósmoklasisty : język angielski: arkusze egzaminacyjne / Magdalena Roda. - Warszawa: Infor Biznes; Gdynia: Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, copyright 2021.
8. Tak, zdam!: egzamin ósmoklasisty: język polski: testy i arkusze egzaminacyjne / Ewa Frączek, Jolanta Eisner, Beata Parchem-Albecka, Małgorzata Cichewicz, Agnieszka Willma. - Gdynia: Operon; Warszawa: Gazeta Prawna, copyright 2021.
9. Tak, zdam!: egzamin ósmoklasisty: matematyka: testy i arkusze egzaminacyjne / Małgorzata Pająk, Anna Konstantynowicz. - Gdynia: Operon; Warszawa: Infor Biznes sp. z o.o., copyright 2021.

ARTYKUŁY Z CZASOPISM

1. Alternatywa dla równań: przed egzaminem ósmoklasisty z matematyki w 2021 roku / Karolina Kołodziej // Hejnał Oświatowy. - 2021, nr 3, s. 15-17
2. Co trzeba wiedzieć o egzaminie ósmoklasisty? / Iza Breguła // Monitor Dyrektora Szkoły. - 2018, nr 86, s. 16-20
3. Diagnoza umiejętności rozwiązywania zadań z kontekstem praktycznym na egzaminie ósmoklasisty / Karolina Kołodziej, Urszula Mazur // Hejnał Oświatowy. - 2019, nr 10, s. 19-22
4. Edukacja zorientowana na bogactwo form i znaczeń / Anna Podemska-Kałuża // Polonistyka. - 2019, nr 1, s. 10-15
5. Egzamin ósmoklasisty - zadania zamknięte i otwarte: co sprawia trudności uczniom? / Marzena Tyl // Polonistyka. - 2021, nr 2, s. 50-53
6. Jak sprawnie powtórzyć treść lektur przed egzaminem?: lektury - czas na start! / Joanna Kostrze-wa // Polonistyka. - 2021, nr 2, s. 17-20
7. Maturus znaczy dojrzały: historia egzaminu maturalnego z języka polskiego z nutą refleksji / Małgorzata Wiśniewska-Olejek // Polonistyka. - 2019, nr 1, s. 18-25
8. O początkach egzaminów dojrzałości... pół żartem, pół serio / Marzena Sula-Matuszkiewicz // Hejnał Oświatowy. - 2019, nr 12, s. 30-32
9. Po co państwu egzaminy? / Maciej Pabisek // Sygnał. - 2020, nr 4, s. 8-12
10. Poloniści o maturze / Joanna Dobkowska, Adam Brożek // Polonistyka. - 2018, nr 1, s. 10-13
11. Tydzień z retoryką: projekt przygotowujący do napisania rozprawki i opowiadania na egzaminie ósmoklasisty / Marzena Tyl // Polonistyka. - 2021, nr 3, s. 56-58
12. Wspieranie ósmoklasistów w stresie przedegzaminacyjnym / Małgorzata Łoskot // Głos Pedagogiczny. - 2019, nr 107, s. 3-6
13. Wyniki egzaminu maturalnego z historii jako efekt kształtowania umiejętności historycznych w szkole / Henryk Palkij, Przemysław Majkut // Hejnał Oświatowy. - 2019, nr 2, s. 18-25

Chcesz ułatwić sobie pracę z uczniami w obszarze doradztwa zawodowego?

Zapraszamy do współpracy w sieci **Klub doradców zawodowych,** na kursach i warsztatach.

Dajemy wskazówki:

- jak prowadzić lekcję w ciekawy sposób,
- co nowego na rynku pracy,
- jak motywować uczniów do nauki poprzez dialog motywujący,
- jakie narzędzia diagnostyczne mają zastosowanie w doradztwie zawodowym.

Gwarantujemy minimum teorii, a maksimum praktyki,
wykładowców profesjonalistów, esencję wiedzy i dużo inspiracji.

www.kpcen-torun.edu.pl

KUJAWSKO-POMORSKIE
CENTRUM EDUKACJI NAUCZYCIELI
W BYDGOSZCZY
PLACÓWKA AKREDYTOWANA

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy
jest Jednostką Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy zaprasza na szkolenia przygotowujące do egzaminów zewnętrznych.

JĘZYK POLSKI:

- Powtórka przed egzaminem ósmoklasisty z języka polskiego. Utwór literacki i tekst ikoniczny
- Powtórka przed egzaminem ósmoklasisty z języka polskiego
- Sposoby utrwalania wiadomości z gramatyki, ortografii i interpunkcji
- Matura 2023 – egzamin maturalny z języka polskiego na poziomie podstawowym
- Notatka syntetyzująca – wyzwanie dla ucznia? Metody i formy pracy

JĘZYK ANGIELSKI:

- Teaching students how to learn English
- Giving and receiving formative feedback in the process of teaching and learning English
- Internet tools in EFL learning and teaching
- Egzamin z języka angielskiego z matematyką (konferencja)

MATEMATYKA:

- Egzamin ósmoklasisty z matematyki
- Rozumowanie i argumentacja na egzaminie ósmoklasisty z matematyki
- Jak wykorzystać wyniki egzaminu ósmoklasisty z matematyki w podnoszeniu jakości pracy szkoły?
- Egzamin maturalny z matematyki 2023

W ofercie także: Próbnny egzamin maturalny z matematyki - KPCEN 2022

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Publiczne, wojewódzkie, akredytowane placówki
doskonalenia zawodowego nauczycieli prowadzone
przez Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Kujawsko-Pomorskie
Centrum Edukacji Nauczycieli
w Bydgoszczy

ul. Jagiellońska 9
85-067 Bydgoszcz, PL

stac. 52 349 31 50, fax 52 349 31 03
kom. 697 011 842

www.cen.bydgoszcz.pl
info@cen.bydgoszcz.pl

www.facebook.com/kpcenbydgoszcz

Kujawsko-Pomorskie
Centrum Edukacji Nauczycieli
w Toruniu

ul. Henryka Sienkiewicza 36
87-100 Toruń, PL

stac. 56 622 77 47, fax 56 622 31 81
kom. 881 931 025

www.kpcen-torun.edu.pl
kpcen_torun@kpcen-torun.edu.pl

www.facebook.com/kpcentorun

Kujawsko-Pomorskie
Centrum Edukacji Nauczycieli
we Włocławku

ul. Nowomiejska 15A
87-800 Włocławek, PL

stac. 54 231 33 42, fax: 54 412 10 98
kom. 531 431 086

www.cen.org.pl
kpcen@cen.info.pl

www.facebook.com/kpcenwloclawek

